

Arja Johanna Raimi

Käännöskokemuksia

Käännösprosessin ja käännösratkaisujen tarkastelua

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Hungarologia
Joulukuu 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Raimi, Arja Johanna Hajnal	
Työn nimi – Title KÄÄNNÖSKOKEMUKSIA. Käännösprosessin ja käännösratkaisujen tarkastelua.	
Oppiaine – Subject Hungarologia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Joulukuu 2012	Sivumäärä – Number of pages 83 s. + liitteet 23 s.
Tiivistelmä – Abstract <p>Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on esitellä prosessikäntämistä työtapanä sekä tarkastella erilaisia käännösratkaisuja. Työni perustuu serbianunkarilaisen Ottó Tolnain tekstien suomentamiseen käännöskursseilla- ja seminaareissa.</p> <p>Tutkielma rakentuu kahdesta osasta. Ensimmäisessä osassa käsittelen käännösprosessia, jossa tärkeimpänä näkökulmana on prosessikäntäminen. Teoriaosassa käsittelen prosessikirjoittamisen periaatteita, joihin prosessikäntämisen idea perustuu sekä esittelen kokemuksia näiden työtapojen soveltamisesta käytännössä käännöskursseilla ja -seminaareissa. Omien kokemusteni lisäksi esittelen myös kolmen muun Tolnaita kääntäneen opiskelija-kääntäjän kokemuksia. Prosessikäntämisessä tekstejä työstetään vaiheittain ja merkittävä rooli prosessissa on ohjaajan ja muiden kääntäjien palautteella. Käännöskurssien kokemusten perusteella tämä työskentelytapa koettiin motivoivaksi ja hyödylliseksi. Ottó Tolnain kääntämisen puolestaan osallistujat kokivat haastavana, ja heidän kohtaamansa käännösongelmat olivat samankaltaisia kuin työni toisessa osassa tarkemmin käsittelemäni ongelmat.</p> <p>Työn toinen osa käsittelee kääntäjää lukijana ja tulkitsijana sekä eri kääntäjien käännösratkaisuja. Teoriaosuudessa lähestyn kääntämistä tulkinnan näkökulmasta: käsittelen ensin lukijaa ja tekstin tulkintaa, jonka jälkeen esittelen karnevalismia kääntämisessä sekä funktionaalista käännösteoriaa. Tutkimuksen alkuvaiheessa tarkasteluni kohteena olivat kääntäjien käyttämät erilaiset käännösmenetelmät, mutta tarkastellessani käännöksiä kiinnostavammaksi nousivat kääntäjän tulkintojen vaikutukset käännösratkaisuihin. Analyysiosassa esittelen Tolnai-teksteissä kohtaamiani käännösongelmia sekä niiden ratkaisuehdotuksia, ja lisäksi tarkastelen kolmen muun unkarilaisen nykykirjallisuuden suomentajan käännöksiä. Lopuksi vertailen omia käännösratkaisujani muiden kääntäjien ratkaisuihin ja pyrin tätä kautta hahmottamaan omaa työskentelyäni kääntäjänä.</p>	
Asiasanat – Keywords Tolnai, kääntäminen, prosessikirjoittaminen, lukijat, tulkinta, unkarin kieli	
Säilytyspaikka – Depository Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos / Hungarologia	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	4
1.1. Ottó Tolnai.....	5
1.1.1. Proosakokoelmat <i>Prózák könyve</i> ja <i>Kékítőgolyó</i>	6
2. KÄÄNTÄMINEN PROSESSINA	8
2.1. Prosessikirjoittamisen periaatteet prosessikäntämisen perustana.....	8
2.1.1. Teksti prosessin osana.....	8
2.1.2. Kriittisyys ja luovuus.....	9
2.1.3. Kirjoitusprosessin vaiheet.....	9
2.1.4. Opettajan tai ohjaajan rooli.....	11
2.2. Prosessikirjoittamisen periaatteet käntämisessä.....	12
2.3. Karl Popperin tieteenteoria ja käntäminen.....	14
3. KOKEMUKSIA KÄÄNNÖSPROSESSISTA JA PROSESSIKÄÄNTÄMISESTÄ	16
3.1. Käännösprosessista	16
3.1.1. Tarkasteltavien tekstien valinta ja aiheen rajaaminen.....	16
3.1.2. Työskentely käännöskursseilla ja -seminaareissa	17
3.2. Kanssakääntäjien kokemuksia Tolnain käntämisestä ja käännöskursseista	20
3.2.1. Käännöksen työstäminen kursseilla ja ryhmässä.....	20
3.2.2. Tolnai -tekstien käännösongelmia.....	21
4. KÄÄNTÄJÄ LUKIJANA JA TULKITSIJANA.....	23
4.1. Wolfgang Iser – tekstin ja lukijan kohtaaminen	24
4.2. Tekstin dialogisuus sekä lukijan karnevalismi - Mihail Bahtinin ajatuksia käntämiseen sovellettuna.....	26
4.3. Katharina Reiss ja Hans Vermeer – käännös käntäjän tulkintana	27
4.3.1. Funktionaalinen käännösteoria.....	27
5. KÄÄNNÖSRATKAISUJA.....	32
5.1. Tolnai- tekstien käännösongelmat ja niiden ratkaisuehdotukset.....	32
5.1.1. Kulttuurisidonnaiset ilmaukset	32

5.1.2.	Erisnimet ja kuvailevat erisnimet	35
5.1.3.	Murteellisuudet, puhekielisyydet	36
5.1.4.	Idiolektit, Tolnain kielivalinnat	38
5.1.5.	”Pöllönkatseinen” - vastineen hakeminen kauempaa	38
5.1.6.	”Vieraat” käännökset	39
5.1.7.	Tekstin ja virkkeiden rakenne	39
5.1.8.	Toisto, kertautuminen	42
5.2.	Muiden kääntäjien käänösratkaisuja.....	43
5.3.	György Spiró: Apámmal a meccsen Viimeinen ottelu - suomentanut Juhani Huotari.....	44
5.3.1.	Kulttuurisidonnaiset ilmaukset	44
5.3.2.	Idiolektit	46
5.3.3.	Erisnimet ja kuvailevat erisnimet (symboliset nimitykset).....	46
5.3.4.	Murteellisuudet, puhekielisyydet	47
5.3.5.	Tekstin ja virkkeiden rakenne	49
5.3.6.	Toisto, kertautuminen	52
5.3.7.	Eriävät tulkinnat.....	52
5.3.8.	Erikoiset ratkaisut	55
5.3.9.	Virheet	57
5.4.	György Dragomán: A fehér király Valkoinen kuningas - suomentanut Outi Hassi	57
5.4.1.	Kulttuurisidonnaiset ilmaukset	57
5.4.2.	Idiolektit	59
5.4.3.	Erisnimet ja symboliset nimitykset	59
5.4.4.	Murteellisuudet, puhekielisyydet	60
5.4.5.	Tekstin ja virkkeiden rakenne	61
5.4.6.	Toisto, kertautuminen	64
5.4.7.	Tulkinnat	65
5.4.8.	Erikoiset ratkaisut	66
5.4.9.	Virheet	66

5.5. Péter Esterházy: A szív segédigéi	67
Sydämen apuverbit – kääntänyt Hannu Launonen	67
5.5.1. Kulttuurisidonnaiset ilmaukset	67
5.5.2. Idiolektit	67
5.5.3. Murteellisuudet, puhekielisyydet	68
5.5.4. Sanaleikit	68
5.5.5. Tekstin ja virkkeiden rakenne	69
5.5.6. Tulkinnat	69
5.5.7. Eriävät tulkinnat.....	72
5.5.8. Erikoiset ratkaisut	76
5.6. Yleistä	77
5.7. Omat käänösratkaisuni unkari-suomi -kieliparin käänöskonventioiden valossa	78
LÄHDELUETTELO	81
LIITTEET	85
Ottó Tolnai: Heinäkuu.....	85
Ottó Tolnai: No politik!	96
Ottó Tolnai: Jalat.....	102
Ottó Tolnai: Kolmastoista kertomus.....	106

1. JOHDANTO

Pro gradu -työni perustuu yli viiden vuoden kokemuksiin serbianunkarilaisen Ottó Tolnain tekstien kääntämisen parissa. Tänä aikana osallistuin useille käännöskursseille ja -seminaareihin sekä käänsin kirjailijalta erityyppisiä novelleja. Tolnain tekstit tarjosivat monenlaisia haasteita kääntäjälle, ja kiinnostuinkin käännösprosessin ja -ratkaisujen tarkastelemisesta.

Työni koostuu kahdesta osasta. Ensimmäisessä osassa käsittelen käännösprosessia. Aiheeseen liittyvässä teoriaosuudessa esittelen prosessikirjoittamisen periaatteita, joihin ajatus prosessikäntämisestä perustuu, sekä prosessikäntämisen käytännön toteutusta.

Esittelen myös työskentelyä Jyväskylän yliopistossa järjestetyillä käännöskursseilla ja Unkarissa pidetyissä seminaareissa sekä omia kokemuksiani kursseilta ja seminaareista. Omien kokemuksieni lisäksi esittelen kolmen muun Tolnaita kääntäneen opiskelijan kokemuksia käännöskursseilta.

Työn toinen osa käsittelee kääntäjää lukijana ja tulkitsijana sekä eri kääntäjien ratkaisuja. Teoreettisen taustan muodostaa lukijan position ja kääntäjä-tulkitsijan määrittely sekä funktionaalisen käännösteorian esittely.

Analyysiosassa esittelen Tolnain teksteissä kohtaamiani käännösongelmia ja ratkaisuehdotuksiani niihin. Tarkastelen lisäksi muiden suomentajien ratkaisuja ja pyrin peilaamaan omia käännöstapojani niihin.

1.1. Ottó Tolnai

Ottó Tolnai (s. 5. heinäkuuta 1940, Magyarakanizsa, Jugoslavia) on serbianunkarilainen runoilija ja kirjailija. Tolnai aloitti kirjailijanuransa hyvin nuorena, hänen ensimmäiset kirjoituksensa julkaistiin lukioaikana. Opiskellessaan yliopistossa Újvidékissä Tolnai tutustui muihin tuleviin merkittäviin vojvodinanunkarilaisiin kirjailijoihin, Ferenc Deákiin, László Végeliin sekä István Domonkosiin. Nämä nuoret kirjailijat asettuivat perinteisiä kirjallisuuskäsityksiä vastaan, ja tällöin Tolnai omaksui periaatteen taiteellisen konservatismiin vastustamisen. (Thomka 1994: 154–155.)

Vuonna 1961 viikkolehti *Ifjúság* (Nuoriso) alkoi julkaista *Symposion*-nimistä kulttuuriliitettä, jonka toimittajana Ottó Tolnai työskenteli. Hän joutui kuitenkin vuonna 1963 luopumaan *Symposionin* toimittamisesta suvaitsemattoman poliittisen ilmapiirin ja painostuksen vuoksi. Myöhemmin perustettiin *Új Symposion* (Uusi Symposion) niminen kirjallisuus- ja kulttuurilehti, jonka päätoimittajana Tolnai toimi vuosina 1969–1972. Hän joutui luopumaan päätoimittajan paikasta lehden julkaistua poliittisesti arkoja kirjoituksia. *Új Symposion* oli tärkeä paitsi Jugoslavian kulttuurielämässä, se oli myös erittäin merkittävä kanava Unkarin kirjailijoille, joiden tekstien julkaiseminen Unkarissa oli vaikeaa tai mahdotonta. *Új Symposionin* lopetettua 1990-luvun alussa, Tolnai kollegoineen perusti Unkarissa julkaistavan *Ex Symposionin*, joka jatkaa edeltäjänsä perinnettä. Tolnai työskenteli *Új Symposionista* lähtönsä jälkeen radion kulttuuriohjelmien toimittajana ja taidekriitikkona. Hän toimi myös Jugoslavian kirjailijaliiton viimeisenä puheenjohtajana. (Thomka 1994: 154–155.)

Tolnain tuotantoa on vaikea määritellä ja luokitella, lukemieni arvioiden ja analyysien perusteella hänen tuotantaan on tarkasteltu monesta eri näkökulmasta.

Tibor Klaniczayn (1986: 464) mukaan Tolnain teoksissa on vaikutteita surrealismista, hermetismistä, dadaismista, beatkirjallisuudesta, nonkonformistisesta poliittisesta runoudesta ja se on lingvistiksi kokeilevaa.

Beáta Thomka puolestaan varoo luokittelemasta Tolnain kirjallisuutta totutuin kirjallisuustieteen termein, ja korostaa Tolnain käyttämien keinojen epäperinteellisyyttä ja kokeilevuutta. Tolnai itse ilmaisi jo 17-vuotiaana liikkuvansa tuotannossaan proosan ja lyriikan välimaastossa. (Thomka 1994: 10.)

Beáta Thomka korostaa kuitenkin Tolnain pyrkimystä teoksissaan itsetulkintaan, oman identiteetin perustan selvittelyyn. Elämäkerralliset elementit toistuvat teoksissa ja kirjailija käsittelee niitä vaihtuvissa konteksteissa. Myös oman toiminnan, erityisesti kirjoitusprosessin reflektointi on Tolnain tuotannon merkittävä elementti. (Thomka 1994: 9-10.)

Tolnailta on julkaistu pääasiassa runoja ja lyhytproosaa, mutta myös mm. romaaneja, lastenrunoja ja kuvataidetta käsitteleviä kirjoituksia.

Ottó Tolnai on saanut tuotannostaan lukuisia tunnustuksia Unkarissa ja entisen Jugoslavian alueella. Vuonna 2007 hänelle myönnettiin Kossuth-palkinto, joka on Unkarin merkittävin kulttuurialan palkinto. (www.pim.hu)

1.1.1. Proosakokoelmat *Prózák könyve* ja *Kékítőgolyó*

Ottó Tolnain proosakokoelma *Prózák könyve* julkaistiin vuonna 1987, ja se sisältää vuosien 1962 ja 1987 välissä kirjoitettuja novelleja. Kokoelma *Kékítőgolyó* julkaistiin vuonna 1994, ja sen sisältämät novellit ovat vuosilta 1964–1994. Mielenkiintoista on *Kékítőgolyón* alaotsikko *Új prózák könyve* (uusi tai uuden proosan kirja), sillä vuosiluvuista päätellen se ei viittaa kronologiseen jatkumoon.

Mihály Szajbélyn tulkinnan mukaan Tolnain proosatuotannossa on huomattavissa jonkinlainen näkökulman muutos, jossa aikaisempi herkkyys tehdä huomioita ulkopuolisesta maailmasta vaihtuu oman itsen tarkasteluun ympäröivässä maailmassa (Szajbély 2004: 143-144).

Beáta Thomka puolestaan kuvailee, kuinka Tolnain proosassa konkreettiset todellisuuden havainnot sekoittuvat assosiaatioihin, ja näin teoksissa hälvenee todellisuuden ja fiktion raja. Thomkan mukaan Tolnain proosaa leimaa empirinen

mielikuvituksellisuus, jossa sosiografiset ja kokemukseen perustuvat elementit yhdistyvät abstraktiin ulottuvuuteen. (Thomka 1994: 102.)

Vaikka itsetulkinta onkin Tolnain teosten keskiössä, Beatrix Bertók tuo esille *Prózák könyve* -kokoelman arviossaan, kuinka kirjailija saa myös lukijan kiinnittämään huomionsa omaan persoonaansa. Hän korostaa myös sitä, kuinka lukija on pakotettu muuttamaan perinteisiä luku- ja tulkintapojaan, jotta myös tekstin metaforinen ja symbolinen taso avautuisi. (<http://tolnai.irolap.hu/hu/bertok-beatrix-tolnai-otto-prozak-konyve>)

Tibor Bárány pohtii kirjoituksessaan Tolnain kirjallisuutta käsittelevien kirjoitusten kokoelmasta, *Tolnai-symposionista*, sitä, millä tavoin Tolnain tekstejä on mahdollista lukea. Lukukokemus on aivan erilainen jos lukija antautuu vapaasti assosiaatioiden ja tarinoiden vietäväksi, kuin jos hän tarkastelee monimutkaisia motiiviverkostoja. (<http://tolnai.irolap.hu/hu/barany-tibor-ex-libris>)

2. KÄÄNTÄMINEN PROSESSINA

2.1. Prosessikirjoittamisen periaatteet prosessikäntämisen perustana

Prosessikäntämistä itsessään ei vielä juurikaan ole tutkittu ja näin ollen sitä koskevaa kirjallisuuttakin on erittäin vähän. Tällä hetkellä aiheesta on valmistumassa väitöskirja Jyväskylän yliopistossa. Tuomo Lahdelma on käänöskursseillaan soveltanut käntämiseen prosessikirjoittamisen periaatteita, ja esittelee niitä artikkelissaan *Käntäminen prosessina*.¹

Tässä työssä käsittelen tarkemmin vain prosessikirjoittamisen käntämisen kannalta relevanttia teoriaa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että en esimerkiksi käsittele aiheen valintaa, sisällön ideointia tai tekstin rakennetta.

2.1.1. Teksti prosessin osana

Prosessikirjoittamisen periaatteet juontavat juurensa näkökulman muutoksiin, joita on tapahtunut suhtautumisessa tekstiin ja lukijaan. Lahdelma viittaa Roland Barthesin esiin nostamiin ajatuksiin tekijästä, lukijasta, teoksesta ja tekstistä. Teoksen, lopullisessa muodossa olevan valmiin tekstin, sijasta näkökulma on tekstissä, joka on alati muuttuva ja antaa lukijalle mahdollisuuden "synnyttää" teksti uudelleen oman

¹ Teoksessa *Oriveden uudet opit* 2004: 105–116. Ks. myös luku 2.2. *Prosessikirjoittamisen periaatteet käntämisessä*.

tulkintansa myötä. Tämä näkökulma antaa mahdollisuuden nähdä teksti (vaikka jo julkaistukin) prosessin osana. (Lahdelma 2004: 105.)²

2.1.2. Kriittisyys ja luovuus

Peter Elbow on korostanut luovuuden ja kriittisyyden yhteensovittamisen problematiikkaa kirjoittamisessa (Elbow 1981: 7). Lahdelma kuvaa näiden kahden kirjoittamiseen tiiviisti liittyvän "vaiheen" vuorottelua ensi askelina prosessikirjoittamiseen. Nämä vaiheet liittyvät oikean, luovuuteen liittyvän, aivopuoliskon, sekä vasemman, analyyttisyyteen ja kriittisyyteen liittyvän aivopuoliskon käytön vaihteluun. (Lahdelma 2004: 106.) Myös Mattinen kehottaa aiheen kehittelyyn ja luonnosteluun liittyen luovuuden eli oikean aivopuoliskon käytön vapauttamiseen, ja kriittisyyden välttämiseen tässä prosessin vaiheessa (Mattinen: 14).

2.1.3. Kirjoitusprosessin vaiheet

Myös kokeneilla kirjoittajilla, jotka eivät noudata siis varsinaisen prosessikirjoittamisen periaatteita, kirjoitusprosessi jakautuu työvaiheisiin. Seuraamalla kokeneita kirjoittajia on yleistetty seuraavat vaiheet: 1. valmistautuminen eli muistin virkistäminen ja ajatusten koonti, 2. luonnostelu eli ajatusten kielellistäminen, 3. luonnoksen muokkaaminen tekstiksi, 4. tekstin tarkastelu ja toimittaminen, 5. oikoluku, 6. julkistus, 7. arviointi. (Linnakylä et al. 1989: 11.)

Linna puolestaan esittelee kouluissa yleisesti käytössä olevat prosessikirjoittamisen vaiheet seuraavasti: 1. aiheen valinta, 2. aiheeseen tutustuminen eli ideoiden ja tiedon keruu, 3. kirjoitelman rungon rakentaminen, 4. kirjoitelman ensimmäinen versio, 5. palaute oppilastovereilta ja opettajalta, 6. muokkaaminen, toinen kirjoituskerta, 7. viimeistely, julkaisukuntoon saattaminen, oikoluku, 8. julkistaminen (Linna 2000: 35).

² Barthesin mukaan tekijän kuolema, "la mort de l'auteur" (Ks. Stillingner 1991: 3), mahdollistaa lukijan vapauden tulkita tekstiä ja tekstille mahdollisuuden syntyä näin uudelleen (Barthes 1993: 115-117).

Luonnostelu

Yleisesti aiheen valinnan ja ideoinnin jälkeen kirjoitusprosessi jatkuu luonnostelulla. Tässä vaiheessa on tarkoitus käyttää luonnostelumenetelmää, eli kritiikitöntä tajunnanvirtakirjoittamista. (Mattinen 1995: 32). Linna vertaa luonnosta työsuunnitelmaan, josta koko ryhmä on vastuussa. Tähän liittyy rohkaisu ja ohjaava ote, näin voidaan korostaa yhteistyötä ja positiivista otetta kirjoittamista kohtaan. (Linnakylä et al. 1989: 25). Kääntämisessä luonnosta vastaa raakakäännös.

Palaute

Palautetta kirjallisesta tuotoksesta voi antaa esimerkiksi ryhmä- tai parityönä. Tarkoituksena on saada selville lukijan mielipide tekstistä. Ryhmässä luetaan ja arvioidaan toisten kirjoituksia, ja näin opitaan arvioimaan myös omaa kirjoitusta ja saadaan etäisyyttä omaan tekstiin. Mattila näkee kuitenkin ryhmän tärkeimpänä tehtävänä kannustaa ja antaa onnistuneista kohdista myönteistä palautetta: näin kirjoittaja löytää tavan kirjoittaa lukijoita kiinnostavalla tavalla. (Mattinen 1995: 34.)

Sekä Linna että Mattinen painottavat kirjoitusprosessin aikana saatuun palautteeseen liittyen että kirjoittaja itse päättää, muokkaako hän tekstiään palautteen mukaisesti (Linna 2000: 51; Mattinen 1995: 34).

Palaute antaa siis mahdollisuuden pohtia ja perustella omia valintoja.

Teoksessaan *Writing with Power* Peter Elbow käsittelee yksilöllistä kirjoitusprosessia, eikä Linnan ja Mattilan kuvaamaa yhteisöllistä ja ohjattua prosessikirjoittamista. Elbow kehottaa kirjoittajaa miettimään, missä kirjoitusprosessin vaiheessa ja millaista palautetta kannattaa pyytää. Palautteen ajoitus ja sisältö riippuvat siis kirjoittajan omista tarpeista, palaute voi rajoittua pelkkään kieliasun tarkistukseen tai vaikuttaa merkittävästi koko kirjoitusprosessin kulkuun. Kaikkein tehokkaimpana ja mielekkäimpänä palautteensaannin tapana Elbow pitää säännöllisesti kokoontuvaa vertaistukiryhmää (writing support group). (Elbow 1981: 273.)

Toimittaminen (viimeistely)

Linnakylän mukaan tekstin toimittaminen on ilmaisun muokkaamista täsmälliseksi, persoonalliseksi ja lukijan kielen mukaiseksi (Linnakylä et al. 1989: 104). Tässä vaiheessa kannattaa tarkastella tekstissä käytettyä näkökulmaa, virkkeiden rakennetta ja havainnollistamista (Mattinen 1995: 78). Havainnollistamista, eli erilaisten kielikuvien ja lausemuotojen käyttöä kannattaa erityisesti miettiä tässä vaiheessa, sillä niillä elävöitetään tehokkaasti tekstiä (Linnakylä et al. 1989: 104).

Arviointi ja oikoluku

Prosessikirjoittamisessa pyritään luopumaan perinteisestä virhekeskeisestä arvioinnista. Perustana on kirjoittajan, opettajan ja kirjoittajatovereiden yhteistyö. Tavoitteena on tarjota tukea kirjoittajalla kehittyä entistä paremmaksi kirjoittajaksi ja löytää toimivat työtavat. (Linnakylä et al: 114.)

Vasta oikolukuvaiheessa kannattaa kiinnittää huomiota varsinaiseen oikeinkirjoitukseen. Palautetta voi pyytää sekä oppilastovereilta että opettajalta. Tämä palaute yleensä auttaa lähinnä huomaamaan virheet: kirjoittajan on itse ne korjattava. (Linnakylä et al: 113.)

2.1.4. Opettajan tai ohjaajan rooli

Prosessikirjoittamisen perustana oleva konstruktivistinen oppimiskäsitys korostaa myös perinteisestä opettaja- ja opetuskäsityksestä luopumista. Opettajan tulisi luoda sopiva oppimisympäristö ja kannustaa oppilaita oppimaan ja työskentelemään omista yksilöllisistä lähtökohdistaan. Oppimiskäsityksessä korostuu myös oppilaan aiempien tietojen, kokemusten ja ajatusten merkitys, oppimisen nähdään rakentuvan aiemmalle tiedolle kumulatiivisesti. Opettajan, jonka rooli enemmänkin on olla oppilaitten ohjaaja kuin autoritaarinen opettaja, tulisi huomioida jokaisen oppilaan oma oppimisprosessi ja siihen vaikuttavat tekijät. Näin opetustilanteessa korostuu myös ohjaajan oppilastuntemus sekä ohjaajan kyky reagoida oppilaitten tarpeisiin kussakin

oppimisprosessin vaiheessa. (Linna 2000: 77-78). Linna esittää myös prosessikirjoittamisen peruseriaatteisiin kuuluvaksi tilannesidonaisuuden: miksi kirjoitetaan ja mihin tavoitteeseen pyritään? Näin kirjoittamisen liitetään myös muuhun yhteiskuntaan (Linna 2000: 78). Tämä pätee mielestäni myös kääntämiseen. Kenelle, miten ja mitä varten käännämme? Hyvän teoriataustan tälle antaa funktionaalinen käännösteoria.³

Kuten jo edellisessä kappaleessa todettiin, prosessikirjoittamisen periaatteisiin kuuluu opettajan roolin muuttuminen ohjaan rooliin. Artikkelissaan Lahdelma korostaakin ohjaajan todellista läsnäoloa kirjoitusprosessissa: hänen on tuettava ja ymmärrettävä oppilaita, oltava enemmänkin kirjoittajaveri kuin auktoriteetti. Tämä tehtävä on hyvin vaativa: ohjaajan on tunnettava oppilaansa ja välitettävä heistä, ja hänen on kyettävä rohkaisemaan heitä. (Lahdelma 2004: 107.)

2.2. Prosessikirjoittamisen periaatteet kääntämisessä

Tuomo Lahdelma on soveltanut prosessikirjoittamisen periaatteita kääntämiseen. Hänen artikkelinsa *Kääntäminen prosessina* (Teoksessa *Oriveden uudet opit* 2004: 105-116) kuvaa Oriveden opistossa järjestetyn käännöskurssin toteutusta ja kokemuksia. Kurssi oli, kuten Lahdelma itsekin toteaa, valitettavasti liian lyhyt ja pinnallinen prosessikirjoittamisen periaatteiden todelliseen soveltamiseen: oppilaat ja opettaja eivät tunteneet toisiaan, eikä ajan rajallisuuden vuoksi ollut mahdollisuutta kypsyttellä käännöstä. Oppimisjakson kokemukset ovat kuitenkin merkittäviä, ja Lahdelma on soveltanut prosessikirjoittamisen periaatteista onnistuneesti myös Jyväskylän yliopistossa kääntämisen ja adaptaation kursseilla sekä Unkarissa Balatonfüredin kääntäjäatalon seminaareissa.

Yhden iltapäivän mittaisen oppimistapahtuman Lahdelma jakoi seuraavasti: 1. tehtävänanto, 2. tehtävään tutustuminen, 3. ensimmäinen käännöskerta, 4. palaute, 5.

³ Ks. kappale 4.1.2. *Funktionaalinen käännösteoria*.

toinen käännöskerta, 6. palaute, 7. "kilpailevan" käännöksen lukeminen, 8. viimeistely. (Lahdelma 2004: 109–110). Käännöstehtävänä oli kaikilla Johann Wolfgang von Goethen *Wandrer's Nachtlid*. Saman tekstin kääntäminen toi työskentelyyn kiinteyttä, sillä muiden käännösten ja niiden saaman palautteen kuuleminen oli jokaiselle merkityksellistä. (Lahdelma 2004: 110–111.)

Kurssi aloitettiin Goethen henkilöön ja työhön tutustumalla, minkä jälkeen ohjaaja esitteli alkuperäisen saksankielisen runon sekä sen sanatarkan käännöksen. Käännöstyö aloitettiin luonnostelulla eli ensimmäisellä käännösversiona. Ensimmäisessä palautetilanteessa jokainen kertoi omasta työprosessistaan sekä tavoitteistaan ja luki oman käänöksensä. Jokainen antoi ryhmän edessä palautetta yhdestä käännöksestä ja sai palautetta yhdeltä toveriltaan (tai ohjaajalta). Palautesession jälkeen aloitettiin käännöksen ensimmäinen muokkauskerta. Lahdelman huomioiden mukaan, tässä vaiheessa opiskelijoiden työtavoissa oli suuria eroja. toiset vain muokkasivat edellistä käännöstä, toiset puolestaan laativat uutta käännöstä. Seurasi toinen palautekerta, johon liittyi myös uudenlaista virikettä: opiskelijat tutustuivat Otto Mannisen vuonna 1928 ilmestyneeseen käännökseen. Tämän jälkeen vuorossa oli kolmas muokkauskerta, ja lopuksi tuotokset luettiin kanssakääntäjille. (Lahdelma 2004: 111–112.)

Lahdelman kokemuksen mukaan oppimistapahtuma oli onnistunut, useimmat opiskelijat työstivät loppuun asti intensiivisesti käännöksiään. Tosin muutamien osallistujien mielestä viimeinen muokkauskerta oli jo tarpeeton. Koska osallistujat olivat kokeneita kirjoittajia, heidän käänöksensä olivat myös – useimmat jo heti ensimmäisellä käännöskerralla – esteettisesti arvostettavia. Useimmissa tapauksissa uudet käännökset olivatkin selvästi vain ensimmäisen käännöksen hiottuja versioita. Edes Otto Mannisen käännos ei juurikaan vaikuttanut käännösratkaisuihin. Kaikki opiskelijat pyrkivät myös nimenomaan käännökseen, eikä yksikään heistä päätenyt kirjoittamaan Goethen runon pohjalta omaa runoa. Runon riimillisyysskin säilyi useimmissa teksteissä, tosin monien kohdalla riimit ilmestyivät käännökseen vasta muokkausvaiheessa. (Lahdelma 2004: 113–115.)

Erityisen mielenkiintoista antia kurssilla oli opiskelijoiden omat huomiot käännösprosessin aikana. Moni opiskelija luovutti ohjaajan nähtäväksi omat verisonsa ja niihin liittyvät reunahuomautukset, jotka antoivat mielenkiintoista tietoa opiskelijoiden työskentelytavoista. (Lahdelma 2004: 113–116.)

2.3. Karl Popperin tieteenteoria ja kääntäminen

Vaikka työssäni keskityinkin prosessikäntämiseen ja siihen liittyvään palautteeseen, halusin kuitenkin tuoda esille myös toisenlaisen näkökulman, joka kuvaa hyvin itsenäistä työskentelyä käännöksen parissa. Lisäksi se kuvaa ja korostaa prosessin ja sen eri vaiheiden merkitystä kääntämisessä.

Mielenkiintoisen näkökulman kääntämiseen tuo Andrew Chesterman artikkelissaan Kääntäminen teoriana (Teoksessa *Alussa oli käännös*: 341–348). Chesterman soveltaa Karl Popperin tietoteoreettista mallia kääntämiseen. Mallin voi esittää seuraavasti:

ongelma >teoreettinen ratkaisuyritys > ratkaisun kritiikki > uusi ongelma

Popperin tietoteoreettinen malli sisältää ajatuksen tiedon kasvun prosessista. (Niiniluoto 2002: 26–27.) Tätä mallia Popper sovelsi hyvin moninaiisiin elämänaloihin (Chesterman 2004: 342). Kääntämiseen sovellettuna sen voisi ilmaista käännöksen kehittymisenä, hioutumisena käännösprosessin eri vaiheiden aikana kohti julkaistavaa tuotosta.

Alkuongelma käännettäessä on se, kuinka jokin tietty teksti käännetään. Ratkaistavana ovat esimerkiksi, miten jokin sana tai lause käännetään tai miten tekstin rytmi säilytetään. Käännöksen ensimmäistä luonnosta voidaan pitää alustavana teoriana. Jokaista käännöstä voidaan pitää kääntäjän teoriana ongelman ratkaisuksi, ja ensimmäinen käännösehdotelma on siis kääntäjän ensimmäinen teoreettinen ratkaisuyritys. (Chesterman 2004: 343–344.)

Seuraava vaihe on ratkaisun kritiikki, jossa pyritään virheiden poistamiseen. Tässä Chesterman korostaa kääntäjän ammattitaitoa. Kääntäjän on oltava hyvin perillä käännöksen arviointikriteereistä, hänen tulisi tuntea ja kyetä soveltamaan alan tutkimusta sekä verrata omaa käännöstään muihin teksteihin tai muuhun lähdemateriaaliin. (Chesterman 2004: 342–344.) Käännöksen tarkistus on Chestermanin mukaan sen tarkastelemista eli "uudelleen näkemistä". Näin jokaisella tarkistuskerralla on mahdollista löytää uusia parannuksen aiheita, ja jokainen tarkistuskerta parantaa käännöstä eli teoriaa käännösongelman ratkaisemiksi. (Chesterman 2004: 347.) Popperin teoriaan nimenomaan kuuluu juuri ratkaisuyritysten uudelleentarkastelu, ja tarkasteluketjua voi jatkaa aina edelleen. Näin myös jokainen käännös on vain vaihe ratkaisuteorioiden ketjussa.

3. KOKEMUKSIA KÄÄNNÖSPROSESSISTA JA PROSESSIKÄÄNTÄMISESTÄ

3.1. Käännösprosessista

3.1.1. Tarkasteltavien tekstien valinta ja aiheen rajaaminen

Aloittaessani pro gradu -työtäni ajatuksenani oli kääntää yksi pitkäkökö novelli erityisesti tätä työtä varten. Ensin ajattelin yhden novellin olevan selkäämpi ja helpommin tarkasteltava kokonaisuus, lisäksi käännöstyö olisi tehty juuri gradua varten. Tulin kuitenkin siihen tulokseen, että tarkastelen työssäni myös aikaisemmin kääntämiäni Tolnai-tekstejä, vaikka näin käännökset eivät muodosta selkeää kokonaisuutta ja osa niistä on vain katkelmia. Tätä valintaa tuki myös se, että tutustuessani Tolnain proosaa käsittelevään kirjallisuuteen ymmärsin kirjailijan proosatuotannon monipuolisuuden, ja tämä monipuolisuus välittyi laajemmasta tekstivalikoimasta. Työssäni tarkasteltavat käännökset ovat syntyneet noin viiden vuoden aikana Jyväskylän yliopiston käännöskursseilla ja Unkarissa pidetyissä käännösseminaareissa.

Tutustuin Tolnain tuotantoon ensi kertaa vuonna 2006 Hungarologian oppiaineen Vojvodina-projektin yhteydessä, jolloin vojvodinalaisen kirjallisuuden lisäksi

tutustuimme myös mm. alueen historiaan, dialektiin ja kulttuuriin yleisemmin. Projektiin kuului myös käännskursi sekä käännsseminaari Unkarissa, Balatonfüredin kääntäjien talossa. Tällöin tein ensimmäiset Tolnai-käänökseni, eli käänsin osan novellista *No politik!*. Osallistuin myös seuraavana vuonna Balatonfüredin käännsseminaariin, jonka aiheena oli nimenomaan Ottó Tolnain kirjallisuus. Kurssin kaikki osallistujat käänsivät Tolnaita, ja kirjailija itse myös vieraili kurssilla. Tällä kertaa käänsin lyhyitä novelleja: *A lábak*, *Tizenharmadik történet*, *A tékozló fiú hazatérése*, *Kittenberger középső ujsa*.

Näillä kurseilla ja seminaareilla syntyi myös idea Tolnain suomentamista koskevasta gradusta. Myöhemmin, palatessani taas aiheen pariin, valitsin novellin *Július* sen sopivan pituuden ja haastavuuden takia. Tavoitteenani on tarkastella Tolnaitextien kääntämistä erityisesti käännsprosessin kannalta sekä analysoida kohtaamiani käännsongelmia ja niiden ratkaisuehdotuksia.

3.1.2. Työskentely käännskurseilla ja -seminaareissa

Jyväskylän yliopistossa järjestetyillä, Tuomo Lahdelman pitämällä kääntämisen ja adaptaation kurseilla pääsimme kokeilemaan edellisessä osiossa kuvattua prosessikirjoittamisen soveltamista kääntämiseen kokonaisen lukukauden ajan, jolloin myös prosessikirjoittamisen- ja kääntämisen periaatteita ja työmuotoja päästi toteuttamaan teoriaosuudessa kuvattua lyhyttä kurssia paremmin. Usean kuukauden aikana omat tulkinnat ja ratkaisut ehtivät kypsyä, ja toisten kurssilaistenkin palautteeseen pystyi perehtymään.

Osallistujat saivat kurssin alussa valita vapaasti käännettävän tekstin, ja kurseilla, joille osallistuin, käännettiin englannin, saksan, ranskan ja unkarin kielestä, lisäksi ulkomaalaiset opiskelijat käänsivät suomesta omalle äidinkielelleen. Kurssin ohjelmassa oli ensimmäisten viikkojen aikana lyhyt perehtyminen kääntämisen periaatteisiin, sekä erilaisia lyhyitä käänns- ja pohdintatehtäviä. Varsinaiseen prosessikäntämiseen pääsimme, kun jokainen vuorollaan esitteli ensimmäisen versionsa käännskseen. Muut kurssilaiset saivat tekstit ja käännskset luettavikseen etukäteen, ja

valmistautuivat antamaan rakentavaa palautetta käännöksestä. Ensimmäisen version esittelyn ja palautteen jälkeen osallistujilla oli muutama viikko aikaa työstää käännöksiä ja tuottaa myös uutta tekstiä seuraavaa esittelykertaa varten. Toisella esittelykerralla käytiin läpi työstetty käännös sekä tuore teksti ja annettiin jälleen palautetta.

Balatonfüredissä järjestetyillä käännöskursseilla prosessikirjoittaminen oli toteutettu hyvin vapaasti. Kurssilaiset saivat itse valita heille parhaan työskentelypaikan ja -tavan, ja lisäksi muiden kurssilaisten ja ohjaajien apua ja palautetta sai juuri itselle sopivassa käännösprosessin vaiheessa. Osa kurssilaisista valitsi pitkälti itsenäisen työskentelyn oman huoneen rauhassa, osa puolestaan hyödynsi kääntäjätalon ryhmätyöskentelyyn soveltuvia tiloja. Itse koin mielekkäimmäksi työskennellä muiden kanssa: istuimme teksteinemme ja sanakirjoinemme ison pöydän ääressä, ja monesti ongelman kohdatessamme kysyimme heti muiden mielipidettä. Kurssin lopussa kaikki esittelivät käännöksensä, kertoivat omista kokemuksistaan ja haasteista käännöksen parissa, sekä saivat vielä palautetta muilta kurssilaisilta.

Käännösseminaareihin liittyi myös eri asiantuntijoiden esitelmiä, joilla perehdyttiin muun muassa Unkarin kirjallisuuteen, käännettävien kirjailijoiden tuotantoon, kääntämisen periaatteisiin ja kääntäjän työhön.

Balatonfüredin käännösseminaareilla pääsin tapaamaan myös henkilökohtaisesti Ottó Tolnain, pääsin keskustelemaan hänen kanssaan, kuuntelemaan hänen esityksiään ja istumaan iltaakin hänen seurassaan. Tutustuminen kirjailijan persoonaan, vaikka vain hyvin lyhyesti ja pintapuolisesti, antoi uutta perspektiiviä myös hänen teoksiinsa. Ymmärsin hänen olevan vakava, herkkä ja syvälinen havainnoija, jolle arjen yksinkertaiset asiat ja tapahtumat ovat merkityksellisiä ja niihin kytkeytyy runsaasti mielle yhtymiä. Tolnai ei ole ulkopuolinen tai ylimielinen havainnoija, jonka pyrkimyksenä olisi kerätä materiaalia teoksiinsa yksinkertaisten ihmisten yksinkertaisesta elämästä, vaan hän tuntee vahvaa yhteenkuuluvuutta ja kunnioitusta toisia ihmisiä kohtaan. Tämä käsitykseni Tolnaista havainnoijana vahvistui myös katsottuani László Villányin ja Jenő Hartyándin tekemän henkilödokumentin *A flamingó*

térde (flamingon polvi). Elokuva selventää ja ikään kuin demystifioi kirjailijan teksteissä esiintyviä ja toistuvia motiiveja. Dokumentissa näkyy, kuinka ne perustuvat todellakin konkreettisiin havaintoihin ja kokemuksiin, ja kuinka Tolnai pyrkii niiden avulla rakentamaan ja jäsentämään omaa identiteettiään. Flamingon polvi yhtä lailla kuin kylän rahkakauppias ovat osa Tolnain kokemusmaailmaa, ne ovat tehneet häneen vaikutuksen ja käynnistäneet assosiaatioiden ja muistojen tulvan.

Itselleni ehdottomasti tärkeintä kursseilla ja seminaareissa oli kuitenkin vertaispalaute. Erityisesti Unkarissa pidetyissä seminaareissa pyrin ottamaan kaiken irti mahdollisuudesta työskennellä yhdessä muiden kurssilaisten kanssa. Tunsin myös itseni hyödylliseksi auttaessani kaksikielisenä⁴ kääntäjätovereitani kielellisten vivahteiden ymmärtämisessä. Minä puolestani kysyin usein neuvoa omiin suomenkielisiin ratkaisuihini liittyen, kääntäjä kun on aina myös hieman sokea omalle tekstilleen.

Konkreettista, kielellisiin tai tyyllisiin seikkoihin liittyvää palautetta tärkeämmäksi vertaiskohtaamisissa muodostui omien näkemysten selvittely. Kun omia ratkaisuja joutui perustelemaan muille kurssilaisille, samalla myös selvensi itselleen omaa tulkintaansa tekstistä. Esimerkiksi kääntäessäni Jyväskylän kurssilla novellia *Július*, jouduin puolustamaan ratkaisuani säilyttää monimutkaiset lauserakenteet ja vastaavasti lyhyet, ontuvat lauseet sekä tekstin raskas sommittelu. Oman tulkintani mukaan näillä oli selvä merkitys tekstissä: hyvin pitkien ja lyhyiden lauseiden vuorottelu kuvasti päähenkilön mielentilaa, kappaleisiin jakamaton, raskas teksti puolestaan tuntui johtavan vääjäämättä traagiseen loppuratkaisuun⁵.

Mielenkiintoista on ollut se, kuinka palaute on eronnut käännoseminaareissa, joissa muutkin ovat kääntäneet Tolnaita ja hänen kirjallisuuttaan on muutenkin käsitelty ja analysoitu, ja käännoskursseilla, joilla muut osallistujat eivät tunteneet Tolnaita. Tolnai on mielestäni hyvin epäkiitollinen käännettävä. Tolnain teksteissä monesti muun muassa lauseiden pituudella on oma merkityksensä ja tekstit ovat

⁴ Tarkoitan tässä kaksikielisyydellä omaa kieli-identiteettiäni: koen sekä unkarin että suomen äidinkielekseni.

⁵ Ks. myös kappale 5.1.7. *Tekstin ja virkkeiden rakenne*.

assosiatiivisesti rönsyileviä ja vaikeasti luettavia myös alkuperäiskielellä. Näiden Tolnain teksteissä hyvin merkityksellisten tyylikeinojen välittäminen kohdetekstiin nähdään helposti kääntäjän virheenä.

3.2. Kanssakääntäjien kokemuksia Tolnain kääntämisestä ja käännskursseista

Oman työskentelyni kannalta merkittävintä käännskursseilla ja -prosessin aikana olivat muut osallistujat, heidän tukensa, apunsa ja palautteensa. Itse käännsin Tolnaita sekä ryhmissä, joissa kaikki käännsivät eri kirjailijoiden tekstejä että kurseilla, joilla keskityttiin vain Tolnain kääntämiseen. Pyysin kolmea Tolnai-käänösseminaariin osallistunutta opiskelijatoveriani kirjoittamaan omista kokemuksistaan Tolnai-käänösten parissa, sekä kokemuksistaan käännskursseillamme ja -seminaareissa. Kaksi kyselyyn vastanneista opiskelijoista käännsi proosaa, yksi lyriikkaa. Vastausten tyyli oli vapaa, sillä en halunnut kahlita vastaajia turhan konkreettisilla kysymyksillä, vaan halusin antaa heidän vapaasti kuvailla kokemuksiaan. Sainkin näin hyvin erilaisia kuvauksia käänösprosessista ja -ongelmista⁶.

3.2.1. Käänöksen työstäminen kurseilla ja ryhmässä

Kaikki osallistujat painottivat vertaispalautteen merkitystä käänösprosessin aikana. Sen nähtiin muun muassa herättäneen mielekäästä keskustelua, antaneen uutta näkökulmaa tekstien tulkintaan sekä eri vastaanottajien konteksteihin.

Saman kirjailijan tekstejä käännettäessä vertaispalautteen antamisen ja saamisen kautta pääsi myös tutustumaan ja hahmottamaan kirjailijan tuotantoa laajemmin sekä vertaamaan eri kääntäjien käänösratkaisuja.

⁶ Tekstit tekijän hallussa.

Kahdessa kirjoituksessa tuli esiin omien tekstien tarkastelun ryhmässä antaneen uutta näkökulmaa myös oman äidinkielen käytön tarkasteluun sekä oman itsen tarkasteluun kielenkäyttäjänä.

Hyvän näkökulman käänösprosessiin ja yhteisölliseen kääntämiseen toi myös kurssille osallistuneen ammattikäntäjän huomautus. Hänen mukaansa käänösprosessiin ja käntäjän työhön kuuluu myös eri alojen asiantuntijoiden konsultointi. Tämä toteutuikin käänösseminaareissa ainakin kirjallisuuden ja kääntämisen asiantuntijoiden osalta, mutta luonnollisestikaan tekstien eri aihepiirien asiantuntijoiden konsultointi ei ollut mahdollista. Yksi käntäjistä pitikin juuri kurseille osallistuneiden luennoitsijoiden konsultoinnista merkittävänä apuna sekä kirjailijan tuotannon että kielellisten ongelmien ymmärtämisessä.

Erityistä kiitosta sai kurssien järjestäminen lähtökielisessä ympäristössä ja Balatonfüredin käntäjien talossa. Luentojen, lehtorin ja kanssakäntäjien tuen sekä muun ohjelman lisäksi siellä oli mahdollista tutustua teksteihin rauhassa.

"Käntäjäharjoittelijoiden ja natiivipuhujien kanssa toimiminen rikastuttaa omaa ajattelua ja kielen tajua, tuo kieliin uusia vivahteita ja säätää kielen kentän asetelmaa uusille urille."

3.2.2. Tolnai -tekstien käänösongelmia

Tolnai-teksteihin liittyviä käänösongelmia kyselyyn osallistuneet opiskelija-käntäjät mainitsivat useita. Kaikki kolme kyselyyn vastannutta ovat äidinkieleltään suomalaisia, ja oman unkarin kielen taidon puutteellisuus koettiin ongelmalliseksi. Kuten jo aiemmin mainitsin, Tolnain tekstit ovat äidinkielisille unkarilaisillekin haastavaa luettavaa.

Muita listattuja käänösongelmia olivat kulttuurisidonnaisten ilmausten ja Tolnain teksteille erityisen tyypillisten assosiativisten ilmausten runsaus.

Kaikki kolme käntäjää mainitsivat Tolnain tyylin välittämisen erityisen vaikeaksi. Tähän liittyen mainittiin tajunnanvirran ja realististen kuvausten vuorottelu sekä eri

aikatasoilla liikkuvan assosioivan tekstin välittäminen (erityisesti kieleen, jonka aikamuotorepertuaaria poikkeaa unkarista).

"Minusta oli vaikeinta säilyttää tyyllilaji : kertoja -minä tarinoi yhtä vakavasti ja pikkutarkasti pikkukaupungin ja maaseudun muuttumisesta tai luonnonilmiöistä toden ja fantasian rajamailla. /.../ Koin vaikeaksi kääntää yhdenmukaisesti, siksi annoin särmäkohtien olla ja tyylin huojahdella pikkutarkoista huomioista toiveuniin ja tuonpuoleisiin pohdintoihin."

Yksi Tolnain kääntäjistä mainitsi kirjailijan assosiattiivisen tyylin välittämisen lisäksi myös sen ymmärtämisen vaikeimmaksi kääntämisessä. Kääntäjä kuitenkin korosti myös onnistumisen tunnetta, kun jonkin askarruttaneen kohdan saa käännettyä itseä tyydyttävällä tavalla.

Sekä omien kokemusteni että kanssakääntäjieni kokemusten perusteella prosessikirjoittamisen periaatteiden soveltaminen kääntämiseen on toimivaa ja mielekästä. Kääntämisen periaatteisiin tutustuminen, eri asiantuntijoiden luennot ja neuvot auttavat ja motivoivat kääntämään. Tärkeimpiä seikkoja ovat kuitenkin kanssakääntäjien sekä ohjaajan tuki ja palaute sekä mahdollisuus työstää omaa käännettä rauhassa.

Vaikka kokemuksistaan kertoneet kanssakääntäjät kuvailivat Tolnain kääntämiseen liittyviä käännösongelmia hyvin yleisellä tasolla, heidän kuvailemansa käännösongelmat olivat, kielitaidon puutteita lukuun ottamatta, samankaltaisia kuin itse kohtaamani. Tolnain tyylin säilyttäminen, assosiattiivisten ilmaisujen ja kulttuurisidonnaisten ilmausten välittäminen ovat kaikille Tolnain kääntäjille haasteellisia.

4. KÄÄNTÄJÄ LUKIJANA JA TULKITSIJANA

Kääntäjän työ alkaa aina käännettävään tekstiin perehtymisellä, eli lukemisella. Kääntäjän ensimmäinen askel on siis olla lukija, joka lukee oman tulkintansa lisäksi tulevien lukijoiden tulkinnat huomioiden. Näin jokainen käänнос perustuu kääntäjän lukukokemukseen. (Oittinen 1995: 53.)

Kirjallisuudentutkimuksessa lukijaa on tutkittu hyvin erilaisista näkökulmista ja lukijan roolista on esitetty hyvinkin eriäviä teorioita. Amerikkalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa lukija-orientoitunutta tutkimusta nimitetään reader-response -kriitikiksi, saksankielisessä puolestaan puhutaan reseptioestetiikasta tai reseptiotutkimuksesta. Myös itse termillä lukija tarkoitetaan eri teorioissa eri asioita: joissakin sillä viitataan konkreettiseen ihmiseen, toisissa sillä viitataan lukijakonstruktioon, eli koodiin tekstissä. Myös tekstin merkityksen nähdään joissain teorioissa sisältyvän itse tekstiin, toiset suuntaukset puolestaan korostavat lukijan tulkintaa. (Makkonen 1997: 18.)

Tässä kappaleessa esittelen pääosin merkittävän reseptioteoreetikon, Wolfgang Iserin, teoriaa tekstin tulkinnasta ja lukijasta sekä Mihail Bahtinin näkemystä kielen dialogisuudesta ja Riitta Oittisen ajatuksia Bahtinin näkemysten soveltamisesta kääntämiseen. Käännösteoreettista sekä konkreettisempaa näkökulmaa kääntämiseen

tuo puolestaan Katharina Reissin ja Hans Vermeerin funktionaalisen käännösteorian esittely.

4.1. Wolfgang Iser – tekstin ja lukijan kohtaaminen

Iserin kirjoituksissa korostuu lukuprosessi, tekstin ja lukijan kohtaaminen. Teoksessaan *The Act of Reading* Wolfgang Iser kritisoi perinteistä käsitystä tulkinnasta, jonka tavoitteena on löytää se ainoa oikea merkitys. Hän toteaa tämän yhteen totuuteen perustuvan tulkintatavan olevan auttamattomasti vanhentunut, eikä sovi varsinkaan modernin taiteen tulkintaan. (Iser 1978: 10–11) Perinteisen platonilaisen idean ja muodon vastaavuuden sijaan painopiste on siirtynyt tekstin ja sosiaalisten ja historiallisten normien sekä tekstin ja lukijan position vuorovaikutukseen (Iser 1978: 13–14). Tätä Iser nimittää dialogiseksi kehäksi.

Iserin ja Susan Sontagin mukaan tulkinta syntyy tekstin, lukijan ja sosiaalis-historiallisen normien interaktiosta. Merkitys ei siis sisälly teokseen, vaan siihen vaikuttavat lukija ja hänen ympäristönsä sosiaaliset ja historialliset normit. Näin ei voida puhua myöskään yhdestä ainoasta oikeasta tulkinnasta. Sontag käyttää myös subtekstin (tai taustatekstin) käsitettä. Tämä taustatekstin käsite viittaa intertekstuaalisuuden lisäksi lukijan kirjallisuudentuntemukseen, eli hänen tulkintaansa vaikuttavat kaikki hänen aiemmin lukemansa tekstit. (Palmgren 1986: 136.)

Lukijatyypit

Yleisesti lukijaa käsittelevät teoriat tarkastelevat lukijaa kahdesta näkökulmasta. Ensimmäinen on konkreettinen, todellinen lukija, joka lukee ja vastaanottaa tekstin. Toinen näkökulma on abstrakti näkemys lukijasta, joka voi olla esimerkiksi kirjoittajan käsitys tulevasta lukijasta tai tekstiin "koodattu" merkitys.⁷

⁷ Esimerkiksi Umberto Eco erottaa empiirisen lukijan ja mallilukijan. Empiirinen lukija on konkreettinen, tekstin vastaanottava lukija. Mallilukijan käsite vastaa Iserin implisiittistä

Myös Iser erottaa *todellisen lukijan* (real reader, contemporary reader), joka viittaa konkreettiseen, teoksen vastaaotaavaan yleisöön, ja jonka reaktiot ovat periaatteessa mitattavissa (Iser 1978: 27–28). Toinen Iserin lukijatyyppejä on *ideaalilukija* (ideal reader).

Ideaalilukijan toteutuminen on mahdoton käytännössä, sillä tällä pitäisi olla samat tulkitsemisen koodit kuin kirjailijalla: tästä seuraa että periaatteessa vain tekijä voi olla oman teoksensa ideaalilukija, mikä on kuitenkin tarpeetonta (Iser 1978: 28–29). Iser itsekin pitää ideaalilukijaa teoreettisena, fiktiivisena käsitteenä, joka ei koskaan voi ralisoitua todellisuudessa. Juuri tässä piileekin sen merkitys: fiktiivinen ideaalilukija voidaan varustaa juuri tarvittavilla ominaisuuksilla kirjallisuustieteellisessä tutkimuksessa, tutkimuskohteesta riippuen.

Iser esittelee myös *implisiitin lukijan* käsitteen, joka puolestaan viittaa tarkemmin määrittelemättömään lukijaan (Iser 1978: 38). Tekstistä on mahdollista löytää useita eri tulkintoja, ja *implisiitti lukija* realisoi lukiessaan jonkin mahdollisen tulkinnan (Iser 1978: 38).⁸

Nykyisin kirjallisuustieteessä käytetään myös muita, laajaan tulkintanäkemykseen liittyviä nimityksiä lukijasta. Esimerkiksi Michael Riffaterre käyttää termiä *superlukija*, joka potentiaalisesti löytää kaikki tekstiin sisältyvät merkitykset. Stanley Fish puolestaan viittaa *valistuneeseen lukijaan* (informed reader), jota voidaan pitää ihanteellisena lukijana, jolla on tekstin ymmärtämiseen vaadittava kielellinen ja tiedollinen kompetenssi. (Iser 1978: 31–32.)

lukijaa: se on kirjoittajan teokseen sisällyttämä käsitys lukijasta ja tämän tulkinnoista. (Palmgren 1986: 52-53).

⁸ Iserin ajatuksia on tulkittu monella tavalla. Esimerkiksi Riitta Oittinen kritisoi Iserin käsitystä implisiitistä lukijasta, joka Oittisen tulkinnan mukaan pystyy löytämään kirjailijan tarkoittamat ”oikeat” tulkinnat (Oittinen 1995: 60), kun Leena Kirstinän tulkinnan mukaan kyseisenlainen kritiikki perustuu väärään tulkintaan (www.arthis.jyu.fi). Mielestäni käsitys implisiitistä lukijasta on ristiriidassa edellä kuvaamaani Iserin näkemykseen tulkinnan moninaisuudesta, jossa tämä nimenomaan pyrkii hylkäämään käsityksen ”oikeasta” tulkinnasta ja merkityksen sisällyttämisestä tekstiin..

4.2. Tekstin dialogisuus sekä lukijan karnevalismi - Mihail Bahtinin ajatuksia kääntämiseen sovellettuna

Dialogisuus kielessä

Dialogisuus kielessä perustuu Bahtinin heteroglossia -käsitteeseen. Heteroglossian myötä korostuu kontekstin merkitys lausumassa. Termi lausuma (engl. utterance) merkitsee Bahtinin teksteissä suunnilleen samaa kuin Saussuren parole, mutta Bahtin painottaa lausuman dialogisuutta, yhteiskunnallista, historiallista sekä konkreettista yhteyttä. Myös termi sana hänen teksteissään on laaja, se voidaan tulkita diskurssia vastaavaksi (Bahtin 1996: 433, 427). Kaikki lausumat ovat heteroglotteja, sillä tietyssä tilanteessa esitetty sana on aina erilainen kuin jossain toisessa tilanteessa lausuttuna, sillä jokainen aika, paikka ja tilanne on ainutlaatuinen; niihin vaikuttavat mm. sosiaaliset, historialliset ja fysiologiset seikat. (Bahtin 1996: 428.)

Merkitys syntyy aina dialogissa, eli eri merkitykset vaikuttavat alati toisiinsa. (Bahtin 1996: 426) Kieli, jossa ei ole dialogia, on autoritaarista ja absoluuttista. Dialogi voi olla sekä ulkoista (ihmisten välistä) että sisäistä (entisen ja nykyisen minän välistä). (Bahtin 1996: 427.)

Lukijalla on "uudistava rooli teoksen elämässä", eli osallistuessaan dialogiin esim. kirjoittajan, esittäjän tai kääntäjän kanssa, lukija herättää eloon tekstin, kokiessaan sen puhuvana, elävänä ja merkitsevänä. Merkitykset siis syntyvät aina dialogissa, ja Bahtinin mukaan jokainen sana tai lausuma on vastaus, joka vaikuttaa sekä edellisiin että tuleviin merkityksiin. Oittinen soveltaa tätä näkemystä kääntämiseen: jokainen käänös on siis myös vastaus, johon käänös vaikuttaa. (Oittinen 1995:68–70)

Bahtin käyttää myös termiä auktoritaarinen sana, sanasta jonka merkitys on annettu eikä mahdollista erilaista tulkintaa (Bahtin 1979: 163). Teoksessaan Kääntäjän karnevaali Riitta Oittinen esittelee kääntämisen näkökulmasta Mihail Bahtinin käsityksiä dialogisuudesta ja karnevalismista. Oittinen vertaa autoritaarista sanaa perinteiseen käsitykseen alkutekstistä, johon kääntäjä ei saa lisätä omia tulkintojaan.

Sanan autoritaarisuus merkitsee myös etäisyyttä, joka kääntäjän ylitettävä, ja tuotava teksti lähelle itseään ja tulokielistä lukijaa. (Oittinen 1995: 72–73). Tähän etäisyyden kuromiseen tarvitaan karnevalismia.

Kääntäminen karnevalistisena toimintana

Bahtinin ajatus auktoriteetin pelon voittamisesta karnevalismin eli naurun keinoin juontaa juurensa antiikissa ja erityisesti keskiajalla eläneeseen karnevaaliperinteeseen. Karnevaali edusti tuolloin vapautta ja tasaveroisuutta, keinoa nähdä naurun avulla maailma erilaisena. Bahtin kuvailee karnevaalia näytöksenä, jossa esiintyjä ja yleisöä ei erotella, sitä ei näytellä eikä seurata sivusta, vaan sitä eletään yhdessä. (Bahtin 1991:180. Teoksessa: Oittinen 1995) Kaikki siis osallistuvat merkitysten luomiseen, kaikki osallistuvat dialogiin.

Bahtinin ajatusta soveltaen, Riitta Oittinen näkee kääntämisen - dialogisuuden lisäksi - karnevalistisena toimintana, jossa kääntäjä voi naurun avulla voittaa pelkonsa autoritaarista tekstiä kohtaan. Kääntäjä voi siis - keskiaikaisen karnevaaliperinteen mukaan - riistää kirjailijalta kruunun, ja suhtautua pelottomasti alkutekstiin. Kääntäjän valta ei tosin kestä kauaa, sillä karnevalistinen valta siirtyy pian kohdekieliselle lukijalle. (Oittinen 1995: 74–79.)

4.3. Katharina Reiss ja Hans Vermeer - käänнос kääntäjän tulkintana

4.3.1. Funktionaalinen käännosteoria

Katharina Reiss ja Hans Vermeer kokoavat teoksessaan *Mitä kääntäminen on?* melko kattavasti modernissa käännostieteessä vallalla oleviin käsityksiin perustuvan teorian.

Tarkastelun kohteena on kääntäminen prosessina, käännosprosessin kautta syntyvä tuotos sekä näiden väliset yhteydet. Esityksessään kirjoittajat korostavat kielen ja kulttuurin keskinäistä riippuvuutta: käännos ei siis ole koskaan pelkästään kielellinen transfer, vaan myös kulttuurinen. (Reiss&Vermeer 1986: 7–8)

Reissin ja Vermeerin teorian perustana on tekstien jakaminen niiden toteuttaman funktion mukaan. Kääntäjä tulkitsee tekstin edustavan tiettyä funktiota, ja kääntää tekstin toteuttamaan samaa funktiota myös kohdekielessä. Reiss ja Vermeer erottavat kolme tärkeintä tekijää, jotka vaikuttavat käännöksen funktioon:

- kääntäjän oma tulkinta tekstistä
- kääntäjän tietoisesti valitsema kohdetekstin funktio
- kulttuurietäisyys

(Reiss&Vermeer 1986: 33.)

Käännöksen toteutus riippuu siis ensinnäkin siitä, miten kääntäjä on itse lukijana tulkinnut sen funktion. Esimerkkinä tekijät käyttävät Cervantesin romaania *Don Quijote*: tulkitseeko kääntäjä sen kehitysromaaniksi, historialliseksi romaaniksi vai veijariromaaniksi? (Reiss&Vermeer 1986: 33.)

Toinen seikka joka vaikuttaa kääntäjän työhön, on hänen tietoisesti valitsemansa kohdetekstin funktio, eli esimerkiksi kenelle hän haluaa suunnata käännöksensä: esittääkö hän Cervantesin romaanin lasten tai nuorten romaanina vai kirjallisuuden klassikkona? (Reiss&Vermeer 1986: 33–34.)

Lisäksi kulttuurietäisyys, eli ajan ja /tai paikan muutos ja etäisyys, muuttaa aina funktiota. Nykylukija ymmärtää *Don Quijoten* eri tavalla, kuin Cervantesin aikalainen tätä alun perin ritarinostalgian satiiriksi tarkoitettua teosta. Myös pelkkä paikan tai ajan muutos muuttaa funktiota. Tästä esimerkkeinä on mainittu Thomas Mannin vastaanotto Saksassa ja muualla maailmassa tai Ciceron puhe oikeudessa. (Reiss&Vermeer 1986: 33–34.)

Reiss ja Vermeer tähdentävät, ettei kääntäminen liity vain merkitykseen, vaan myös mieleen. Näin kääntämisen edellytyksenä on tekstin ymmärtäminen ja sen tilannekohtainen tulkitseminen. (Reiss&Vermeer 1986: 33–34.)

Myös Reiss ja Vermeer näkevät tulkintatilanteen monitahoisena. Jokaisessa tekstin vastaanottotilanteessa toteutuu vain osa mahdollisista tulkinta- ja ymmärtämistavoista. Osa näistä puolestaan neutralisoituu tai konnotoituu. Näin jokainen tulkinta on

toisenlaatuinen. Näin on myös hyvässä käännöksessä: käännös ei ole alkutekstiä enempää tai vähempää, vaan toisenlaatuista. (Reiss&Vermeer 1986: 36.)

Reiss ja Vermeer määrittelevät kääntämisen informaatioksi informaatiosta, tai tarkemmin kohdekieliseksi ja -kulttuuriseksi informaatiotarjoukseksi alkuperäisestä informaatiotarjouksesta. Käännöksessä käytettävien strategioiden ja informaation muotojen valinta riippuu ensisijaisesti valitusta käännösfunktiosta, eikä niinkään lähdetekstin tekstilajista. Kääntäminen informaatiotarjouksena on metodologinen lähestymistapa. Se sisältää transkoodauksen lisäksi myös sanattoman viestinnän. Käsitteellisestä väljyydestään huolimatta kääntämisen tarjousluonne ei kuitenkaan vähennä ekvivalenssin vaatimusta. (Reiss&Vermeer 1986: 39, 44–45.)⁹

Skopos käännöksen perustana

Reissin ja Vermeerin esittämän funktionaalisen käännösteorian perustana on skoposteoria, jossa tekijät määrittävät kääntämisen määrääväksi tekijäksi käännöksen tarkoituksen, eli skopoksen. Skopos on kreikkaa, ja merkitsee tavoitetta tai päämäärää.¹⁰ (Vehmas-Lehto 2002: 91–92.) Tärkeä skoposteoriaan liittyvä käsite on adekvaattisuus. Reissin ja Vermeerin määritelmän mukaan adekvaattisuus merkitsee tavoiteltavan tarkoituksen eli skopoksen huomioon ottamista käännösprosessissa. (Reiss&Vermeer 1986 : 76.)

Käännöstyytit

Kääntämisessä on mahdollista erottaa erilaisia käännöstyyppiejä. Ne ovat erilaisia käännösstrategioita, jotka riippuvat käännökselle asetetuista tavoitteista eli siitä, mikä lähdetekstin ulottuvuus on valittu käännösprosessin perustaksi. Reiss ja Vermeer

⁹ Reissin ja Vermeerin määritelmän mukaan ekvivalenssi kuvaa "kohde -ja lähdetekstin välistä suhdetta silloin, kun nämä tekstit omassa kulttuurissaan täyttävät tai voivat täyttää samanarvoisesti saman viestintätehtävän." Tämä suhde voi olla sekä kielimerkkien välistä että tekstikokonaisuuksien välistä. Kirjoittajat myös huomauttavat, että ekvivalenssi kuvaa nimenomaan tuotetta tai tulosta. Ekvivalenssi on myös dynaamista: sekä aika että paikka vaikuttavat siihen. (Reiss & Vermeer 1986: 75-77, 81.)

¹⁰ Termejä skopos ja funktio voi useimmiten käyttää synonyymeinä. Vermeer erottaa kuitenkin kolme eri merkitystä skopokselle: käännösprosessin päämäärä, käännöksen funktio tai käännös menetelmän intentio (Vehmas-Lehto 2002: 92).

erottavat seuraavat käännöstyytit:

- sanasanainen käännös
- sananmukainen käännös
- filologinen käännös
- viestivä käännös
- uudentava käännös

(Reiss&Vermeer 1986: 77.)

Sananasaisessa käännöksessä eli *interlineaarikäännöksessä* välitetään suoraan lähtökielen sanat ja syntaksi. Interlineaarikäännöksen avulla voidaan välittää sanojen merkitystä ja järjestystä koskevaa tietoa, mutta lähdetekstin varsinainen merkitys voi jäädä kohdekieliselle lukijalle jopa ymmärtämättä. *Sananmukainen käännös* eroaa interlineaarikäännöksestä siinä, että siinä käytetään kohdekielen syntaksia. Tätä käännöstyyppiä on käytetty muun muassa vieraiden kielten opetuksessa oppilaiden kielitaidon testaamiseen. *Filogisen käännöksen* tarkoituksena on "ohjata lukija tekijän luo", eli esittää kohdekieliselle lukijalle kuinka lähdetekstin kirjoittaja kommunikoi lukijan kanssa. Filologisessa käännöksessä pyritään välittämään myös kieleen sisältyvät pragmaattiset merkitykset. *Viestivässä käännöksessä* "lähdekielinen informaatiotarjous pyritään välittämään kohdekielen keinoin imitoivana informaatiotarjouksena". Viestivästä käännöksestä ei välttämättä huomaa että kyseessä on käännös, ja sitä pidetäänkin pitkälti nykyisin kääntämisen ihanteena. *Uudentavan käännöksen* kriteerit vastaavat osittain viestivän käännöksen kriteerejä. Uudentavassa käännöksessä kääntäjä joutuu kuitenkin luomaan myös uusia kielimerkkejä välittääkseen kohdekulttuurista puuttuvia käsitteitä, reaaliota jne. Tätä käännösstrategiaa käyttävät usein tietyn alan ensimmäiset kääntäjät. (Reiss&Vermeer 1986: 77–79.)

Näiden käännösstrategioiden lisäksi kirjoittajat erottavat *muokkaavan* eli *toimittavan käännöksen*. Siinä lähdetekstiä muokataan esimerkiksi seuraavista syistä: sillä tavoitellaan lähdekulttuurisesta kohderyhmästä eroavaa kohderyhmää, käännöksellä on lähdetekstistä poikkeavat tavoitteet tai käännöksessä pyritään tietoisesti muuttamaan lähdetekstin piirteitä. (Reiss&Vermeer 1986: 79.)

Edellä esiteltyjen käännösstrategioiden mukaan tehdyistä käännöksistä esimerkiksi filologinen käännös on adekvaatti, sillä se vastaa käännökselle asetettua tarkoitusta. Ekvivalentti se ei puolestaan ole, sillä kohdekielinen teksti ei monelta osin vastaa lähdetekstiä. Viestivässä käännöksessä puolestaan pyritään syntaktiseen, semanttiseen ja pragmaattiseen ekvivalenssiin, ja tämä käännöstyyppi onkin ainoa, jonka tulisi olla ekvivalentti lähdetekstiin nähden. Muissa käännöstyypeissä ei ekvivalenssia voi vaatia, niissä on joko tietoisesti valittu lähdetekstistä eroava funktio, kuten esimerkiksi filologisessa käännöksessä, tai kohdekulttuurisen vastaanottajakunnan esitiedot poikkeavat lähdekulttuuristen vastaanottajien taustatiedoista, kuten uudentavassa käännöksessä. (Reiss&Vermeer 1986: 77–79.)

Kääntäjän Reiss ja Vermeer näkevät ratkaisevana tekijänä käännösprosessissa. Kääntäjän vaikutus prosessiin ei kuitenkaan ole vakio, vaan riippuu kääntäjän absoluuttisesta ja tehtäväkohtaisesta kompetenssista, lähdetekstin ymmärtämisen tasosta ja kääntäjän ratkaisuista käännöstyyppin valinnassa. Lisäksi kääntäjän tulkinta tekstin sisällön ja muodon laadusta voi olla subjektiivista sekä tämän positio kohderyhmään voi vaihdella. (Reiss&Vermeer 1986: 85–86.)

5. KÄÄNNÖSRATKAISUJA

Tässä osiossa tarkastelen ensin Tolnain kääntämisen aikana kohtaamiani käännösongelmia sekä esittelen ja pyrin perustelemaan ratkaisujani niihin.

Merkintäni perustuvat omiin käännösprosessin aikana tekemiini muistiinpanoihin, ”kääntäjän päiväkirjaan”. Näin myös käännösongelmien jaottelu on liittyy subjektiiviseen kokemukseeni erilaisista käännösongelmista, ja tarkoitukseni on esitellä nimenomaan Tolnain teksteille tyypillisiä käännösongelmia.

Myöhemmin tarkastelen kolmen muun nykykirjallisuuden suomentajan ratkaisuja samantyyppisiin käännösongelmiin. Esittelen myös teksteissä havaitsemiani, omasta tulkinnastani poikkeavia ratkaisuja ja käännösvirheitä sekä mielestäni erityisen onnistuneita käännösratkaisuja.

Lopuksi pyrin vertaamaan muiden kääntäjien ratkaisuja ja työskentelyä omaani ja hahmottelemaan omaa positiotani suhteessa muihin unkarilaisen nykykirjallisuuden suomentajiin sekä omaa työskentelyäni kääntäjänä.

5.1. Tolnai- tekstien käännösongelmat ja niiden ratkaisuehdotukset

5.1.1. Kulttuurisidonnaiset ilmaukset

alsókonyha – alakeittiö, pihakeittiö

spájz – ruokakomero

Edellisille esimerkeille voi periaatteessa löytää suhteellisen ymmärrettävän vastineen suomessa, niiden todellinen viittauskohde voi kuitenkin jäädä epäselväksi. Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä konkreettisella tarkoitteella ei ole suurta merkitystä, mutta ruokakomero viittaa suomessa usein nimenomaan kaappiin, joka voi tekstin kontekstissa aiheuttaa hämmennystä.

"A vásárban vettük Margarétával negyvenhét húsvétján, ezt a vágódeszkat meg a kis rézszítát, amit aztán annyiszor megbámultam a spájz hús csöndjében: háncsdobja, éles, zöld selyemhálója koronaként csillogott a nyitott liszteszsákon. "

"Ostimme Margarétan kanssa vuoden neljäkymmentäkuusi pääsiäismarkkinoilta tämän leikkuulaudan ja sen pienen kuparisihdin, jota jäin niin monesti tuijottamaan ruokakomeron viileässä hiljaisuudessa: sen niinikupu, terävä vihreä silkkiverkko loisti kuin kruunu avatun jauhosäkin päällä. "

halas bicska – kalakoristeinen linkkuveitsi

Kyseinen "kalaveitsi" viittaa tietynlaiseen Sopronin kaupungissa valmistettuun kalakoristeiseen linkkuveitseen, joka on Unkarissa yleisesti tunnettu. Olen käyttänyt eksplikointia kuvaillakseni veistä suomalaiselle lukijalle.

Tisza - ensin käytin lisäystä *Tisza* -joki, mutta myöhemmin tekstissä luovuin tekstin sujuvuuden vuoksi lisäyksestä. Toisaalta voisi myös olettaa suomalaisenkin lukijan tietävän Euroopan mittakaavassa merkittävän *Tisza*-joen.

Veronika-kendő - Pyhän Veronikan liina

Tämä katolilaisuuteen liittyvä vertaus puolestaan vaatii mielestäni suomalaiselle lukijalle selvennystä. Eksplikoinnin myötä, vaikka lukija ei tuntisikaan viittauskohdetta, syntyy selvä käsitys katolisen kirkon pyhänjäännöksestä. Tällöin suomalaisille tulee miellelyhtymiä tutumpaan Torinon käärinliinaan.

Udvari sacht merkitsee jonkinlaista kuilua, syvennystä, jossa vesihana sijaitsee. Mielestäni tässä tapauksessa voi hyvin käyttää poistoa, sillä ilmaus ei ole merkittävä tarinan tai kulttuurisen ympäristön välittämisen kannalta.

tészta - pasta

Suomessa tunnetaan lähinnä sanat *pasta* ja *makaroni*, molemmat viittaavat turhan paljon italialaiseen ruokaan. Erityisesti häiritseväksi Italia-konnotaation tekee tässä tapauksessa juuri italialaiset vieraat, joille ruokaa valmistetaan. Unkarissa on perinteinen pastansa, joka eroaa Suomessa tunnetusta italialaisesta.

szárazkapu - portti

Kyseessä on unkarilaiselle vanhalle kaupunkirakentamiselle tyypillinen portti, joka johtaa sisäpihaan. Suomenkielinen vastine voisi olla myös *holviportti*, tosin siihen liittyy kirkkoihin ja linnoihin viittaavia konnotaatioita, eli ilmaus voi olla harhaanjohtava.

krumplicukor - tärkkelyskarkki

Kyseessä on reaalìa, jolle ei ole vastinetta Suomessa -eikä myöskään Italiassa. Käännös voi siis mielestäni jäädä hieman vieraaksi, sillä itse tekstissäkin mainitaan, ettei kyseiselle makeiselle löydy italian kielestä vastinetta.

"Kun se italialainen metsästäjä, jonka Landrowerilla isäsi ajoi ojaan, laittoi palan Carraran marmorìa tähän pöydälle, huudahdin: tärkkelyskarkkia! Enpä ole nähnyt tärkkelyskarkkia pitkään aikaan! Onneksi en haukannut siihen. Valitettavasti kukaan ei osannut kääntää hänelle mitä tärkkelyskarkki oikein on. "

artézi kút - lirikaivo

Myös suomessa kyseisen kaivon nimi on *arteesinen kaivo*, käytin kuitenkin käännöksessä kansanomaista nimitystä *lirikaivo*, sillä se sopi mielestäni paremmin tekstin tyyliin ja rytmiin.

mézeskalács – hunajpipari

Toinen vaihtoehto voisi olla *piparkakku*, mutta se on mielestäni harhaanjohtava, sillä suomalainen piparkakku eroaa selkeästi unkarilaisesta hunajapiparista.

forint – raha

Olen korvannut unkarin rahayksikön yläkäsitteellä *raha* välttääkseni suomalaiselle lukijalle mahdollisesti tuntematonta käsitettä.

csodaszarvas – taruhirvi

Ihmeellinen hirvi, joka tarun mukaan johdatti unkarilaiset kotimaahansa. Kyseessä on kulttuurireaalialia, jonka tunteminen vaatii syvällisempää unkarin kulttuurin tuntemusta. Tätä tietämystä ei voi suomalaiselta lukijalta odottaa, toisaalta merkityksen liiallinen selittäminen rikkoisi tekstin rytmin ja tunnelman ja se on myös tekstin ymmärtämisen kannalta irrelevanttia. Suomalainenkin lukija osaa kuvitella koristeena olevan taruhirven, vaikka todellinen viittauskohde jää epäselväksi.

csöpp öregasszony – pieni eukko:

Tässä käännöksessä ei ole mielestäni saavutettu aivan samoja konnotaatioita kuin unkarissa. *Csőpp öregasszony* on hyvin hellittelevä ilmaus, mutta suomessa samanlaista ilmaisua on vaikea tavoittaa.

5.1.2. Erisnimet ja kuvailevat erisnimet

Tolnai kuvaa usein kyläyhteisön elämää ja kylän persoonalliset hahmot ovat hänelle tärkeä inspiraation lähde. Näillä henkilöillä on monesti jokin kuvaileva liikanimi, jonka konnotaatioista ja sävyistä lähes väistämättä menetetään käännettäessä:

- palacsintás Gyura – Merkinantaja-Gyura.
- kuka Hermina néni – mykkä Hermina-täti
- Öklöző Jézuska – Jeesus –patsas

Ensimmäisessä esimerkissä *palacsintás* viittaa junan lähetysmerkkiin, suomennoksessa kuitenkin kuvailevan puhekielisen ilmauksen toinen merkitys *lettu* menetetään käännöksessä. Toisessa esimerkissä sanan *kuka* konnotatiivinen merkitys *hieman hölmö* menetetään. *Öklöző Jézuska* puolestaan on pikkukaupungissa oleva patsas, joka ilmeisesti kuvaa Jeesus-lastaa, jonka pieni käsi on nyrkissä. Sanan nyrkki käyttäminen loisi täysin vääriä mielikuvia, ja pelkän Jeesus-lapsen käyttö voisi jättää viittauskohteen epäselväksi.

Abbázia - Opatija, Adrianmeri Käänsin Abbázian eksplikoiden Opatija Adrianmeri, sillä ei voi mielestäni olettaa suomalaisen lukijan tietävän kyseisen paikan sijaitsevan Adrianmeren rannalla, joka on myös Tolnain teoksissa yksi tärkeimmistä motiiveista. Toisaalta myöhemmin kontekstista selviää paikan sijaitsevan kyseisen meren rannalla. Toinen käännösratkaisu olisi mielestäni voinut olla pelkkä Adrianmeri, ilman tarkemman paikan ilmaisua.

5.1.3. Murteellisuudet, puhekielisyydet

píp – jätetty pois käännöksestä

Olen käyttänyt poistoa, sillä en löytänyt kyseiselle lintutautia tarkoittavalle murre-sanalle sopivaa vastinetta, ja luettelosta se on helppo jättää pois merkityksen kärsimättä.

”Volt-e vész, tyúkkolera, píp, próbálkozik-e a hermelin, a görény.”

”Onko ollut katoa, kanakoleraa, yrittääkö lumikko tai hilleri.”

dopisnica - postikortti

Dopisnica on myös unkarilaisille lukijoille outo ilmaus, sillä kyseessä on selvästi slaavilainen laina. Suomalainen venäjän tms. taitoselle lukijalle ilmaus olisi heti selkeä. Sanan merkitys tosin selviää myös kontekstista, mutta samankaltaista ilmausta/lainaa en tunne suomen kielessä.

klottszuszpenzor - alasuoja Alasuoja on selvitykseni mukaan täysin korrekti vastine *klottszuszpenzorille*. Käännöksessä kuitenkin samalla menetetään paikallissävytteisyydestä, mutta toisaalta termin denotatiivinen merkitys on selkeämpi käännöksessä, sillä todennäköisesti monelle unkarilaiselle lukijalle alkuperäisen ilmaisun merkitys jää epäselväksi.

Seuraavissa esimerkeissä suomalainen vastine on helposti löydettävissä, mutta puhekielisyydestä ja paikallissävytteisyydestä on menetetty:

- *bolondkocsi - karuselli*
- *kalpag - hattu*
- *kecerészni - liehitellä*
- *bogaras - omalaatuinen*
- *bagolyóár - ränsistynyt huvila*

Novellin *Heinäkuu* kääntämisessä vaikeuksia tuotti päähenkilön äidin käyttämä kieli. Toisaalta hänen puheensa on hyvinkin runollista ja kielen normeja noudattavaa, mutta toisaalta kyseessä on vanha yksinkertaisista oloista tuleva nainen. Millaisia sanoja hän voi käyttää? Kuuluuko esimerkiksi *sektio* hänen sanavarastoonsa?

Kohta, jossa *Heinäkuussa* on menetetty eniten paikallissävytteisyydestä on päähenkilön isoäidin ja tädin puheleminen. He käyttävät hyvin vahvasti murretta, mutta suomenkielisessä käännöksessä murteellisuus menetetään, kuten usein vastaavissa tapauksissa.

”Nem tudtam figyelni rájuk, de ilyesmiket mondogattak felváltva, énekelve szinte: Agyon köll verni. Csomót köll kötni rá. Agyon köll verni. Agyon a zöld legyeket. Csomót kell kötni rá. Csomót, ha pöcse lesz. Agyon köll verni a zöld legyeket. Agyon, mert beköpic szegény ködökét. Agyon köll verni. Csomót kell kötni rá. Csomót...”

”En pystynyt keskittymään heidän puheeseensa, mutta jotenkin näin he puhelivat vuorotellen, lähes laulaen: Täytyy tappaa. Se täytyy sitoa. Tappaa täytyy. Tappaa kaikki karpäset. Se

täytyy sitoa. Sitoa, jos sillä on pili. Kärpäsety täytyy tappaa. Pitää tappaa, tai ne likaavat raukan navan. Pitää tappaa. Se pitää sitoa. Sitoa...”

5.1.4. Idiolektit, Tolnain kielivalinnat

- *mentaátovő pince – minttukellari*
- *kockásra font - ruuduiksi punotut*
- *hatalmas kihúnyt arcán - hänen valtavilla sammuneilla kasvoillaan*
- *hermafrodíta albatrosz - hermafrodiitti albatrossi*
- *ezeregy fazettás szem – tuhatfasettiset silmät*

Edelliset ilmaukset kuulostavat yhtä omituisilta ja vierailta myös unkariksikin. Olen pyrkinyt kääntämään vastaavat ilmaukset mahdollisimman sanatarkasti.

lekvárszerű szenny - tahmainen lika

Tässä on mielestäni hyvä esimerkki käännöskokemuksissa esiintulleesta assosiatiivisesta ilmauksesta.

5.1.5. ”Pöllönkatseinen” – vastineen hakeminen kauempaa

bagolyzemű – pöllönkatseinen

Suora käänös pöllönsilmäinen ei ole mahdollinen, sillä suomessa tämä ilmaisu merkitsee mm. sukkahousujen silmäpakoa.

Käännettäessä on myös huomioitava unkarilaiset sanat, jotka äänneasultaan vastaavat liikaa vääriä konnotaatioita aiheuttavia suomalaisia sanoja kuten Vittus néni, joka kannattaa kääntää muotoon Vittusin täti.

krepdesin – kiinankreppinen: tuntuu kömpelöltä suomessa, pitäisi löytää parempi käänös.

5.1.6. "Vieraat" käännökset

Erityisesti novellissa No politik tolnai käyttää paljon ilmaisuja, joiden kuvainnollisen merkityksen lisäksi hän viittaa myös sanan konkreettiseen merkitykseen. Näissä tapauksissa olen pyrkinyt säilyttämään denotatiivisen merkityksen.

- Berobban a tavas - räjähtää, puhkeaa
- Húsos - lihaisa
- beidegzódött - veriin syöpynyt

Suorat käännökset ovat suomessakin ymmärrettäviä, vaikkakin hieman vieraita. Esim. vain puhkeaa ja mehevä olisivat luontevampia sanavalintoja. Tolnai kuitenkin käyttää/viittaa tekstissä myös sanojen konkreettiseen merkitykseen, joten suora käännös on perusteltu.

5.1.7. Tekstin ja virkkeiden rakenne

Suomen ja unkarin lauseiden pituutta ja tekstin tyyliä koskevat konventiot eroavat huomattavasti toisistaan. Tolnain tekstejä kääntäessäni olen kuitenkin ottanut periaatteekseni, etten ole muovannut Tolnain lauseita ja tyyliä suomaaiseen tekstiin sopivammaksi. Tulkintani mukaan lauseiden pituus ja koherenssi ovat Tolnailla tärkeä tyylikeino, ja ne antavat oman merkityksensä tekstille. Lisäksi Tolnain tekstit ovat monin paikoin myös unkarilaiselle lukijalle tyyliltään ja kieleltään vieraita. Tolnain kääntäminen on tästä syystä melko epäkiitollista, sillä tekstin vieraus katsotaan helposti kääntäjän virheeksi.

Olen muuttanut Tolnain kieltä sujuvammaksi vain joissain tapauksissa lisäämällä alistuskonjunktion että tai rinnastuskonjunktion tai, ja. Lisäksi olen tarvittaessa lisännyt suomessa vaadittavan persoonapronominin tai käyttänyt lauseenvastiketta lauseen rakennetta keventääkseni.

Virkkeiden pituus ja rakenne

Virkepituuksien variointi ja tekstin rytmitys ovat erityisen tärkeitä tyylikeinoja novellissa *Heinäkuu*. Lyhyiden, töksähtelevien lauseiden ja pitkien, rönsyilevien virkkeiden vuorottelu kuvastaa tilanteen havainnointia, henkilöiden vuorovaikutusta ja ajatusten kulkua.

Seuraavat esimerkit kuvastavat konkreettisesti tilannetta ja päähenkilön tunnetilaa, pojan ja äidin suhdetta:

”Orbán visszament a konyhába. Leült édesanyjával szemben. Ne tűnjön úgy, szó nélkül távozik. Édesanyjával nem volt hasonló biztos témájuk.”

”Orbán meni takaisin keittiöön. Istuutui äitiään vastapäätä. Ettei jäisi tunnetta, että hän lähti sanomatta sanaakaan. Äidin kanssa heillä ei ollut vastaavanlaista varmaa keskustelunaihetta.”

”Elvékonyodik lassan, mondta Orbán. Igen, teljesen elvékonyodott, vette tán először szemügyre a kisdeshkát édesanyja, te már nem is könnyezel, csodálkozott Orbán. Megszoktam. Naponta csinálom, tudod apád milyen leveses. Nyisd ki az ajtót, csinálj kereszthuzatot, ha nagyon csíp. Nem, nem baj... rég sírtam már... Orbán hirtelen megpróbált egy csöpp iróniát vinni a dologba, de se hangsúlyával, se arcjátékával nem sikerült érzékeltetnie szándékát, a mondat valósként hangzott el, és anyja, mivel különben sem nézett fel, a körmei előtt villogó késpengére koncentrált egész lényével, úgy is értette – igaz, ő akkor is úgy érti, ha sikerült volna egy kicsit ironikusra, humorosra fogni, igen: ő mindenféleképpen jól értette volna.”

”Se ohenee vähitellen, sanoi Orbán. Niin, se onkin jo täysin ohentunut, hänen äitinsä tarkasteli lautaa kenties ensimmäistä kertaa, etkö sinä enää edes kyynelehdi, ihmetteli Orbán. Olen jo tottunut. Teen tätä päivittäin, tiedät kuinka isäsi on keittojen perään. Avaa ovi, tee läpiveto jos pahasti kirvelee. Ei haittaa.., ei haittaa.., en olekaan itkenyt aikoihin... Äkkiä Orbán yritti tuoda keskusteluun hiukan ironiaa, onnistumatta välittämään sitä äänenpainollaan tai ilmeellään, lause kuulosti todelta, ja hänen äitinsä, eihän tämä muutenkaan katsonut ylös, keskittyi vain kynsiensä edessä välkkyvään terään koko olemuksellaan, otti sen todesta - tosin tämä olisi ottanut sen todesta vaikka hän olisikin onnistunut saamaan siihen hieman ironiaa ja huumoria, kyllä: äiti olisi joka tapauksessa ymmärtänyt oikein.”

Lauserakenteiden keventäminen lauseenvastikkeen avulla

Vaikka olen muuten uskollisesti säilyttänyt monimutkaiset, rönsyilevät lauseet muokkaamatta niitä suomalaiseen tyyliin sopivammaksi, olen kuitenkin sopivaksi katsomissani tapauksissa keventänyt rakennetta käyttämällä lauseenvastiketta. Unkarin kielessä lauseenvastikkeita ei esiinny produktiivisena, joten on käytettävä yleensä adverbiaalimuotoja tai konjunktiota ja verbin finiittimuotoa, kuten esimerkiksi:

”Most is azért jöttem, hogy az értekezlet után leugorjak megfürödni a Tiszában.”

Suomenkielisessä vastineessa konjunktion ja finiittiverbin korvaaminen on kuitenkin luontevaa:

”Nytkin tulin käväistäkseni konferenssin jälkeen uimassa Tisza-joessa.”

Tekstin rakenne

Novellissa Heinäkuu Tolnain käyttämä tyylikeino on myös tekstin jaottelun puuttuminen. Tekstiä ei ole jaettu kappaleisiin, eikä dialogeja ole aina merkitty, kuten seuraavassa esimerkissä:

”Olykor felmerészkedtem az Öklöző Jézuska bronzvállára, vagy belefeküdtem az artézi kút békanyálas vályújába - onnan fixíroztam azokat a gipszlovakat, világítottak, mintha nem is gipszből, hanem márványból lettek volna. Meddig laktunk ott, abban a házban? Semeddig? Hogyhogy? Anyám lakott ott Margarétával. Nem értem, nagyanyáéknak volt házuk. Volt, de amikor anyám elvált, kiadta bérbe a házat, Tukacs Vera néni meg ingyen beengedte őket Margarétával.”

”Välillä uskaltauduin kipuamaan Jeesus-patsaan pronssiselle olkapäälle, tai kävin makaamaan kaivon rihmalevän peittämään altaaseen - sieltä tarkkailin kipsihevosia, ne loistivat, kuin olisivat marmorista. Kauanko asuimme siinä talossa? Emme koskaan? Miten niin? Äiti asui siellä Margarétan kanssa. En ymmärrä, isovanhemmillahan oli oma talo. Oli, mutta erottuaan äiti antoi talon vuokralle, ja Tukacs Vera-täti otti hänet ja Margarétan luokseen.”

Puhuja saattaa myös vaihtua kesken lauseen:

”Igen, teljesen elvékonyodott, vette tán először szemügyre a kisedeszkát édesanyja, te már nem is könnyezel, csodálkozott Orbán.”

”Niin, se onkin jo täysin ohentunut, hänen äitinsä tarkasteli lautaa kenties ensimmäistä kertaa, etkö sinä enää edes kyynelehdi, ihmetteli Orbán.”

Jaottelun puuttuminen tekee tekstistä vaikealukuisen, ja sainkin siihen liittyvää palautetta käänöskursseilla. En kuitenkaan halunnut muuttaa tekstin rakennetta, sillä mielestäni kyseessä on Tolnain tarkoituksellisesti käyttämä tyylikeino. Yhteen kirjoitettu, jaottelematon teksti tuntuu vääjäämättömästi vievän tarinan kohti lopputulosta, ahdistuksen ja sisäisten jännitteiden kasvua, joka johtaa päähenkilön itsemurhaan.

5.1.8. Toisto, kertautuminen

Kuten edellä mainitsin, olen pyrkinyt säilyttämään tekstin epätyypilliset ja suomalaisen tekstiin huonosti sopivat kielelliset ratkaisut tapauksissa, jotka olen tulkinnut Tolnain käyttämän tyylin kannalta olennaisiksi.

Mutta olen jo täysin vieraantunut kirjoittamisesta, katso kuinka käteni ovat turvonneet: kirjaimeni eivät pysy kasassa, eivät kykene tarrautumaan toisiinsa, vaikka tiedäthän että minulla on joskus ollut kaunis käsiala - nunnien luona kaunokirjoitus oli tärkein oppiaine, uskonto ja kaunokirjoitus, minulla on vieläkin tallessa kaunokirjoituksen kilpavihkoni. En saanut sitä aikaiseksi, en saanut sitä kirjoitettua toisellakaan yrittämällä, ja sitten italialaiset jo yllättäen tulivatkin, viikkoa odotettua aiemmin, en meinannut ehtiä paistaa kukkoja ja keittää pastaa.

Olen kuitenkin tarpeelliseksi katsoessani lisännyt lauseisiin konjunktion ja, tai, kuten edellisen esimerkin lopussakin.

Onko ollut katoa, kanakoleraa, vaaniiko lumikko tai hilleri. Esimerkkilauseessa olen hieman sujuvoittanut lausetta lisäämällä konjunktion tai. Lisäksi alkuperäisen

lauseen verbin próbálkozík, yrittää korvasin verbillä vaania. Yrittääkö voisi olla suomessakin kontekstista ymmärrettävä, mielestäni se kuitenkin katkaisi turhaan lukurytmin. Olen myös jättänyt lauseesta pois kansanomaisen ilmauksen píp, joka viittaa myös siipikarjautiin, mutta en löytänyt sanalle sopivaa suomenkielistä vastinetta.

Käännösprosessi tuntuu päättymättömältä, myöhemmin tekstien pariin palatessa niitä lukee ulkopuolisen silmin, eikä ole yhtä sokea interferenssille ja omille virheilleen kuin käännöstä tehdessä. Vielä käännöksiäni analysoidessanikin pyrin jatkuvasti muokkaamaan tekstiä. Löysin myös varsinaisia käännösvirheitä, kuten *vöröshagyma*, jonka olin ensin kääntänyt suoraan *punasipuliksi*, vaikka kyseessä on suomessa yksinkertaisesti *sipuli*. Käännöksen jatkuva muokkaaminen kuitenkin liittyy prosessikäntämisen luonteeseen: "valmis" käännöskin on vain prosessin yksi vaihe, jota on myös mahdollista muokata myöhemmin.

5.2. Muiden kääntäjien käännösratkaisuja

Tarkastelun kohteeksi valitsin kolmen tunnetun unkarilaisen nykykirjallisuuden suomentajan käännöksen. Outi Hassin, Juhani Huotarin ja Hannu Launosen käännökset valikoituivat luontevasti tarkastelun kohteeksi. Heitä voidaan pitää tunnetuimpina unkarilaisen nykyproosan kääntäjinä.

Tavoitteenani on tarkastella ratkaisuja samantyyppisiin käännösongelmiin, joihin itse törmäsin Tolnain tekstejä kääntäessäni. Olen pyrkinyt jaottelemaan käännösongelmat samoihin kategorioihin, joita olen käyttänyt omien käännösratkaisujeni esittelyssä. Luonnollisesti kaikista teksteistä ei löydy kaikkiin kategorioihin kuuluvia käännösongelmia. Toisaalta muiden kääntäjien käännöksistä olen eritellyt myös ratkaisuja, jotka perustuvat eriävään tulkintaan oman luentani ja tekstin kääntäjän välillä. Olen lisäksi listannut ja analysoinut löytämiäni suoranaisia käännösvirheitä. Sen erottaminen, oliko kyseessä vain erilainen tulkinta vai

väärinymmärrys tai käännösvirhe, oli monissa kohdin vaikeaa.¹¹

5.3. György Spiró: *Apámmal a meccsen* Viimeinen ottelu - suomentanut Juhani Huotari

György Spiró on syntynyt vuonna 1946 Budapestissä. Spiró on saanut myös kansainvälistä tunnustusta romaaneistaan, draamoistaan ja esseistään. Hän on tehnyt myös merkittävän tieteellisen uran sekä toiminut muun muassa dramaturgina ja teatterinjohtajana. Novelli *Apámmal a meccsen* on ilmestynyt vuonna 1987 novellikokoelmassa *Álmodtam neked*. (www.pim.hu) Suomenkielinen käännös on julkaistu kokoelmassa *Mitä olet nähnyt ja kuullut* vuonna 2010.

5.3.1. Kulttuurisidonnaiset ilmaukset

Lisäykset, selitykset:

- *Szepesi fog beszélni - Szepesi selostaa:* Vaikka kontekstista voi päätellä, että Szepesi on urheiluselostaja, käännös selventää asiaa hyvin.

Népszabadság - Népszabadság -lehti: Hyvä lisäys, helpommin ymmärrettävä suomalaiselle lukijalle.

Seuraavat ilmaisut on käännetty melko suoraan, ja ne voivat jäädä epäselviksi suomalaiselle lukijalle, joka ei tunne erityisen hyvin unkarin kulttuuria ja historiaa. Kyseisissä kohdissa olisi ollut mielestäni suotavaa käyttää eksplikointia tai lisäystä:

- *ötöenhatban - vuonna -56:* Suomalainen, erityisesti nuorempi, lukija ei välttämättä tiedä Unkarin vuoden 1956 kansannoususta. Selitys voisi olla

¹¹ Monesti virheet tai erikoiset ratkaisut tulivat esiin muussa yhteydessä. Näitä tapauksia en ole myöhemmin enää maininnut turhan toiston välttämiseksi.

paikallaan, jotta lukukokemus säilyisi eheänä, esim. vuoden -56 kansannousun aikaan.

Seuraavassa esimerkissä suomalaiselle lukijalle ei *Csepel* todennäköisesti ole tuttu paikka. Tässä voisi korostaa *Csepeliä* teollisuusalueena, tai ainakin isän työskennelleen siellä.

"Igazság szerint gégerákot kellett volna kapnia Csepel levegőjétől, negyedszázadot húzott le a füstben és koromban."

"Hänen olisi pitänyt oikeastaan saada kurkkusyöpä Csepelin ilmasta, neljännesvuosisadan hän oli ollut siinä savussa ja noessa."

aranycsapat – kultajoukkue

Unkarin vuoden 1953 voittoisa jalkapallojoukkue on unkarilaisille tärkeä ylpeydenaihe. Sen tuntemista, erityisesti *kultajoukkue* nimellä ei voi mielestäni kuitenkaan olettaa suomalaiselta lukijalta. Myöskään Ferenc Puskásin henkilöä ei ole selitetty. Toki kontekstista selviää mihin kyseinen joukkue ja henkilö liittyvät, mutta ymmärtämistä ja lukemista voisi helpottaa.

Sanonta *tetvézskedik*, eli kuluttaa turhan paljon aikaa valmistautumiseen, on käännetty sananmukaisesti *nyppii "kirppujaan"*. Sanonnan merkitys toki selviää kontekstista, mutta antaa vähintäänkin päähenkilön vanhemmista oudon kuvan. Tässä olisi ehdottomasti pitänyt yrittää löytää joko vastaava suomessa käytetty sanonta tai keksiä itse jokin tilanteeseen sopiva ilmaus.

Poistot:

Huotari käyttää usein poistoa suomalaiselle lukijalle tai suomen kielellä hankalasti selitettävissä tapauksissa. Seuraavissa ilmauksissa tämä on onnistunut ratkaisu, sillä teksti pysyy helposti luettavana ja poisjätetty tieto on irrelevanttia tarinan kannalta:

- *áttört ing - paita*: Turhan epäselvyyden vuoksi käytetty poistoa: määritelmä "reikäkuviainen" jätetty pois.
- *doktornő - lääkäri*: Kyseessä on enemmänkin kielellisen ilmaisun eroihin liittyvä seikka, ei niinkään kulttuurisidonnainen.

Muut ratkaisut

- *nemzetiszínú zászló* - kansallistrikolori
- *lyukacsos cipő* - reikäkuvioiset kengät Molemmissa tapauksissa löydetty mielestäni hyvä ja ymmärrettävä vastine.
- "Lenézek a harmadik emeleti folyosóról, és a falhoz húzódom.": "Katson ulos kolmannen kerroksen käytävästä ja vetäydyn seinän viereen."

Sanavalinnalla ulos sanan alas sijaan on ehkä yritetty tehdä lauseesta suomalaiselle lukijalle vähemmän vieras. Unkarilaiset talot ovat arkkitehtuuriltaan monesti erilaisia kuin suomalaiset, tekstissäkin kyseessä on todennäköisesti sisäpihan puolella olevat avoimet käytävät.

5.3.2. Idiolektit

rondasárga - ruman keltainen

Sopiva käännös, vaikka tässä kohdin olisi ollut tilaa myös kääntäjän luovuudelle.

5.3.3. Erisnimet ja kuvailevat erisnimet (symboliset nimitykset)

- *Ajtósi Dürer sorille* (myös *út, körút*) - katujen, teiden yms. nimiä ei ole käännetty. Selkeyden ja luettavuuden helpottamiseksi voisi mielestäni kääntää¹².
- *zöld-fehér Fradi-zászló* - vihreä-vaalkoraidallinen Fradin lippu: Kontekstista voi toki päätellä, että Fradi on paikallinen joukkue, mutta eksplikointi voisi olla paikallaan, esim. *Ferencvárosin joukkue*.
- *a Rókusban* - Rókusin sairaalassa Käytetty perustellusti lisäystä, eli

¹² Tosin sanalle *sor* on hankala löytää tarkkaa vastinetta. Olisiko se esimerkiksi *puistotie* tai vain *tie*?

suomalaiselle lukijalle on lisätty käännökseen *Rókusin* merkitsevän sairaalaa.

- *a kis Tóth - Pikku- Tóth* Käännös *Pikku-Tóth* tuntuu mielestäni vieraalta suomen kielessä. Unkarissa käytetään huomattavasti enemmän ja rohkeammin erilaisia kuvailevia adjektiiveja, tässä tapauksessa vaikkapa *nuori Tóth* voisi olla sopiva käännös.
- *NSZK - Liittotasavalta* Sopiva käännös, sillä suomessa ei ole käytetty Länsi-Saksasta lyhennettä BRD, toisin kuin Itä-Saksasta lyhennettä DDR.
- *Népstadion* - ei ole selitetty, mutta kontekstista ja sanasta stadion olennainen merkitys selviää.

5.3.4. Murteellisuudet, puhekielisyydet

Novellissa esiintyy paljon tavallisia puhekielisiä ilmaisuja, joille on useimmissa tapauksissa löydetty sopiva vastine. Esimerkiksi *tévé - telkkari*, *elcsípmi - napata*, *elpatkol - potkaista tyhjää* (vastineena käytetty myös kuolla), *melós - duunari*.

- *suhanc* - käännetty *pojankoltiaiset* tai *katupojat*: Nämä käännökset ovat mielestäni omituisia, suorastaan virheellisiä. *Magyar értelmész kéziszótárin* mukaan sanaa *suhanc* käytetään, usein pejoratiivisessa merkityksessä, varhaisteini-ien ohittaneista nuorista. Erityisesti ilmaisu *katupojat* luo mielestäni hyvinkin alkuperäisestä merkityksestä poikkeavia konnotaatioita.
- *17 éves kis kurva - 17-kesäinen pikku pimu* Sinänsä pätevä käännös, mutta itse olisin käyttänyt voimakkaampaa ilmausta, esim. *horatsu*. Unkarin kielessä tosin käytetään yleensäkin voimakkaampia ilmaisuja.
- Seuraavissa tapauksissa sopiva vastine on helposti löydettävissä. Vain *roskajoukko* tuntuu turhan voimakkaalta ilmaisulta, käännös voisi olla esim. *äänekäs joukko*. *Ryysääviä porukoita* puolestaan on mielestäni erinomainen käännös, siinä budapestiläinen kielenkäyttö muuntuu stadin slangiksi.
- *rohanó bandák - ryysääviä porukoita*

- *pancserek - surkimukset*
- *csürhe - roskajoukko*
- *rohadt kurva - saamarin huora*
- *hokedli - jakkara*

Novellissa esiintyy paljon jalkapallosanastoa, joiden käänöksissä on paljon epäterkkuuksia ja virheitä:

- *előmérkőzés - alkuottelu*
Sopivampi ilmaus olisi *esiottelu*.
- *tribün - juhlavierasaitio, katsomo, aitiö*: Sanalle *tribün* löytyi *Magyar értelmező kéziszótár*ista urheiluun liittyvänä merkityksenä vain *katsomo*. Mielestäni *aitiökin* kävisi, mutta en ymmärrä, miksi kääntäjä on käyttänyt yhdessä kohdassa sanaa *kutsuvierasaitio*.
- *játékoskijáró - pelaajien aukko*
Oikea vastine olisi *pelaajatunneli*.
- *A kezdőkörben választanak. - Aloitussympyrässä valitaan puolet.*
Suomessa käytetään termiä *keskiympyrä* eli kyseessä voi olla interferenssi, suora käänös.
- *alibi-futball - teeskentelyä*
Kyseessä olisi puolustuvoittoinen peli, esim. *puolustuspeli* voisi olla sopiva käänös.
- *szövetségi kapitány - liittojohtaja*
- "Nem jutottunk a világbajnoki döntőbe." - "Emme pääse maailmanmestaruusotteluihin."
Alkuperäisessä tekstissä on mainittu MM-kisojen loppuottelu, mutta käänöksessä se on korjattu MM-kisoiksi. Kyseessä on vuoden 1974 MM-kisojen karsintaottelu. Onko tekstissä virhe, vai viittaako kirjailija kenties kertoja-päähenkilön odotuksiin? Tappio estää maajoukkuetta pääsemästä loppuotteluun. Aivan novellin lopussa isän pettynyt tokaisu on

kuitenkin käännetty "Emme päässeet loppuotteluihin".

- elektromos megszakitó – sähkölukko: Mielestäni käännös on harhaanjohtava ja viittaa oven lukkoon, voisiko parempi käännös olla käynnistyksenesto tai rattilukko?

5.3.5. Tekstin ja virkkeiden rakenne

Virkkeiden pituus ja rakenne:

Joissain kohdin lauserakenteita on suomalaistettu konjunktion tai konjunktion ja persoonapronominin avulla:

- "Éjszakánként mégis arra ébredek: máris elfelejtettem." - "Öisin herään silti tunteeseen, että olen jo ehtinyt unohtaa ne."
- "..., gyerekkorában bárányhimlője volt, elvakarta." - "..., lapsena hänellä oli tuhkarokko ja hän oli raapinut sen.¹³"
- "...,kibontják a zászlókat, a pálya felét nem látni." - "...ryhmä, joka levittää lippunsa ja peittää puoli kenttää näkyvistä."

Myös verbejä on lisätty:

- "Moraj, megjelennek." - "Kuuluu hälyä, ovat tulleet kentälle."
- "Kocsik lépésben, dudálás." - "Autot etenevät kävelyvauhtia, torvet soivat."

Huotari kuitenkin usein säilyttää lauseiden "töksähtelevyyden". Esimerkiksi seuraavissa esimerkeissä lauseiden levottomalla rytmillä on oma funktionsa, ne kuvastavat nopeaa kerrontaa jalkapalloa sekä unta kuvaillessa:

"Előreadás a magyar térfélre, Edström lefejeli, kavarodás a tizenhatosnál, nem jól látjuk, messze van, Bicskei mintha belenyúlna, és az egyik svéd nyugodtan beteszi."

"Syöttö eteen unkarilaisten pelikentälle, Edström ottaa sen päällä, hässäkkää

¹³ Lauseessa on myös käännösvirhe: bárányhimlő (varicella simplex) on suomeksi vesirokko.

rangaistusalueella, ei näy hyvin, se on kaukana, aivan kuin bicskei koskisi palloon, ja yksi ruotsalaisista laittaa sen siististi sisään."

"Kimegyek az utcára, a Duna-parton állók, a Parlament mellett, de ez nem az igazi Budapest, hanem a mása, Amerikában építették föl, és engem hívtak székertőnek, minden a helyén van-e."

"Menen kadulle, seison Tonavan rannassa, Parlamenttitalon vieressä, mutta tämä ei ole oikea Budapest, vaan kopio siitä, rakennettu Amerikkaan, ja minut on kutsuttu asiantuntijaksi valvomaan, että kaikki on paikallaan."

Tekstin rakenne

Suomenkielisessä julkaisussa tekstin sommittelua on muutettu. Alkuperäisessä versiossa ilmaisukeinona, korostuskeinona on selkeästi käytetty lauseiden erottamista kappaleista, mutta käännöksessä tätä ei ole usein huomioitu:

"Felriadok, megindulunk.

Megpróbálok felidézni vasárnap boldogságomat. Arra ébredtem, hogy krádog a fürdőszobában, és a zsilettpengéket élesíti."

"Säpsähdän ja lähdemme liikkeelle. Yritän palauttaa mieleeni sunnuntain onnellisen olotilan. Heräsin siihen, että hän kohi kylpyhuoneessa ja teroitti partakoneen teriä."

"Végre felnéz. Intek, hogy jöjjön fel. Int, hogy érti, eltűnik.

Megkönnyebbülten feljebb rohanok. A szektor közepe táján talállok másfél helyet az egyik sor szélén, elterpeszkedem, hogy ne üljenek mellém."

"Lopulta hän katsoo ylös. Vinkaan häntä tulemaan ylös. Hän vinkkaa ymmärtävänsä ja häipyä.

Huojentuneena rynnistän ylemmäs. Sektorin keskivaiheilta löydän puolitoista paikkaa rivoin reunalta ja levittäydyn siten, ettei viereeni istuttaisi."

Myös kaksi kappaletta, jotka selvästi erottavat kaksi erillistä teemaa tai ajatusta, on saatettu yhdistää:

"Nem is tudom, mikor beszélgettünk utoljára alaposan. Már nem lehet pótolni semmit.

Rám tör az álmoság, váratlanul felmerül néhány éjszakai kép."

"En edes muista, milloin olemme keskustelleet kunnolla. Nyt sitä ei voi enää koroata millään.

Väsytys ottaa vallan, joitain yöllisiä kuvia ilmestyy yllättäen."

Seuraavassa esimerkissä lauseita on selvästi korostettu esittämällä ne erillisinä. Kyseessä on oman tulkintani mukaan selvästi novellin painollisin kohta, jossa kuvataan kertoja-päähenkilön ahdistusta:

Legyen már vége, nem bírom mellette.

El kellene rohannom, mielőtt örültséget csinálók.

Mi lenne, ha belevigyorognék az arcába?

Miért nem tud meghalni infarktusban?

Mélyeket lélegezve leülök, előszedem a Népszabadság-ot."

Käännöksessä korostus ei välity:

"Tulkoon jo loppu, en kestä enää. Minun pitäisi karata pois ennen kuin teen jotain hullua.

Entä jos iroistäisin päin hänen kasvojaan? Miksei hän voi kuolla infarktiin. Syvään hengittäen istun alas ja otan esiin Népszabadság-lehden."

Joissain kohdin myös kappaletta on saatettu pilkkoa käännöksessä:

"A himnusz több részletben, fegyelmetlenül marad abba. Üvöltés, kereplők, kolompok, dudák.

Petárda dörren, füstcsík. A kezdőkörben választanak. Hátulról: leülni, leülni!"

Előveszem a kis rádiót, Szepesi már szövegel,..."

"Kuuluu huutoa, räikät rämisevät, kellot kalkattavat ja torvet törähtelevät. Kansallislaulu keskeytyy useissa vaiheissa ja kurittomasti.

Ilotulite räjähtää, savuvana. Aloitusympyrässä valitaan puolet. Takaa kuuluu: istukaa alas!

Otan taskuradion esiin, Szepesi szelostaa jo,..."

Edellisessä esimerkissä on myös vaihdettu kahden lauseen paikkaa. Ratkaisulle ei ole mitään perustelua, sillä tekstin merkitys muuttuu: huuto ja räikät kuuluvat alkuperäisessä tekstissä vasta hymnin jälkeen, käännöksessä jo sen aikana. Myös sana keskeytyy voi mielestäni luoda harhaanjohtavia tulkintoja, yksiselitteisempi olisi loppuu.¹⁴

Kääntäjän tulisi ottaa huomioon myös sommittelun merkitys tekstissä, ja hän on myös vastuussa siitä, että julkaistussa tekstissäkin ne kirjailijan intentiot, jotka kääntäjä haluaa välittää, näkyvät (Schopp 1995: 59-61).

5.3.6. Toisto, kertautuminen

Huotari säilyttää toiston tapauksissa, joissa sillä on selkeä tyylillinen funktio:

Felső és alsó zár kulcsa, liftkulcs, kapukulcs, a levélszekrény kulcsa. - Ylä- ja alalukon avain, hissin avain, ulko-oven avain, postilaatikon avain.

5.3.7. Eriävät tulkinnat

oldalra pislantok - vilkuilen sivuille: Tässä Huotarin tulkinta eroaa selvästi omasta tulkinnastani. Huotari tulkitsee sivulle katsomisen liittyvän ajamiseen, mielestäni taas se viittaa nimemomaan isään katsahtamiseen, sillä seuraavassa lauseessa kuvaillaan miten isä istuu vieressä:

¹⁴ Suomenkielisen esimerkin ensimmäinen lause on myös hyvä esimerkki suomen ja unkarin kielenkäyttökonventioiden erosta: suomenkieliseen käännökseen on lisätty verbejä. Huotarin käännöksessä kuitenkin usein on säilytetty lauseen elliptisyys: esim. Ilotulite räjähtää, savuvana.

"..., én vezetek, oldalra pislantok. Fáradtan ül, az arca fakó."

"..., minä ajan, vilkuilen sivuille. Hän istuu väsyneenä, kasvot ovat kalpeat."

"Majdnem teljesen ősz. De legalább nem lesz kopasz." "Hän on lähes täysin harmaantunut. Ainakaan hän ei kaljuunnu."

Käännöksestä puuttuu viittaus sairauteen ja tulevaan: isä ei tule varhaisen kuolemansa takia kaljuuntumaan.

"..., a bennük ülök arcán a középkor közönye." "..., keski-ikäinen välinpitämättömyys lyö leimansa niissä istuvien kasvoille."

Aluksi vierastin ilmausta *keski-ikäinen välinpitämättömyys*, sillä oikeampi käänнос olisi *keski-ään välinpitämätömyys*. Lopulta tulin siihen tulokseen, että sanavalinta voidaan tulkita kääntäjän tulkinnaksi. Huotari ottaa harvoin vapauksia ilmaisussa, mutta tässä hän hieman uskaltaa irrotella.

"Egy fiatal játékos tanácstalanul nézelődik, elötte labda. Kölyökképe van." Eräs nuori pelaaja katselee epätietoisena palloa edessään. Lapsen kasvot."

Pelaaja ei mielestäni katsele palloa epätietoisena, vaan katselee ympärilleen, ehkä katsojista hämmentyneenä. Toinen lause *lapsen kasvot* on käännetty mielestäni turhan sanatarkasti. Suomenkielinen vastine olisi vaatinut pronominin tai määritteen *lapsenkasvoinen* olisi voinut liittää edelliseen lauseeseen.

Lopva rápislantok - Vilkaisen häntä hätäisesti.

Itse painottaisin tulkintaa *pikaisesti, salaa*, sillä poikahan ei halua isän huomaavan tarkkailua.

Jossain kohdissa kertomuksen sävy muuttuu sanavalintojen myötä:

két nyolcvan körüli vénember - kaksi kasikymppistä äijää

Mielestäni käännöksessä on turhan negatiivinen sävy. Unkarissa *vénember* voi olla

kontekstista riippuen myös ystävällinen ilmaisu, *aijja* puolestaan tuo tulkintani mukaan ikävän sävyn sympaattiseen tarinaan

nagy húzás - hyvä veto

Olisin käyttänyt *rohkea veto* - eihän lopputulosta tässä vaiheessa voi tietää, ratkaisun onnistuneisuutta ei vielä arvioida.

Gól. - Maali!

Huutomerkkin käyttö on erikoinen ratkaisu, sillä yleensä juuri unkarissa ilmaisu on eläväisempää ja painotetumpaa. Harvoin suomentaja päätyy lisäämään korostuskeinoja tekstiinsä.

"*Még mindig nem jöttök ki a pályára.*" - "*Eivätkö ne ole vielääkään kentällä?*"

Toteamuksesta tehty kysymyslause.

Seuraava käännös viittaa sivujen selailun johtavan lehden kokoontaittamiseen, mielestäni kyseessä on kuitenkin kaksi erillistä toimintoa. Unkarinkielinen lause mahdollistaa kieliopillisesti molemmat tulkinnat. Sanavalinta *askartelua* puolestaan on mielestäni hieno ratkaisu.

"*Lapozok, jó bíbelődés, lassan behajtom az újságot.*" - "*Selailen sivuja, hyvää askartelua, olen kohta taitellut koko sanomalehden.*"

"*Nekem kell majd megfogalmaznom.*" - "*Minun on se laadittava.*"

Käännöksestä on jätetty pois sana *sitten*, mikä antaa häiritsevästi ymmärtää, että päähenkilö olisi jo laatimassa isänsä kuolinilmoitusta, tai yrittäisi kerätä voimia sen laatimiseen.

"Figyelek a világra." "Tarkkailen valotauluja."

Tässä kääntäjä on mielestäni ymmärtänyt väärin lauseen tarkoituksen. Tulkintani mukaan kertoja-päähenkilö ikään kuin palaa todellisuuteen ajatuksistaan ja kiinnittää jälleen huomionsa ympäröivään maailmaan. *Világ* ei siis merkitse valoa, vaan maailmaa. En myöskään löytänyt jalkapalloslangissa valotaululle nimitystä *világ*, se olisi esim. *tábla*.

"A svédek alig jönnek át a térfelükre. Hülyék." - "Ruotsalaiset pääsevät tuskin lainkaan meidän pelikentällemme. Typerykset."

Ruotsalaisten nimittämisestä typeryksiksi voi päätellä, että ruotsalaiset eivät edes pyri tulemaan Unkarin puolelle. Ruotsalaisten peliä moititaan, ja tämän voisi ilmaista paremmin esim. *ruotsalaiset eivät edes pyri*.

"- Kész - mondja apám." - "Valmista tuli", sanoo isä."

Tähän sopisi paremmin esim. *se on siinä* tai *se oli sitten siinä*, ilmaisemaan että peli on menetetty.

hülyeségeket fecsegeve - hulluja puhuen

Käännös on mielestäni turhan konkreettinen ja voimakas, unkarinkielinen ilmaisu tarkoittaa enemmänkin *levottomasti puhellen*.

szépen tudtam titkolni a fájdalمامat - olen niin kauniisti kyennyt salaamaan tuskani.

Tässä on selvästi interferenssiä, eli *kauniisti* on käännetty suoraan. Suomessa käytettäisiin pikemminkin *hienosti* tai *hyöin*.

5.3.8. Erikoiset ratkaisut

Huotari säilyttää muutoin isän ja pojan välisen dialogin dialogimuodossa, mutta muuttaa muutamassa kohdassa kerrontatapaa:

"- *Lekéssük az előmérkőzést - mondom.*" - "*Sanon, että myöhästymme alkuottelusta.*"

"- *Mehetünk - mondja.*" - "*Hän sanoo, että voimme mennä.*"

elfogy – laihtuu

Kuvataan pojan unta, jossa isä "kuihtuu, hupenee" pois. Aikaisemmin tekstissä on kerrottu isän laihtumisesta sairauden aikana. Uni liittyy pojan huoleen tästä, mutta unesse isä ei kuitenkaan laihtu, vaan nimenomaan häviää olemattomiin. On myös epäselvää, onko kyseessä erilainen tulkinta vai käännösvirhe, jossa *elfogy* eli *loppuu*, *häipyy kokonaan* on sekoitettu sanaan *lefogy*, *laihtua*.

adjunktus – hoitaja

Adjunktus tarkoittaa korkeassa positiossa olevaa lääkäriä, enkä näe mitään syytä kääntää sitä hoitajaksi. Ilman tarkempaa määrittelyäkin *lääkäri* olisi sopiva käänнос.

Erzsébet hidas képeslap - kuvakortti Erzsébetin sillalta

Hieman ontuva käänнос, luontevampi voisi olla postikortti Erzsébetin sillasta tai Erzsébetin siltaa kuvaava postikortti.

"*Majdnem görcsöt kapott az állkapcsom.*" "*Alaleukaan on melkein tullut suonenveto.*"

Voiko leukaan tulla suonenveto, vai olisiko kramppi sopivampi käänнос. Unkarin *görcs* merkitsee molempia.

"*lábam merev a kuplungolástól.*" "*jalkani on puutunut kytkimen painamisesta.*"

Onko jalka tosiaan puutunut, vai voisiko käyttää suurempaa käänноstä *jäykkä* tai *rasittunut*?

5.3.9. Virheet

komótosan - vakavana Komótosan merkitsee hitaasti, kiirehtimättä, enkä näe syytä merkityksen muuttamiseen.

vergődik - värjötteleme. Vergődik merkitsee *rimpuilla, ponnistella, kamppailla*. Verbi *värjötellä* ei sovi kontekstiin muutenkaan, sillä tekstissä kuvaillaan myös erittäin kovaa hellettä.

“A Népstadionban még mindig égnek a lámpák.” - “Népstadionin valoja ei vielääkään ole sytytetty.”

Valoja ei ole vielääkään *sammutettu*, virhe voi olla lukijasta hämmentävä.

Tekstin kannalta täysin irrelevantti virhe on *"jobb lábát keresztbe veti"* kääntäminen *"nostaa vasemman jalkansa oikean varaan"*.

5.4. György Dragomán: A fehér király Valkoinen kuningas - suomentanut Outi Hassi

György Dragomán on syntynyt vuonna 1973 Marosvásárhelyissä (Târgu Mures), Romaniassa. Hän muutti perheineen jo nuorena Unkariin, ja työskentelee kirjailijana ja kääntäjänä. Dragomán tuli tunnetuksi vuonna 2005 julkaistusta romaanistaan *A fehér király*, joka ilmestyi suomennettuna vuonna 2008. (gyorgydragoman.com)

5.4.1. Kulttuurisidonnaiset ilmaukset

jálézár - varmuuslukko

Kyseinen lukko tarkoittaa romanianunkarilaisessa kielenkäytössä vain yleisesti ulkoven lukkoa. Se on saanut nimensä englantilaisen Yale-nimisen yhtiön lukosta (Yale-lock). Kyseistä nimitystä ei tunneta Unkarissa, minkä takia kirjan ilmaus on herättänyt siellä mielenkiintoa. Selvitys löytyy György Dragománin kotisivuilta:

<http://gyorgydragoman.com/?p=106>

pohárszék – astiakaappi

Perinteinen puinen astiakaappi tai vitriini, jolle on hyvin vaikeaa löytää täysin ekvivalenttia käännöstä.

Egonka - luokkakaverini Egon

Mielestäni erittäin onnistunut käännös, käyttötavaltaan unkarin deminutiivipäätettä -ka, -ke on vaikea ilmaista suomen kielessä. Tässä kääntäjä on kuitenkin määrittelevällä substantiivilla pystynyt välittämään että kyseessä on pieni poika.

karszám - oppilasnumero

Kyseessä on Romaniassa sosialismin aikana pakollinen "tunnistuslappu", eli koulun nimi ja oppilasnumero kiinnitettynä hihaan tai yläosaan. Tämänkin viittauksen ymmärtävät vain Romanian lähihistoriaa tältä osin tuntevat. Unkarissa kyseinen tunnustuslappu ei ollut käytössä.

spájz - komero

Omassa käännöksessäkin *Heinäkuu* esiintyvä sana, joka periaatteessa on helposti käännettävissä: *komero, ruokakomero, keittiön komero*. Suomessa *komero* johtaa kuitenkin todennäköisesti vääränlaisiin konnotaatioihin, sillä suomalaisesta komerosta poiketen kyseessä on pieni erillinen huone ruoille ja keittiötarvikkeille. Useimmissa tapauksissa tämä olisi täysin irrelevanttia, mutta molemmissa tarkasteltavissa teksteissä kuvataan pojan toimintaa kyseisessä tilassa, ruokakomerossa.

muroaszemcse - pikkukivi

Esimerkissä on käytetty poistoa, sillä kyseisen tyyppinen kivi on suomalaiselle lukijalle vieras ja kiven tarkempi määrittely on tässä tapauksessa irrelevanttia.

a hármás iskola - kolmoskoulu

Käännös ei välttämättä aukea Itä-Euroopan kulttuuria tuntemattomalle lukijalle. *Koulu nro. 3* voisi olla konkreettisempi ja ymmärrettävämpi.

pártaktivoisták - puolueväki

Käännös ymmärrettävä ja selkeä, ja sisältää myös mielestäni kontekstissaan negatiivisen ja suorastaan ironisen konnotaation.

kisfiam - käännetty äidin käyttämänä *kultaseni*, suhteellisen vieraan mieshenkilön puhutellessa poikaa jätetty pois. Mielestäni käännökset eri rekistereissä ovat onnistuneita: äiti kysellessään poikaa ja lähes tuntematon mies puhutelleessaan pientä poikaa. Ilmaus esiintyy myös Tolnain novellissa *Heinäkuu* ja aiheutti käännösvaiheessa päänvaivaa. *Poikani* ei tunnu suomalaisittain luontevalta, *kultaseni* ei puolestaan sovi Tolnain tekstiin. Itse päädyin mahdollisimman neutraaliin *lapseni* -ilmaisuu.

5.4.2. Idiolekitit

hosszúfülű csupor - pitkäkorvainen muki

Hakiessani internetistä osumia ilmaisulle *hosszúfülű csupor*, ainoat osumat liittyivät juuri Dragománin romaaniin. Käännös on

5.4.3. Erisnimet ja symboliset nimitykset

Nyugatra - länteen

Länsi kirjoitettu isolla, onko tässä kyseessä kirjailijan tarkoitus korostaa lännen merkitystä? Kääntäjä ei ole nähnyt tarpeelliseksi tämän tulkinnan välittämistä suomeen.

Gyurka neví tiszt - Gyurka-upseeri

a *Gyurka neví tiszt* on käännetty kaksi kertaa sananmukaisesti *Gyurka-niminen upseeri*, mikä mielestäni on ekvivalentti, mutta myös kerran muodossa *Gyurka-upseeri*. Pyrkiikö tässä kääntäjä korostamaan kertojan, pienen pojan kielenkäyttöä?

a Forradalom Mártírjainak útja - Vallankumouksen marttyyrien tie

Nimi on käännetty suomeen, mikä on tässä tapauksessa perusteltu valinta, sillä nimi liittyy aikakuteen ja kuvastaa olennaisesti sitä.

a Forradalom Fáklyavivője - vallankumouksen soihdunkantaja

Nimi suomennettu, mutta kirjoitettu yleisnimenä. Mielestäni olisi ollut perusteltua osoittaa että kyseessä on erisnimi *Vallankumouksen soihdunkantaja*, sillä näin lukijalle voi jäädä epäselväksi että kyseessä on patsas.

elvisz, internál - molemmat käännetty pidättää

Mielestäni olisi voinut käyttää myös muita, myös länsimaiselle lukijalle ymmärrettäviä vastineita, kuten *internoida*.

5.4.4. Murteellisuudet, puhekielisyydet

Sanan *csorgó* käännökset ovat mielenkiintoisia. Ensimmäisessä luvussa, jossa mainitaan sen olevan puistossa, *csorgó* käännetään suihkukaivoksi, mutta seuraavassa luvussa lähteeksi. En löytänyt *csorgó*-sanalle merkitystä suihkukaivo, vaan eri merkitykset viittaavat vapaasti valuvaan veteen (Magyar értelmező kéziszótár).

kalorifer - lämpöpatteri

Kalorifer on ranskasta tullut lainasana lämmityslaitteelle, jonka suomalaisessa yleiskielisessä käänöksessä sävystä on menetetty.

"járt ott bergmanncsőért meg karbidot szedni" - "oli jo kerran käynyt siellä keräämässä putkenpätkiä ja karbidia räjähteisiin"

Bergmanncső on käännetty *putkenpätkäksi*, vaikka myös suomessa kyseisestä putkesta käytetään nimitystä *Bergmann-putki*. Nimitys on kuitenkin korvattu yleisemmällä käsitteellä, joka tässä tapauksessa sujuvoittaa tekstiä, ja kyseessä on merkityksen

kannalta irrerevantti yksityiskohta. Lauseessa on myös käännöksessä harvoin käytetty lisäys, *karbidia räjähteisiin*.

Tekstissä esiintyvä sana *blokk* on kierretty kääntämällä *blokk elé* ilmaisulla *kadulle*, ja *blokkok mögött* ilmaisulla *takapihat*. *Blokk* merkitsee kuitenkin nimenomaan Transylvanian murteessa lähiön elementtitaloa. Mielestäni tämä olisi merkityksellistä tekstin kannalta, sillä kuvaillaan tapahtumaympäristöä.

öcskös - kaveri

Hyvin löydetty mielestäni funktioltaan ekvivalentti vastine. Käännös on samankaltaisessa rekisterissä käytettävä vastine.

5.4.5. Tekstin ja virkkeiden rakenne

Virkkeiden pituus ja rakenne

Yleisesti ottaen Hassi kääntää alkuperäistekstille melko uskollisesti. Hän kuitenkin adaptoi lauserakenteita käännöksessään paljon. Seuraavassa esittelen esimerkkejä käytetyistä muutoskeinoista.

Sisällöltään samankaltaisten osien poisto

"Az ébresztőórát este a párnám alá dugtam, hogy csak én halljam meg a csörgését, és anya ne ébredjen fel, de az óra még nem is szólt, én már ébren voltam, annyira készültem a meglepetésre."

"Illalla työnsin herätyskellon tyynyn alle, ettei äiti kuulisi sitä, mutta aamulla olin valveilla jo paljon ennen sen soittoa, niin kovasti minua jännitti."

Edellinen lause sopii myös esimerkiksi ilmaisun vaihtamisesta funktioltaan samankaltaiseen.

Virkkeiden yksinkertaistaminen, tiivistäminen

"..., aztán levettem a szék hátáról az este odakészített ruhákat, és gyorsan felöltöztem, de közben végig vigyáztam, hogy ne csapjak semmi zajt."

"..., sitten otin tuolinselältä vaatteet, jotka olin asettanut siihen illalla, ja pukeuduin nopeasti ja äänettömästi."

"..., átléptem a virágokon, aztán csak álltam ott, a sötét előszobában, és hallgatóztam."

"..., astuin kukkien yli ja jän hetkeksi pimeään eteiseen kuulostelevaan."

Rakennetta sujuvoitettu, helpotettu:

"Akkor már több mint fél éve apa nélkül voltunk, úgy volt pedig, hogy csak egy hétre utazik el, a tenger mellé ment, egy kutatóállomásra, nagyon sürgős ügyben, amikor elbúcsúzott tőlem, mondta, hogy mennyire sajnálja, hogy nem vihet magával, mert a tenger olyankor, késő ősszel, igazán felejthetetlen látvány,..."

"Olimme eläneet jo yli puoli vuotta ilman isää, vaikka alun perin hänen piti lähteä vain viikoksi rannikolla olevalle tutkimusasemalle, siellä oli joku hirveän tärkeä tehtävä, ja hyvästellessään isä sanoi että oli ikävää ettei hän voinut ottaa minua mukaansa, sillä meri oli myöhään syksyllä aivan unohtumaton näky."

Virkkeiden sujuvoittaminen konjunktioiden avulla:

Outi Hassi, kuten muutkin tarkastelemanি kääntäjät lisää usein konjunktioita sujuvoittaakseen lauseita.

"..., tiszta harmat lett a kabátom, meg a nadrágom is, nem törődtem vele, apára gondoltam, hogy ő is valahogy így csinálhatta minden évben,..."

"..., takkini oli jo kasteesta läpimärkä, samoin housut, mutta minä en välittänyt sillä ajattelin isää, jotenkin näin hänkin oli leikannut tulppaaneja,..."

Konjunktioiden lisäystä ei voida perustella kielellisillä eroilla, sillä myös unkarin

kielessä käytettäisiin vastaavissa tilanteissa konjunktioita: "..., *tiszta harmat lett a kabátom, meg a nadrágom is, de nem törődtem vele, mert apára gondoltam, hogy ő is valahogy így csinálhatta minden éven,...*"

Toisaalta käännöksessä on usein käytetty lyhyempiä, tiiviimpiä ilmaisuja, jotka puolestaan omasta mielestäni vähentävät tekstin ilmeikkyyttä: *meg a nadrágom is - samoin housut*. Puhekielisyyttä, kerronnallisuutta on tässä menetetty.

Käännöksen toisessa kappaleessa on lauseita monissa kohdin pilkottu, mitä ei ollut vielä kirjan ensimmäisessä kappaleessa:

"..., mert akkor ki fog derülni, hogy elloptuk az osztálypénzt, amiből zászló- meg transzparensanyagot kellett volna vegyünk a május elsejei felvonulásra, véletlenül mind elautomatáztuk a Bábszínház alagsorában, a játékeremben, mert Feri azt hazudta, hogy azokon az új gépeken minden harmadik játékos automatikusan nyer, mert azért automaták, és amikor kipróbáltuk, tényleg nyertünk is egy tízest,..."

"..., sillä silloin kävisi ilmi että olimme luokan kassan, josta meidän olisi pitänyt ostaa lippu- ja banderollikangasta. Kaikki alkoi siitä kun jouduimme Nukketeatterin alakerran peliluolaan, sillä Feri oli valehdellut meille että uusilla peleillä voittoa joka kolmas kerta automaattisesti, ja kun kokeilimme ensimmäisen kerran niin voitimmekin kymppin,..."

Edellisessä esimerkissä on myös osia virkkeestä jätetty pois ja merkityskin on hieman muuttunut erilaisen ilamistavan myötä.

Lyhennetty, yksinkertaistettu:

"..., hanem inkább menjünk fel az erdő alá, a félbehagyott építkezéshez, oda, ahol már nemcsak a csatornárkot ásták ki, de a vastag betoncsövet is lefektették,..."

"..., meidän pitäisi mieluummin mennä ylös metsän reunaan hylätylle rakennustyömaalle, siellä oli syvä viemärioja ja sen pohjalla betoniputki,..."

"...Jánku Zsjánu, a híres hájduk, a szegények védelmezője, mikor a pribékek elől menekült,..."

"...santarmeja paennut Iancu Jeanu, köyhien hájdu-soturien suojelija,..."

"..., hogy ezeken nem fog folyni soha semmi, se víz, se csatornalé, mert ez a lakótelep itt sose fog megépülni,..."

"... ajattelin että niissä ei tulisi koskaan virtaamaan yhtään mitään, ei juoma- eikä likavettä, sillä rakennukset eivät valmistuisi koskaan,..."

"... azt fogom mondani, hogy azért nincs meg a pénz, mert a felét a mentősöknek kellett adni, hogy bevigyék szegény Szabit a kórházba, a másik felét meg az orvosnak adtuk,..."

"..., sanoisin että olimme menettäneet rahat onnettomuuden takia, puolet oli pitänyt antaa ambulanssinkuljettajalleja toisen puolen rahoista olimme antaneet lääkärille..."

5.4.6. Toisto, kertautuminen

Virkkeen osien järjestystä muutettu, mutta samalla toisto säilytetty:

..., és mondta, hogy nem haragszik, egészen mély és érdes volt a hangja, nem haragszik, és nagyon köszöni,...

..., ja hän sanoi käheällä äänellä ettei hän ollut lainkaan vihainen, ei lainkaan vihainen, vaan oikein iloinen kukista,...

Ilmaisuja on korvattu myös merkitykseltään samankaltaisella.

Erityisen tunnepitoisessa kohdassa, jossa on käytetty tehokeinona toistoa, se on säilytetty myös käännöksessä:

..., úgy mint egyszer, amikor beteg voltam, és én is átöleltem és én is megszorítottam, és a ruhámon és a hálóingem keresztül, hogy dobog a szíve, és a tulipánok jutottak eszembe,...

..., hän puristi minua itseään vasten yhtä kovasti kuin kerran kun olin ollut oikein sairas, ja minäkin halasin ja puristin häntä, ja vaatteideni ja hänen yöpukunsa läpi tunsin kuinka hänen sydämensä hakkasi, ja ajattelin tulppaneja,...

Toistoa on muissa kohdin poistettu:

..., a kések, a villák, a kanalak és kiskanalak szanaszét repültek a konyhában, a tiszt rávágott az üres fiókkal a pultra, de úgy, hogy a fiók hátsó széle letörött, és azt mondta, tessék, most már akkor lesz mit elpanaszolni, de ez még csak a kezdet, bizony, csak a kezdet,...

... ja haarukat, veitset ja lusikat lensivät ympäri keittiötä, upseeri heitti tyhjän laatikon työpöydälle niin että siitä lähti takalauta irti, sitten hän sanoi: no niin, nyt teillä on mistä valittaa, ja saatte nähdä että tämä on vasta alkua,...

5.4.7. Tulkinnat

Selkiytetty viittauskohteita:

..., sääli etteivät äiti ja isä enää koskaan tapaisi...

..., kár, hogy soha többet nem fognak találkozni

"nagyon halkan kimentem"

"hiivin varpaillani"

Myös kielen ja virkkeiden sujuvoittaminen ja tiivistäminen on tulkintakysymys. Kääntäjän on lukiessaan tekstiä tulkittava, onko kyse eri kielten välisistä eroista, niiden käyttökonventioiden ja tyylin eroista, kuvastaako se kirjailijan omaa tyyliä ja kielenkäyttöä vai onko kielellisillä valinnoilla jokin oma funktio, onko sillä merkitystä sisällön kannalta. Dragománin romaanin kertoja-päähenkilö on kymmenvuotias poika, joka kertoo häneen voimakkaasti vaikuttaneista tapahtumista. Tässä tapauksessa "rikkonaisella" lauserakenteella, pitkillä, kuin hengästyen kerrotuilla, lauseilla voidaan katsoa olevan oma merkityksensä tekstissä. Kääntämistäni teksteistä ainakin Heinäkuussa tulkitsin sekä lauseiden rytmin ja pituuden että tekstin rakenteen ilmentävän päähenkilön mielentilaa sekä päähenkilön sisäisen maailman ja ulkoisten ympäristön kuvailun vaihtelua.

5.4.8. Erikoiset ratkaisut

Turhaan monimutkaistettu ilmaisua:

átmásztam a láncon - nostin jalkani vuorotellen suojaketjun yli

"..., na és akkor egy öreg bácsi egyszer csak rámkialtott, hogy mit csinállok, azonnal menjek oda,..."

"..., silloin kadulle tuli jostain vanha äijä ja huusi: mitä oikein kuvittelet tekeväsi...

betettem a mosogatóba - heitin ne lavuaariin

pisil - kusta / pisilni kell - on kusihätä

Miksi pojan sympaattiseen kerrontaan on tuotu ikävämpiä sävyjä? Mielestäni nämä sanavalinnat luovat vääriä mielikuvia pojasta.

5.4.9. Virheet

"... leengedte a bögrét..."

"... laski mukin keittiön pöydälle..."

Olisi täysin kääntäjän päätettävissä miten tämän kohdan kääntää, mutta myöhemmin eksaktilla merkityksellä on väliä, sillä äiti heittää vielä kädessään olevan mukin maahan. Virhe voi johtaa epäselvyyteen.

..., most azonnal, így ahogy van, odamegy a városháza elé,...

... menen huomenna kaupungintalon eteen...

Tulkitsen käännöksen virheelliseksi, sillä ei ole mitään perustelua miksi merkitystä olisi muutettu. *Most azonnal* eli *sillä siunaamalla* korostaa nimenomaan uhkauksen voimallisuutta, joka menetetään käännöksessä.

5.5. Péter Esterházy: A szív segédigéi

Sydämen apuverbit – kääntänyt Hannu Launonen

Péter Esterházy on syntynyt vuonna 1950 Budapestissä. Alkuperäiseltä koulutukseltaan hän on matemaatikko, mutta on toiminut vapaana kirjailijana vuodesta 1978. Esterházy'n proosa on postmodernia, tyypillistä sille on muun muassa metakielisyys ja intertekstuaalisuus. Häneltä on julkaistu Hannu Launosen suomentamana useita teoksia, *Sydämen apuverbit* vuonna 1991.

5.5.1. Kulttuurisidonnaiset ilmaukset

hideg, mint a béka – kylmä kuin kala

Vertaus korvattu suomenkielisellä vastineella.

pápista álnok vipera – katala paavinuskoinen käärme

Edellinen suomennos ei välttämättä sano mitään suomalaiselle lukijalle. Unkarissa tunnetaan *pápista viperafészek* eli paavinuskoisten käärmeenpesä, mutta *pápista* voi viitata myös mm. eläimen väriin.

5.5.2. Idiolektit

"kis öregem, drága kis öregem"

"oma, rakas veljeni"

egy közép-európai, egy normális izé

tuiki tavallinen keskieurooppalainen

Esterházy'n sanavalintoja ja muita ilmaisukeinoja on hyvin vaikea kääntää, eikä tässä aina onnistu Launonenkaan. Kuitenkin Launonen on itsekin todennut pyrkivänsä

korvaamaan menetetyt vivahteet toisissa kohdin (Mikkola 2008: 69), ja siinä kääntäjä onnistuukin mielestäni eriomaisesti.

5.5.3. Murteellisuudet, puhekielisyydet

- *cemende -irstailija*
- *pojácáskodik - hullutella*
- *ozsonna - kekkerit*
- *fityula – päähine*
- *Schwester -hoitaja*
- *szinyorina – signorina – sinjoriina* voisi kuvastaa paremmin vanhan sedän puhetta
- *nem egészen pászentos – hivenen epäsopiva*

Launonen on mielestäni löytänyt hyvät vastineet puhekielisille tai vanhahtaville ilmaisuille. Toki monessa kohdin menetetään sävystä, esimerkiksi saksasta tulevan *Schwester*-ilmaisun kohdalla sävystä menetetään paljon.

5.5.4. Sanaleikit

Itt talán kurziválható volna minden... A kurzivált életbe!

Kaikki tämä pitäisi ehkä kursivoida... Ja paskat!

Edellinen sanaleikki on käytännössä mahdotonta siirtää suomeen. Alkuperäisessä tekstissä leikitellään sanojen *kurzivált* ja *kurva* kirjoitus- ja ääntämisasun samankaltaisuudella. Sanan *kurva*, jota käytetään unkarissa kirosanana, denotatiivista merkitystä ei voi siirtää suomeen, vaan Launonen on valinnut siihen funktioltaan vastaavan käännöksen.

"Húgunk elhúzta a száját; mert gyerekkorunk óta ilyenkor apánkra gondoltunk, atyánkra, a miénkre, illetve épp ezt a gondolatot szoktuk hessegetni, és ezt neveztük, a hessegetést, a Miatyánk imádkozásának."

"Sisareni irvisti; sillä lapsuudesta alkaen olimme näissä yhteyksissä ajatelleet omaa isäämme, meidän Isää; tuon ajatuksen yritimme aina karkottaa mielestämme, ja juuri tuota karkottamista me kutsuimme isämeidäksi."

Launonen on selvinnyt vaativasta kohdasta hyvin, tosin loppuun olisi voinut lisätä myös viittauksen rukoilemiseen.

5.5.5. Tekstin ja virkkeiden rakenne

Virkkeiden pituus ja rakenne

Esterházy ei käytä tekstissään virkkeiden pituutta ja rakennetta tyylikeinona, toisin kuin Tolnai tai Dragomán. Launonen säilyttääkin useimmiten virkkeiden rakenteet samankaltaisina, vain kielellisen ilmaisun konventioerot vaikuttavat käännösratkaisuihin.

Lauseen rakennetta yksinkertaistettu adverbi-konjunktio -yhdistelmällä:

"Ezért határoztam el, hogy ezt a történetet úgy írom meg: igényeljen bevezetést."

"Sen vuoksi olen päättänyt kirjoittaa tämän kertomuksen niin että se vaatii johdannon."

5.5.6. Tulkinnat

Launonen käsittelee pelottomasti Esterházy:n tekstiä, ja hänen tulkintansa näkyvät selvästi käännöksessä. Launonen on itse todennut pyrkivänsä kääntämään tai kirjoittamaan uudelleen Esterházy:n tekstejä niin, kuin Esterházy olisi itse kirjoittanut suomeksi (Mikkola 2008: 53). Launosen käännöksessä toteutuu todellinen karnevalistinen käännösote:

”A férfiember búját nem tárja a világnak.”

”Aikamies ei piereksi suruaan maailmalle.”

”Legutóbbi filmjében, például, James Bond áthajította a lépcsőkorlátan az ellenfelét, aztán azt kérdezték tőle, meghalt-e az illető, ő meg azt mondta: ”Hát, remélem!” - mire én megkönnyebbülten nevettem. Halál- és hullavicc engem végképp nem zavar, még jól is esik meghallgatnom.”

”Esimerkki: tuoreimmassa James Bond-filmissä Bond paiskaa vihamiehensä porraskaiteen yli, ja kun kysytään, tuliko raatoja, Bond vastaa: ”Toivottavasti!” Se tepsi, minä purskahdin nauruun. Minua ei tippaakaan häiritse, jos kuoleman tai ruumihitten kustannuksella lasketaan hevosenleikkiä, se päinvastoin hivelee korviani.”¹⁵

”Vagyis azért hébe-hóba „kiborultam”: hirtelen szétetek a mindennapos elképzelések, a különben is csak évek-évtizedek óta iksszer eldarált kezdeti elképzelések ismétlései, aztán sajgott a tudatom, akkora úr támadt benne... Ez már elmúlt, már nem borulok ki. Ha írok, szükségképpen múltból írok, már olyasmiről, amit letudtam, arra az időre legalábbis le, amíg írok.”

”Kerran pari olen kuitenkin joutunut tolaltani: päivittäiset pilvilinnat ovat sortuneet maan tasalle, vieläpä vuosien ja vuosikymmenten mittaan tiuhasti vilistäneet alkuperäiset pilvilinnat ovat romahtaneet, ja se on alkanut kaikertaa sisikunnassani, niin typösen tyhjäksi se oli käynyt... Se on nyt taakse jäänyttä elämää, enää en joudu tolaltani. Kun kirjoitan, kirjoitan pakostakin menneestä, siis sellaisesta minkä olen napannut haltuuni, vaikka vain kirjoittamisen ajaksi.”

”De hát miért volna perverzebb irni róla, mint hallgatni?!”

”Minkä takia olisi muka perverssiä kirjoittaa hänestä, kun taas nuhteetonta olisi pitää suu supussa?!”

¹⁵ Toisaalta olisin itse käyttänyt sanaa *kuolla*, sillä oman tulkintani mukaan juuri kyseisen sanan kuuleminen aiheuttaa tunnereaktion. Tässäkin näkyy kääntäjien erilainen luenta.

Seuraavassa esimerkkejä mielestäni erityisen onnistuneista käännösratkaisuista:

a bacilusokat is ő hozza-viszi - varsinainen basillinkantaja

"MOSD MEG A KEZED, ÉS MENJ VISSZA AZ ÚTON, MELY ÁGYADHOZ VEZET..."

"PESE KÄTESI JA MARS MATKAAN; SÄNKY ODOTTAA..."

"..., EREK ÁLTAL RAJZOLTATOTT IJESZTŐ TÉRKÉPPÉ."

"..., SE OLII KAUHITSTUTTAVA KARTTA, SUONIEN RIIPUSTAMA."

Launonen kuitenkin tuntuu tekevän välillä liikaa päätöksiä lukijan puolesta. Monessa kohdin tämä kaventaa, poistaa tekstin tulkinnanvaraisuutta. Mielestäni Esterházy nimenomaan jättää ilmaisunsa monesti tulkinnanvaraisiksi:

"Mintha nekem külön titkom lett volna anyákkal, a kórház elé előbb érkeztem, mint az öcsém és a húgunk."

"Saavuin sairaalan eteen aikaisemmin kuin veljeni ja sisareni, aivan kuin minulla olisi ollut salainen sopimus äidin kanssa."

"Húgunk közülünk a legszebb, azt hiszem;"

"Sisareni on kauniimpi kuin me muut, ainakin minun mielestäni;"

"...,a lehetetlen és hanyag rúzsozásának,..."

"...,nautin hänen huolettomasta, uskomattomasta sotamaalauksestaan,..."

Viimeisessä esimerkissä ymmärrän itse ilmaisun lähes vastakkaisella tavalla; minulle se luo konnotaation boheemista, amatöörimäisestä meikkaamisesta, Launosen käännöksen puolestaan vamppimaisesta, voimakkaasta meikistä.

FÖLZABÁLTÁ TOK ANYÁTOKAT! (FÖLZABÁLTAM ANYÁMAT.)

TE OLETTE SYÖNEET ÄITINNE! (MINÄ OLEN SYÖNYT ÄITINI.)

Käännösratkaisuna *syödä* -verbi on mielestäni vieras. Itse käyttäisin *ahmia*-verbiä, sillä se on merkitykseltään abstraktimpi; myös äidinrakkautta voi ahmia.

5.5.7. Eriävät tulkinnat

ugratni – pilkata

furcsa tárgyak – olentoja ulkoavaruudesta

Edellisissä esimerkeissä sanavalinta on liian voimakas, ja erityisesti jälkimmäinen on mielestäni tekstissä epäluonteva ja luo häiritseviä mielikuvia.

”Irodalmat csinálók, mint máskor is, emlékező- és fogalmazógéppé idegenülve és tárgyasulva.”

”Tämä on kirjallisuutta, tavalliseen tapaan, muisti- ja käsitekoneistoa varten vieraannutettua ja esineellistettyä.”

Lause on mielestäni selvästi virheellisesti tulkittu. Kirjailija kuvailee nimenomaan itse muuttuvansa muisti- ja käsitekoneistoksi luodessaan kirjallisuutta.

”Noha a nők öcsénket jobban szeretik, az én nőim meg engem. Csak bennem túl sok a személyesség – személyre szabott <szövegromlás> vagyok.”

”Vaikka veljeni on ylivertainen naisten suosikki, minun naiseni pitävät minusta. Minua tosin vaivaa eräänlainen omalaatuisuus - minut on räätälöity <aukko tekstissä>.”

Edellisessä esimerkissä olisin kääntänyt ensimmäisen virkkeen sanatarkemmin, sillä suomen kielessäkin Esterházyn hieman kieltä vieraannutavan leikittelyn voisi toimia.

Esimerkiksi: *Vaikka naiset pitävät veljestäni ylivertaisesti enemmän, minun naiseni puolestaan minusta.*

Jälkimmäisen lauseen käännöksessä jää puolestaan epäselväksi mihin "sensuroitu" kohta viittaa. Toki tässäkin on varmasti tulkinnanvaraa, mutta itse ymmärtäisin alkuperäisen tekstin perusteella kyseessä olevan *rattopoika* tai *huora*.

Seuraavassa esimerkissä subjekti on virkkeen lopussa virheellinen:

"...nem szerettem, hogy ennyire ismeri a testi érintés erejét, hogy ennyire, mondhatni profin, dadogás nélkül ki tudja használni,..."

"...,minua ei miellyttänyt se, että hän niin hyvin tunsi ruumiillisen kosketuksen voiman, että hän siinä määrin kykeni käyttämään sitä hyväkseen, sanoakseni asian ammatillisesti, kiertelemättä ja kaartelematta,..."

Seuraavassa *érezni* -verbi (*tuntea*) on käännetty *tajuta*-verbillä, minkä seurauksena käännöksen merkitys on juuri päinvastainen kuin lähdetekstin. Ilmaisulla on alkuperäisesti negtiivinen sävy: veli ei tunne siskon välittävän.

"..., és inkább divat ez, mint valódi személyesség a részéről; azt nem éreztem, hogy neki is fontos, csak azt, hogy tudja, nekem az."

"...; mikä taas oli pelkkä muodin oikku eikä ilmentänyt hänen persoonallisuuttaan; en tejunnut, että se oli tärkeää hänelle, tajusin vain, että hän tiesi: se oli tärkeää minulle."

Seuraavassa esimerkissä *kollega*-sana on jätetty pois käännöksessä, joten alkuperäistä vitsiä ei voi ymmärtää:

"..., bátyám, ez bizony sok, és ez nem kevés, sok, sokkal óvatosabban", int felénk, "jőjjenek, kollégák, s mi bevonulunk."

"Kuulkaahan, setä, näyttää pahalta, ei ollenkaan hyvältä, niin, niin, teidän täytyy olla hyvin varovainen"; hän viittoili meille, "liikettä niveliin", ja me marssimme portista sisään.

Unkarin kielessä teitittelymuoto on yksinkön tai monikon 3. persoona. Esimerkissä Launonen on käyttänyt teitittelymuotoa, kun mielestäni kyseessä olisi yksinkön 3. persoona:

"HOGY MEG NE ISMERJÉK, AZ ARKANGYAL EGY VIKUNYA NAGYSÁGÚ TARISZNYARÁK ALAKJÁT ÖLTÖTTE FEL. "NAGYON SZÉPEN ÉS VÉRSZEGÉNYEN RAGADTA MEG AZ ELMÚLÁS FINOMSÁGÁT. A LELKIISMERET-FURDALÁSA PEDIG EGYENESEN FANTASZTIKUS VOLT."

"PYSYÄKSEEN TUNTEMATTOMANA ARKKIENKELI OTTI TASKURAVUN SUURUISEN VIKUNJAN HAHMON. "TE OLETTE KÄSITTÄNYT KATOAVAISSUUDEN VIVAhteet AIVAN OIKEIN JA VERETTÖMÄSTI. JA TUNNONVAIVANNE OLIVAT SUORASTAAN LOISTAVAT."¹⁶

Seuraavassa esimerkissä hoitajan kuvauksen käänös poikkeaa omasta tulkinnastani, itse olisin pysynyt sananmukaisemmassa käänöksessä. Myös adjektiivin *ormótlan* vastine *muodoton* särähtää korvaani. Voiko rakennus olla muodoton?

"Messziről, ahogy várt ránk az ormótlan oldalszárnyai épület bejáratánál, vékonyak tetszett, vékony szigorú apácás nő a falhoz lapulva,..."

"Kun hoitaja odotti meitä muodottoman siipirakennuksen ovella, näytti kaukaa katsottuna siltä, että hän oli laiha ruipelo, nunnamainen, ankara tyyppi seinää vasten painautuneena,..."

Seuraavassa käänöksessä puhujaksi tulkitaan hoitaja, vaikka alkuperäisessä tekstissä puhujana on potilas (vaikkakin puhuja on hieman tulkinnanvarainen):

"A lány a vállát vonogatta. „Nem engedem.” „Mondja neki, hogy olasz”, súgta öcsém."

¹⁶ Ensimmäisessä lauseessa on myös käänösvirhe, taskurapu on vikunjan suuruinen.

”Tyttö kohautti olkapäitään. ”Mahdoton tyyppi” ”Sanokaa hänelle, että olette italialainen”, veljeni kuiskasi.”

hülyének tart – pitää sekopäisenä

konteksti sallii käännösratkaisun, mutta luontevampi voisi olla *hölmönä*.

”Öcsém, aki eddig meredten állt, csak busa fejét forgatta ijedten, fenyegetően megmozdult. A nővér gyorsan elosont mellettünk, „mit vannak úgy oda”, vetette oda majdnem barátságosan; súlyos melle (mintha a nyakába lett volna akasztva, szinte belegörnyedt) hozzáért a karomhoz. Láttam, hógunk meglátta, s tudni véltem, mit gondol.”

”Veljeni, joka oli koko ajan seisonut kuin seipään niellyt ja vain pelokkaasti pyöritellyt suurta päätään, veljeni liikahti nyt uhkaavasti. Hoitaja livahti sukkelasti ohitsemme, ”turha tuijottaa”, hän heitti melkein ystävällisesti; hänen uhkeat rintansa (jotka oli niin sanoakseni hirtetty hänen kaulaansa) hipaisivat käsivarttani. Huomasin, että sisareni näki sen , ja olisin halunnut tietää, mitä hän ajatteli.”

Edellisessä esimerkissä Launonen toistaa ensimmäisessä virkkeessä *veljeni*, vaikka subjekti on selkeä. Tällä hän ilmeisesti pyrkii lisäämään puhutun kielen tuntua, ja tuomaan tekstiin lisäsävyä ja "esterházymaisuutta" muualla menetettyjen kohtien sijaan. Seuraavissa virkkeissä sen sijaan viittaukset ovat mielestäni virheellisiä. Lausahdus "mit vannak úgy oda" viittaa mielestäni äidin tilaan. Myöskin rintojen kuvaus voi johtaa mielestäni hämmentäviin mielikuviin suomalaisessa lukijassa: miten rinnat voi hirttää kaulaan? Kyseessä voi myös olla *akaszt* eli *ripustaa* verbin sekoittaminen *felakaszt* eli *hirttää* verbiin. "S tudni véltem, mit gondol" on puolestaan käännetty täysin vastakkaisesti, päähenkilö juuri luulee tai ajattelee tietävänsä mitä hänen siskonsa ajattelee.

Monesti koin itse tietyt, sinänsä tekstin kannalta irrelevantit yksityiskohdat tärkeinä. Sekä unkarissa että suomessa persoonapronominin voi jättää pois. Jos se on kuitenkin mainittu unkarinkielisessä tekstissä, koen sen painolliseksi ja sen myötä tärkeäksi säilyttää myös käännöksessä:

...üres lyuknak érezte önmagát, monda, levegőbe vajt sötét hiányok. Én semmire sem tudtam gondolni, csak arra, hogy ez a tehetetlenség hiba,...

..., hän oli tuntenut itsensä tyhjiöksi, hän sanoi, hän oli ollut kuin musta aukko, ilmaan koverrettu. En pystynyt ajattelemaan muuta kuin että tämä avuttomuus oli virhe,...

5.5.8. Erikoiset ratkaisut

... pillanatnyi kedvem szerint egyetlen betűvel püföljem tele a papírt, m m m m m mmm m
mmmmmmmm m mmm m m m

..., enhän minä yksinkertaisesti voi ruveta noin vain takomaan yhtä ainoaa kirjainta ä ä ä ä ä
ää äääääää ä äää ä ä ä

Kyseisessä kohdassa kirjaimen voisi periaatteessa valita täysin vapaasti. Tähän kohtaan kuitenkin viitataan myöhemmin, jolloin mielestäni alkuperäisen kirjaimen m säilyttäminen olisi perusteltua:

"..., ÜVEGES SZEMMEL, BÖFÖGVE NÉZ RÁNK, RÁNK, A NÉPÉRE: KIK RÁGÓCSUMÁZUNK ÜGYESEN: MMMM M MM M MMM.

"...HÄN RÖYHTÄILEE, HÄNEN LASITTUNEET SILMÄNSÄ TUIJOTTAVAT MEITÄ, MEITÄ, HÄNEN OMAA KANSAANSA, JOKA NIIN SIEVÄSTI MUTUSTELEEE. ÄÄÄÄ Ä ÄÄ Ä ÄÄÄ."

Vaikka äänne *ä* sopii hyvin kuvaamaan primitiivistä toimintaa, se ei kuitenkin sovi kontekstiin: mutustellessa on luontevaa äännellä *mmmm m mm*, mutta ä-äänteen

lausuminen on vaikeaa. Lisäksi *rágócsumázunk* on käännetty *mutusteluksi*, mikä ei kuvaa samanlaista aistien turruttamista kuin alkuperäinen ilmaisu, jonka voisi kääntää vaikkapa *jauhaa tupakkaa*.

5.6. Yleistä

Yllättäen muiden kääntäjien tekstien tarkastelu toi täysin uuden näkökulman tutkimukseeni. Suunnitelmani ja ajatukseni oli tarkastella melko konkreettisesti toisten, ansioituneiden kääntäjien ratkaisuja omaan työhöni. Kuitenkin jo ensimmäisen tarkastelemani tekstin alussa huomasin käännösratkaisujen taustalla monesti olevan erilaisen kääntäjä-lukijan tulkintojen. Olin ajatellut erilaisten käännösratkaisujen johtuvan enemmänkin erilaisista periaatteista ja valinnoista, käännösteknisistä ratkaisuista.

Tarkastelemani kolme käännöstä ovat hyvin erilaisia. Osaltaan tämä johtuu alkuperäisten tekstien eroista, toisaalta taas erilaisista käännösoitteista.

Huotari kääntää alkuperäiselle tekstile uskollisesti, eikä juurikaan ota vapauksia kääntäessään. Toisaalta käänöksessä oli mielestäni paljon omasta tulkinnastani poikkeavia ratkaisuja sekä suoranaisia käännösvirheitä. Spirón novelli ei tosin tarjoakaan samanlaisia mahdollisuuksia kääntäjän kielelliselle ilottelulle kuin vaikkapa Esterházyn teksti.

Myöskään Hassi ei karnevalisoi käännöstään, hänen käännöstyylilleen ominaista ovat järkevät ratkaisut: hän pyrkii tuottamaan mahdollisimman hyvää suomenkielistä tekstiä pysyen kuitenkin alkuperäisen tekstin sisällölle ja tyylille uskollisena.

Hannu Launoson käännöstyylillä eroaa kahden muun kääntäjän tyylistä huomattavasti. Hän uskaltaa ottaa vapauksia ja välillä sisällönkin kustannuksella pyrkii tuomaan esiin oman tulkintansa ja näkemyksensä Esterházyn tekstistä ja tyylistä. Launosessa henkilöityy Oittisen näkemys pelkonsa voittaneesta, karnevalistisesti uudelleenkirjoittavasta kääntäjistä.

Yllättävintä muiden suomentajien teskteissä oli virheiden ja virheellisten tulkintojen suuri määrä. Suoranaisia virheellisiä käännöksiä sanoista, joiden merkitys ja suomenkielinen vastine olisivat helposti selvitettävissä, esiintyi käänöksissä useita. Huomattavasti suurempi oli kuitenkin virheellisten tulkintojen määrä. Lisäksi monessa kohdin kääntäjät olivat tehneet erikoisia ratkaisuja, jotka sinänsä eivät ole virheellisiä, mutta heikentävät tekstin luettavuutta tai muuttavat sen sävyä.

Tarkasteltaessa käännöksen tuottamaa lukukokemusta hyväksi kokemani metodi on lukea ensin käänös, ja verrata käännetyn tekstin herättämiä ajatuksia ja mielleyhtymiä, sanavalintojen ja rakenteiden vaikuttavuutta alkuperäisen tekstin tuottamaan kokemukseen. Tuntiessaan alkuperäisen tekstin, ainakin itse tarkastelen käännöstä tahtomattanikin nimenomaan käännöksenä, koko ajan vertaillen alkuperäiseen. Käänöksellä aloittaessa puolestaan pääsee osalliseksi tulokielisen tekstin lukijan kokemusta.¹⁷

5.7. Omat käänösratkaisuni unkari-suomi -kieliparin käänöskonventioiden valossa

Alkuperäisenä suunnitelmanani oli tarkastella käännöksiä lingvistisemmästä näkökulmasta ja analysoida sekä vertailla lähinnä käytettyjä käänöskeinoja. Perehtyessäni muiden kääntäjien teksteihin mielenkiintoni kohteeksi nousi kuitenkin luennan ja tulkintojen vaikutus käännökseen.

Itse pyrin erityisesti välittämään, mikäli mahdollista, pienetkin sävyerot sekä painotukset teksteissä. Tarkastelemieni käännösten perusteella muiden kääntäjien tulkinnat ja periaatteet eroavat tässä kohdin omastani. Erityisesti pienet painotukset tuntuivat häviävän käänöksissä.

¹⁷ Tällä en kuitenkaan tarkoita dynaamisen ekvivalenssin vaatimusta (ks. esim. Nida & Taber 1982: 200)

Kuten itsekin käänöksessäni, myös tarkastelemani kääntäjät säilyttivät toiston, lauseiden elliptisyyden, pituuden yms. sellaisissa tapauksissa, joissa kokivat ne merkityksellisiksi tekstin kannalta. Toki muutkin kääntäjät muokkasivat tietyissä kohdin rakenteita suomen kieleen sopivammiksi, esimerkiksi konjunktioiden ja persoonapronominien avulla.¹⁸ Omassa käänöksessäni paljon käyttämiäni lauseenvastikkeita muut kääntäjät eivät puolestaan käyttäneet.

Pidän merkittävänä osana kääntäjän työtä myös kulttuurisen tiedon välittämistä, siksi pyrin selventämään kulttuurisidonnaisia ilmauksia. Tämä ei mielestäni aina toteutunut Huotarin ja Hassin käänöksessä kulttuurisidonnaisten kohtien epätarkkuuden vuoksi.

Omien käänöstopojen ja -ratkaisujen tarkastelu auttaa ymmärtämään omaa toimintaa ja sen taustoja kääntäjänä. Muiden kääntäjien ratkaisuihin tutustuminen auttaa kuitenkin todella näkemään omat vahvuudet ja heikkoudet kääntäjänä, ja tämä auttaa myös kehittämään omia työskentelytapoja.

Vahvuudekseni koen unkari-suomi -kieliparin kääntämisessä ensinnäkin kaksikielisyyteni. Kaksikielisyyttä on toki määritelty monella tapaa, mutta itse näen kääntämisen yhteydessä oman kaksikielisyyteni kompetenssina ymmärtää vivahteita teksteissä - sekä unkarinkielisissä alkuperäisteksteissä että suomalaisissa käänöksissä. Minulla on myös vahva tulkinta tekstistä, jonka haluan välittää kohdekielelle., olen myös valmis etsimään ratkaisuja käänösongelmiin.

Heikkouteni kääntäjänä on puolestaan ensinnäkin aloittelevalla kääntäjällä tyypillinen liiallinen uskollisuus tekstiä kohtaan. Nauru ja karnevalismi ovat kaukana työskentelystäni. En mielestäni suhtaudu mitenkään nöyristelevästi alkuperäsitekstiin, mutta toimintaani ohjaa halu välittää kaikki kirjailijan intentiot, jotka tulkitsen tekstissä merkityksellisiksi. Suurin heikkouteni on kuitenkin varmasti kielenkäytön rajoittuneisuudessa: minulla ei ole samanlaista kykyä kielelliseen irroitteluun kuin

¹⁸ Dragománin tekstissä oli erittäin pitkiä, yli sivunkin mittaisia lauseita, ja joissain kohdin Hassi katkaisi lauseen pisteellä säilyttäen kuitenkin tekstin jatkuvuuden.

esimerkiksi Hannu Launosella, vaan voisin kuvailla itseäni lähinnä tunnolliseksi kääntäjäksi.

LÄHDELUETTELO

Tutkimuskohteet:

Dragomán, György, 2005: *A fehér király*. Magvető, Budapest. (s.7-30)

Dragomán, György, 2008: *Valkoinen kuningas*. Suom. Outi Hassi. Otava, Helsinki. (s. 5-24)

Esterházy, Péter, 1991: *Sydämen apuverbit – A szív segédigéi*. Suom. Hannu Launonen. WSOY, Juva. (Esipuhe sekä s. 11-28)

Spiró, György, 2010: Viimeinen ottelu. Suom. Juhani Huotari Teoksessa *Mitä olet nähnyt ja kuullut. Valikoima uutta unkarilaista proosaa ja runoutta*. Toim. Anna Tarvainen et al. Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskus, Helsinki.

Esterházy, Péter: *A szív segédigéi*: <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed>

Spiró, György: *Apámmal a meccsen*: <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed>

Tolnai, Ottó: Július

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=-1&docId=997&secId=95701&limit=10&pageSet=1> (luettu 20.12.2012.).

Tolnai, Ottó: No politik!

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=-1&docId=997&secId=95701&limit=10&pageSet=1> (luettu: 20.12.2012).

Tolnai, Ottó 1987: *Prózák könyve*. Forum Könyvkiadó, Novi Sad. (Novellit: Tizenharmadik történet 7-9, A tékozló fiú hazatérése 201-202, A lábak 203-206, Kittenberger középső ujja 215-220.

Painetut lähteet:

Bahtin, Mihail, 1979: *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Suom. Veikko Airola/ Kerttu Kyhälä Juntunen. Kustannusliike Progress, Moskova.

- Bahtin, Mihail, 1996: *The Dialogic Imagination. Four Essays by M. M. Bakhtin*. Toim. Michael Holquist. Käänt. Caryl Emerson/ Michael Holquist. University of Texas Press, Austin.
- Barthes, Roland, 1993: *Tekijän kuolema, tekstin syntyä*. Vastapaino, Tampere.
- Chesterman, Andrew, 2004: Kääntäminen teoriana. Teoksessa *Alussa alussa oli käänös*, Riitta Oittinen ja Pirjo Mäkinen (toim.). Tampereen Yliopistopaino, Tampere.
- Elbow, Peter, 1981: *Writing with Power*. Oxford University Press, Oxford.
- Iser, Wolfgang, 1978: *The Act of Reading. A Theory of Aesthetic Response*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Klaniczay, Tibor (toim.), 1986: *Unkarin kirjallisuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lahdelma, Tuomo, 2004: *Kääntäminen prosessina*. Teoksessa *Oriveden uudet opit*, Reijo Virtanen (toim.). Kansanvalistusseura, Vantaa.
- Linna, Helena, 2000: *Prosessikirjoittaminen. Kirjoittamisen suuri seikkailu*. WSOY, Juva.
- Linnakylä, Pirjo/ Mattinen, Eija/ Olkinuora, Asta, 1989: *Prosessikirjoittamisen opas*. Otava, Keuruu.
- Makkonen, Anna, 1997: *Lukija, lähdekö mukaani?*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Mattinen, Eija, 1995: *Prosessikirjoittaminen*. Painatuskeskus, Helsinki.
- Nida, Eugene A./ Taber, Charles R., 1982. *The Theory and Practice of Translation*. Brill, Leiden.
- Niiniluoto, Ilkka, 2002: *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Otava, Helsinki.
- Oittinen, Riitta, 1995: *Kääntäjän karnevaali*. Tampere University Press, Tampere.
- Palmgren, Marja-Leena, 1986: *Johdatus kirjallisuustieteeseen*. WSOY, Juva.

- Pusztai, Ferenc (toim.), 2004: *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Reiss, Katharina/ Vermeer, Hans J., 1986: *Mitä kääntäminen on?*. Lyhentäen suom. Pauli Roinila. Gaudeamus, Helsinki.
- Schopp, Jürgen, 1996: Wozu brauchen ÜbersetzerInnen eine typographische Kompetenz? Teoksessa *Aspectus varii translationis*, Riitta Oittinen, Outi Paloposki, Jürgen Schopp (toim.). Tampereen yliopisto, Tampere.
- Stillinger, Jack, 1991: *Multiple Authorship and the Myth of Solitary Genius*. Oxford University Press, New York.
- Szajbély, Mihály, 2004: Tézisek Tolnai Ottó (prózaírói) munkásságának alakulástörténetéről. Teoksessa *Tolnai-symposion. Tanulmányok Tolnai Ottó műveiről*, (toim.) Béla Bacsó, György C. Kálmán & Beáta Thomka. Kijarat Kiadó, Budapest.
- Thomka, Beáta, 1994: *Tolnai Ottó*. Kalligram, Bratislava.
- Vehmas-Lehto, Inkeri, 2002: *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännösteoriaan*. Finn Lectura, Helsinki.

Painamattomat lähteet:

- Bárány, Tibor: *Ex libris Kritika a Tolnai-symposion és a Költő disznósírból című könyvekről*: <http://tolnai.irolap.hu/hu/barany-tibor-ex-libris> (luettu 31.1.2012).
- Bertók, Beatrix: *Tolnai Ottó: Prózák könyve*: <http://tolnai.irolap.hu/hu/bertok-beatrix-tolnai-otto-prozak-konyve> (luettu 31.1.2012).
- Hartyándi, Jenő /Villányi, László 2001: *A Flamingó térde*. Dokumenttielokuva Ottó Tolnaista.
- György Dragománin kotisivut: <http://gyorgydragoman.com/?language=hu> (luettu 12.12.2012).
- György Spirón elämäkerta: www.pim.hu/dia (alasiivu Spiró György) (luettu 15.12.2012).

Kirstinä, Leena 2005: Iser - lukemisen teoriasta käytäntöihin:
<http://www.arthis.jyu.fi/julkaisut/tarkkojasiirtoja/kirstina.html>

Mikkola, Salla 2008: *Kääntäjä tekijänä: kaunokirjallisuuden kääntäjien identiteettikokemus ja asema tekijyyden diskurssissa*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Ottó Tolnain elämäkerta: www.pim.hu/dia (alasivu Tolnai Ottó) (luettu: 31.1.2012).

Péter Esteházyn elämäkerta: www.pim.hu/dia (alasivu: Esterházy Péter) (luettu 15.12.2012).

LIITTEET

Ottó Tolnai: Heinäkuu

Orbán T. istui höylätyn keittiönpöydän ääressä. Vastapäätä hänen äitinsä ryhtyi jo valmistamaan lounasta. Orbán oli tullut aamulla synnyinkaupunkiinsa. Johonkin konferenssiin. Hän tuli vain pikaisesti tapaamaan vanhempiaan. Hänen isänsä puhdisti haulikkoja. Jos hän ei keittänyt pihalla kauriinpäitä, poliitikkojen pieniä ja suuria metsästysmuistoja, niin hän puhdisti haulikkojaan metsästyshuoneeksi muutetussa alakeittiössä. Hän satoi pieniä pehmeitä riepua vahvaan naruun ja liikutteli sitä loputtoman pitkään toisessa piipussa ja jälleen loputtoman pitkään toisessa piipussa. Kuten useimmiten tässä tilanteessa, he puhelivat fasaanitarhasta. Onko ollut katoa, kanakoleraa, yrittääkö lumikko tai hilleri. Orbán piti siitä kun hänen isänsä kertoi lumikon viekastelusta ja veriteoista. Kuinka se ujuttautuu fasaanien joukkoon, kuinka hypähtää kauriin kurkkuun ja kylpee neitseellisessä turkissaan kuumassa verilähteessä. Ja erityisesti siitä, kuinka mustan pisteen liikkua lumen valkeaa pintaa vasten sitä voi rauhassa ampua, sillä se on juuri lumikon musta hännänpää. Jäätymään eläkkeelle isä alkoi johtaa metsästysseuran fasaanitarhaa suunnaten kaiken tarmonsaa siihen. Orbán meni takaisin keittiöön. Istuutui äitiään vastapäätä. Ettei jäisi tunnetta, että hän lähti sanomatta sanaakaan. Äidin kanssa heillä ei ollut vastaavanlaista varmaa keskustelunaihetta. Istuessaan tämän viereen hänen mieleensä tuli aina mykkä

Hermiina-täti ja tämän poika, mykkä Béla, ja kuinka he istuivat toisiaan vastapäätä minttukellarissa. Kärpänen näppäili ikkunaan kiinnitettyä teräslankaverkkoa kuin monimutkaista soitinta. Kielten sijasta soittimiin pitäisi kai pingottaa tällaiset kupariverkot, säveltää murretumpia, monisävyisempiä teoksia, mietti Orbán. Äiti hienonsi juuri punasipulia. Veriin syöpyneiden, rytmisten liikkeiden ääni sointui yhteen kärpäsen jalkojen ja siipien soittaman musiikin kanssa. Orbán yritti kuvitella miten kärpänen saattoi nähdä tuhatfasettisilla silmillään kupariverkon muodostamat tuhannet pienet neliöt - ja kyöneleet tulvivat hänen silmiinsä. Ensin hän luuli sen johtuvan kärpäsen toivottomasta ponnistelusta, sillä musiikkihan kertoi pakenemisen mahdottomuudelta, se tuntui aivan luonnolliselta, sitten hän ymmärsi sipulin kirvelevän silmiään. Onko tämä vielä se leikkuulauta, hän kysyi kääntyen äitinsä puoleen. On. Ostimme Margarétan kanssa vuoden neljäkymmentäkuusi pääsiäismarkkinoilta tämän leikkuulaudan ja sen pienen kuparisihdin, jota jäin niin monesti tuijottamaan ruokakomeron viileässä hiljaisuudessa: sen niinikupu, terävä vihreä silkkiverkko loisti kuin kruunu avatun jauhosäkin päällä. Minä, tuolloin ensiluokkalainen, muistan ehkä siksikin ne markkinat: sain kalakoristeisen linkkuveitsen. Ja pääsin karuselliinkin! En tiedä miten meillä oli rahaa, isähän oli tuolloin jo vankilassa. Nousin suurenmoisen kipsiratsun selkään, mutta minua alkoi huimata. Margaréta huitoi kuin häiriintynyt liikenteenohjaaja milloin laudalla, milloin sihdillä, milloin hän halusi pysäyttää, milloin lisätä laitteen vauhtia, riippuen siitä mitä hän saattoi lukea kasvoiltani. Se ohenee vähitellen, sanoi Orbán. Niin, se onkin jo täysin ohentunut, hänen äitinsä tarkasteli lautaa kenties ensimmäistä kertaa, etkö sinä enää edes kyönelehti, ihmetteli Orbán. Olen jo tottunut. Teen tätä päivittäin, tiedät kuinka isäsi on keittojen perään. Avaa ovi, tee läpiveto jos pahasti kirvelee. Ei haittaa., ei haittaa..., en olekaan itkenyt aikoihin... Äkkiä Orbán yritti tuoda keskusteluun hiukan ironiaa, onnistumatta välittämään sitä äänenpainollaan tai ilmeellään, lause kuulosti todelta, ja hänen äitinsä, eihän tämä muutenkaan katsonut ylös, keskittyi vain kynsiensä edessä välkkyvään terään koko olemuksellaan, otti sen todesta - tosin tämä olisi ottanut sen todesta vaikka hän olisikin onnistunut saamaan siihen hieman ironiaa

ja huumoria, kyllä: äiti olisi joka tapauksessa ymmärtänyt oikein. Orbánista, joka oli noussut aamunkoitteessa ja vaipunut syvään uneen linja-auton likaisessa ahtaudessa, tuntui hyvältä pestä kasvonsa kyynelillään - joskin kyse oli vain jonkinlaisesta tekosyystä: täysin odottamatta Orbán alkoi todellakin itkeä. Miten voitte? Hermoiletko kovin? Ellei hänen äitinsä olisi ehtinyt ensin, Orbán olisi kysynyt samaa. Rouva Krebsz kertoi, oli kuullut mieheltään, joka käy usein Novi Sadissa, että jos jatkat tähän malliin, voit vielä joutua telkien taa. Orbán naurahti teennäisesti. Rouva Krebsz! Pitääkö hän yhä niin kauniita silkkikreppisiä vaatteita?? Mutta olihan isäkin vankilassa. Me olemme tottuneet vierailuihin, pakettien lähettämiseen, armahduksen odotukseen ennen valtiollisia juhlia. Lapsi hyvä, älä puhu tuollaisia. Etkö muista kuinka kärsimme niinä talvina? Oikeastaan minä muistan vain ne kesät. Nytkin tulin käväistäkseni konferenssin jälkeen uimassa Tisza-joessa. Nukahdin bussissa, pääni retkahti sanomalehteen kuin johonkin Pyhän Veronikan liinaan - nyt kasvoiltanikin voi hyvin lukea hinnankorotuksista, lakoista, opposition kierosta toiminnasta; joku oksensi takanani, tuntuu että siitä riitti minunkin niskaani. Kehottaisin sinua käymään kylvyssä, mutta hanan kanssa on juuri jokin ongelma, isäsi laittoi veden pois. Ei, ei, sitten Tiszassa. Oli kuin kärpänen, vihreä kärpänen, olisi saanut tietää Orbánin aprikoinnista ja viritti monimutkaisen näppäilynsä täysin yhteen veitsen välkkyvän kopinan, morsetuksen kanssa. Orbán tunsu etteivät hänen sukkansa kykene enää imemään itseensä kaikkea hänen jalkojaan pitkin valuvaa hikeä. Kultaseni, anna anteeksi, unohdin onnitella sinua. Vaikka näethän, siinä senkin päällä on postikortti, ostin sen ihan sitä varten. Vielä muutama päivä sitten se oli mielessäni, ajattelin myöhässäkin sen kirjoittaa ja lähettää. Mutta olen jo täysin vieraantunut kirjoittamisesta, katso kuinka käteni ovat turvonneet: kirjaimeni eivät pysy kasassa, eivät kykene tarrautumaan toisiinsa, vaikka tiedäthän että minulla on joskus ollut kaunis käsiala - nunnien luona kaunokirjoitus oli tärkein oppiaine, uskonto ja kaunokirjoitus, minulla on vieläkin tallessa kaunokirjoituksen kilpavihkoni. En saanut sitä aikaiseksi, en saanut sitä kirjoitettua toisellakaan yrittämällä, ja sitten italialaiset jo yllättäen tulivatkin, viikkoa odotettua aiemmin, en meinannut ehtiä paistaa kukkoja ja

keittää pastaa. Isäsi oli yötä päivää heidän kanssaan, kaatui heidän Landrowerillaan Sárگا-ojaan, tai ei kaatunut, luisui, ajoi sen poikki, noustessaan toiselta rannalta hän oli täysin rihmalevän peitossa. Onneksi rikkoitui vain tuulilasi - se kaivoksen omistaja tuotatti lentokoneella uuden

Pisasta, sinäkin olet tavannut hänet, se lihava marmorikaivoksen omistaja. Vasta nyt kun astuit sisään keittiön ovesta huomasin tyhjän kortin. Monesko päivä tänään olikaan? Kolmastoista. Kolmastoistako jo? Tänä päivänä - vuonna neljäkymmentä- olit tasan viikon ikäinen. Kolmantenatoista päivänä eräs tuttavamme, Körmöczi, vei meidät Oromiin. Nähdessään meidät isäsi sanoikin että olisitte toki voineet odottaa vielä yhden päivän, ei olisi tarvinnut tulla juuri kolmantenatoista päivänä. Mikä viikonpäivä se oli? Mikä, kolmastoista päivä? Ei, viides. Perjantai, kultaseni. Perjantai? Synnyit perjantaina illalla. Vera Tukacs -tädin talossa. Siellä Nyrkki-Jeesuksen luona. Portin yllä oli kaksi kipsistä valettua hevosenpäättä. Muistan ne hevoset. Katsoin niihin aina. Ja heti vilkaistessani ylös tunsin huimausta, aivan kuin ne olisivat olleet yhteydessä karusellin kipsiratsuun, ja mieleeni tuli aina: olen syntynyt täällä, mutta en koskaan uskaltanut hidastaa askeleitani, en kertaakaan uskaltanut vilkaista sisään. Omituista, sillä asuimme usein lähistöllä. Ja muutenkin, täällä Kanizsassa tulin käyneeksi lapsena lähes joka talossa. Vain siinä en. Välillä uskaltauduin kipuamaan Nyrkki-Jeesuksen pronssiselle olkapäälle, tai kävin makaamaan kaivon rihmalevän peittämään altaaseen - sieltä tarkkailin kipsihevosia, ne loistivat, kuin olisivat marmorista. Kauanko asuimme siinä talossa? Emme koskaan? Miten niin? Äiti asui siellä Margarétan kanssa. En ymmärrä, isovanhemmillahan oli oma talo. Oli, mutta erottuaan äiti antoi talon vuokralle, ja Tukacsin Vera-täti otti hänet ja Margarétan luokseen. Se oli omituinen tilanne. Ja sitten vielä minäkin tulin Oromista heille synnyttämään. Mutta kun täällä oli kättilö ja lääkäri. Tulin heinäkuun ensimmäisenä päivänä markkinaväen matkassa. Muutama perhe oli jo saanut sadon korjattua, ne tulivat jo perjantaina lauantain markkinoita ja sunnuntain jumalanpalvelusta varten. Useimmilla isännillä oli siihen aikaan talo myös kaupungissa, juuri siellä, sen kadun varressa, joka haarautui siinä meidän ja Nyrkki-Jeesuksen kohdalla. Isäsi auttoi minut ja veljesi kärryille. Onneksi ajuri heitti meille

taakse hevosviltin. Veljesi mutusteli valtavaa tärkkelyskarkin palaa, jyrssi sitä pienillä hampaillaan. Olimme juuri edellisenä päivänä saaneet tavaraa Hermann-sedältä: tärkkelyskarkkia, kivikovia piparkakkuja, joita ripottelin laukkuni pohjalle Margarétaa varten. Koko matkan aikana tärkkelyskarkki ei juurikaan huvennut, mutta se likaantui täysin, muuttui mustaksi, lakritsaksi, ja kuljimmehan me jonkin matkaa emäksisellä maalla, ja hevoset astelivat nilkkoja myöten suolassa. Minulla oli tunne, että joku oli myllystä tullessaan ripotellut sinne hienoa jauhoa, ja myllytkin kaikki levittivät, sirottelivat sitä salaa. Silmäkantamattomiin hienoa jauhoa, ja vain siellä täällä alkavia ja saman tien päättyviä ruusunmarjakujia, joita metsästäjät yrittivät joskus istuttaa fasaaneille, ruusunmarjakujia kuun pinnalle, mutta nyt tuntui kuin tämän muutaman ruusunmarjapensaasun punaisten kukkien tarkoituksena olisi vain lisätä kuumuuden tunnetta. Ilma oli seissyt viikkokausia. Lämpö nousi valtavana aaltona vehnäpelloista, taivas alkoi hehkua, se hehkui kuin leivinuunin holvi. Monin paikoin puimatanner oli jo sytytetty, toisaalla vielä pystyssä oleva vehnä kävi liekkeihin, tuhka leijui kipunoiden. Vehnä oli kerännyt itseensä niin paljon kuumuutta, että ero sen ja auringon välillä muutti väihitellen häilyväksi, hetkittäin auringon loiste tuntuikin vehnästä huokuvaa kuumuutta viileämmältä, vähemmän paahtavalta ja tukahduttavalta. Palokunta päivysti tauotta pääkirkon tornissa. Palomiehet uurastivat viikkoja palavan vehnän parissa, niittivät palavaa vehnää, kuten itse sanoivat. Eräs nuori palomies, joka oli ollut päivystämässä jo kesäkuun puolesta välistä asti, hyppäsi huutaen tornista. Siinä vankkureilla tuntui kuin hiukseni olisivat liekehtineet, vaatteeni olisivat olleet tulessa, kiljuin ja huusin kuin se palomies-rukka, mutta hevoset pitivät niin kovaa meteliä ja rattaiden raudat kolisivat niin äänekkäästi ettei kukaan kuullut minua. Näytti siltä kuin puimureiden ympärillä häärivät ihmiset, huitovat syöttäjätytöt olisivat uineet ja haukkoneet henkeään palavassa kullassa. Maailma muuttui pääkirkon maalauksissa kuvatus helvetin kaltaiseksi, helvetti puolestaan tuntui saavuttamattomalta, viileältä maanalaiselta onkalolta. Äitinsä sanoja kuunnellessa, välillä lisääillen mielessään asioita, tehden omia tulkintojaan, Orbánin kyynelten polttamien silmien eteen ilmestyivät hänelle rakkaan taiteilijan maalaukset, ne suurimman mahdollisen kuumuuden itseensä

varanneet kulta-, pronssi-, ja kuparitaulut, joilla niittäjät syleilivät viljalyhteitä kuin maanpinnan alta ylössyöksyviä liekkikäärmeitä. Mutta hetkittäin hänen kyynelten polttamien silmiensä eteen ilmestyivät myös taiteilijan tuskaisat ja kärsivät kasvot, kun hän katsoo raivoisan sellinsä kaltereiden takaa kuumuudessa leimuavia niittäjiä. Äiti leikkasi kynsiensä välissä olevaa sipulia yhä pienemmäksi silpuksi, ja hienontamisen käydessä jo mahdottomaksi hän otti nopeasti, jotta Orbán ei huomaisi hänen silppuavan enää pelkän silppuamisen tähden, uuden sipulin reisiensä välissä olevasta pajukorista, heitti yhdellä kädenliikkeellä pois kevyen vaaleanpunaisen kuoren, joka jäi leijumaan hänen ympärilleen kuin kanan höyhen, ja sieppasi hetkessä sipulin kynsiensä pihteihin iskién samalla sen kimppuun veitsellään. Heti saavuttuamme äitini istutti minut suureen pesualtaaseen ja pesi minut. Hän pesi hiukseni ja pesi perusteellisesti alhaaltakin. Margaréta, jolle olin samalla vaivihkaa ujuttanut Hermann-sedän kivikovan piparkakun, kaatoi päälleni kaksikin ämpärillistä kylmää vettä. Menin makaamaan sänkyyn. Tuntui kuin rattaat olisivat ravistelleet jäseneni säröille. Salaa toivoin, että hirveä ravistelu ja retuutus olisi käynnistänyt synnytyksen nopeammin. Että se olisi nopeammin ohi. Sänkykin oli tulikuuma, hetkessä se imi itseensä ja haihdutti pois sen vähän veden, jonka olin pyyhkiessä jättänyt iholleni. Revin ja heitin kaiken yltäni. Veljesi parkui taukoamatta keittiössä, pesten kyynelillään tärkkelyskarkin jälleen puhtaaksi. Kun se italialainen metsästäjä, jonka Landrowerilla isäsi ajoi ojaan, laittoi palan Carraran marmoria tähän pöydälle, huudahdin: tärkkelyskarkkia! Enpä ole nähnyt tärkkelyskarkkia pitkään aikaan! Oli onni etten haukannut siihen. Valitettavasti kukaan ei osannut kääntää hänelle mitä tärkkelyskarkki oikein on. Hän sanoi tuovansa seuraavalla kerralla mukanaan isomman palan ja veistättävänsä metsästyspirtin eteen patsaan riistanvartijasta ja tämän koirasta. Näin märkänä, mietti Orbán, joka kerran oli todella tutustunut tähän italialaiseen kaivosomistajaan ja tämä oli kutsunutkin hänet luokseen Carrara Massaan, näin märässä, näin hikisessä paidassa en voi laskeutua marmorikaivokseen. Huoneessa oli hiljaista, hänen äitinsä jatkoi, vain kärpäset surisivat, yrittivät päästä verhojen hämärästä valoon, aurinkoon. Tiedostin vain kärpäset, kuuntelin vain niitä, ja ulkoa kuuluvia työhevosten askeleita, kun ne voivat

vehnää siiloon, siihen parin talon päähän. Ne tuovat, raahaavat loputonta tulta perässäni! Viljasiilon harmaa rakennuskin voi syttyä liekkeihin minä hetkenä hyvänsä. Palokunnalle pitäisi ilmoittaa, ainakin merkinantaja - Gyuralle, joka hääää koko ajan palomiesten ympärillä, ja joka palomieskypärä pääsäan käy silloin - tällöin Margarétankin luona, pitäisi sanoa että kaikki palava kulta valuu tänne ja polttaa koko kaupungin tuhkakksi. Tunsin kuinka se syleili huoneen seiniä, virtasi vintille ja valui hiirenkoloista sänkyäni alle. Syntymäsi oli todella vaikea. Minun olisi pitänyt varoa, ettei se olisi osunut juuri heinäkuulle. Kun pakkanen paukkuu, kun ulkona sataa pehmeää lunta, synnytys sujuu helpommin. Orbánin silmien eteen lumen loputtomalla valkealla arkilla ilmestyi liikkuva musta piste: kärppä! Heinäkuun kolmantena päivänä äitini lähti viimein hakemaan lapsenpäästäjää. Vittusin tätiäkö? Ei , Annuska Boncaa. Oliko hän sellainen lihava, syylläkasvoinen nainen? Kyllä. Taidan muistaa hänet, mutta Vittusin tädin muistan paremmin. Meille juuri hän oli kätilö, riippumatta siitä, ketkä meistä juuri hän oli auttanut, riuhtonut ulos maailmaan. Vittusin täti oli vielä Vitéz-isoäitiäkin pidempi ja kookkaampi. Pelasimme usein jalkapalloa hänen talonsa edessä, siinä kadun päässä. Usein näimme hänen kiiruhtavan (ulos) kädessään leveä lääkäriinlaukku, josta pilkotti kätilön välineitä. Olimme vaiti, mutta katsahdimme toisiimme - ja se, joka sai juuri sillä hetkellä suonikkaan sianrakon käsiinsä, yhdisti tahtomattaankin rakon voimakkaan hajun Vittusin tädin ammattiin. Ja potkaisi sitten pallon korkealle ilmaan. Hän eli poikansa kanssa, tämäkin oli kaksimetrinen. Muistan isän lähtiessä ensimmäistä kertaa Opatijaan Adrianmerelle, hän lainasi n Vittusin tädin pojan alasuojan. Outoa, että olen säilyttänyt tämän mitättömyyden muistoissani, aika ajoin se tulee mieleeni, Orbán tuumi., vaikka tunsikin äitinsä polttavan jauhun, palavan, kaiken peittävän kullan vastapainoksi - ja muutenkin - tarvitsevansa vilvoittavan meren sineä. Ja myös siellä, keittiössä, tuli koko ajan kuumempi, aurinko tähtäsi teräsverkon läpi äidin hyppelevään veitseen, joka kuin leikkisä peili heijasti säteet Orbánin silmiin. Olimme onnellisia kun isämme oli merillä, todella onnellisia. Mutta meille ei tullut mieleenkään, että olisimme voineet lähteä hänen mukaansa. Pulikoimme lirikaivon kourussa, Tisza-joessa, ja näimme isämme seisovan keskellä Adriaa.

Omituista kyllä, näimme hänen aina seisovan, ei koskaan kylpevän tai uivan, eikä edes kävelevän veden päällä. Olimme vakuuttuneita siitä, että hän oli ottanut kaupasta mukaansa monta laatikollista sineä, monta säkkiä kuparisulfaattia sekä asuurinsinistä maalia ja oli kaatanut sen kaiken Adrianmereen - siksi vesi oli niin sinistä kuin hänen lähettämässään postikortissa. Orbán mumisi lähinnä itsekseen, tuskin lausuen sanoja hän nyyhki viileästä, voimakkaan sinisestä, korostetun sinisestä Adriasta. Mutta oli silti mukava kuunnella työhevosten hidasta ja rauhallista askellusta, hänen äitinsä jatkoi siitä mihin oli jäänyt, kuulematta lainkaan Orbánin mutinaa. Lopulta tiesin jo tarkkaan, kuinka monet tavararattaat ovat liikenteessä, tiesin mikä hevonen ontuu tai miltä hevoselta on pudonnut kenkä. Illansuussa kun työmiehet olivat jo lähteneet, kiipesimme usein synagogan kautta viljavarastoon, Orbán sanoi samaan aikaan. Se oli turvallinen reitti, yövartija tarkkaili vain sisäänkäyntiä. Kun olimme päässeet sisälle, saatoimme jo juoksennella rauhassa, vilja ei pitänyt ääntä, se nieli äänet. Tykkäsimme telmiä kuumassa viljassa. Tykkäsimme sivellä sokaisevan kiiltäviksi hankautuneita ämpäreitä, ja erityisesti niitä lapioita, jotka olivat viljan kääntelystä kuluneet ohuiksi kuin se leikkuulauta, ohuiksi kuin kalastajien aivot, jotka vanhoissa kalastajasuvuissa periytyivät sukupolvelta toiselle, kalastajien aivot, joilla he kauhoivat samalla sekä vettä että palavaa aurinkoa., kaukaa näytti usein kotiinpalaavien kalastajien pistävän aironsa veteen koska ne olivat syttyneet tuleen, paloivat, leimusivat. Tykkäsimme todella telmiä siellä. Kieriskellä tyttöjen kanssa. Kun olimme läpimärkiä, kun hytisevät luomme alkoivat muuttua hyytelömäisiksi Tiszassa, silloin menimme vilja-aittaaan kuivattelemaan, antamaan leväolemuksellemme jälleen suhteellisen määrätyn, kiinteän muodon. Mutta aivan kuten höyhenvarastossa, pelkäsin kuollakseni tukehtumista, pelkäsin polttavan viljan nielevän minut. Yksi Dukan lapsista hukkuikin auringonkukansiemeniin. Auringonkukan luonnetta emme tunteneet niin hyvin. Sen siemenet imevät itseensä vielä vehnäkin enemmän kuumuutta, auringonkukansiemeniin on vielä hirvittävämpää hukkaa kuin vehnään, rukiisiin, hirssiin, ohraan, kauraan, maissiin. Synnytys oli vaikea. Hyvin vaikea, lapseni. Päivien ajan kierin välillä kahden tiilen päälle asetetulta sängyltä alas, välillä kiipesin, kapusin

takaisin. Lakana sykertyi allani, se kietoutui ympärilleni kuin kostea matelija, työnsin sen pois. Patjan karkea pinta tuntui hyvältä. Vähitellen sen ompeleet ratkesivat, se oli kuin vatsa sektion jälkeen – ja minä kaivauduin siihen, kaivauduin takaisin, vatsassani sikiö minustakin tuli sikiö, sykerryin puhtaisiin, vain vuoden vanhoihin, maissinkuoriin. Palava vehnämeri tuntui juuri sillä hetkellä nielaisevan minut. Meri pyyhkäisi tieltään seinät ja repi alas katon. Margaréta ja äitini katsoivat minua hiljaa. Äitini oli synnyttänyt kymmenen lasta, mutta vain minä ja Margaréta olimme jääneet henkiin. Ja Margáretakin hädin tuskin. Ihmettelin aina, kuinka raukka oli jaksanut haudata kaikki. Supistukset alkoivat, loppuivat. Aina aamunkoitteessa äiti pesi lattiaa. Hän hankasi lattiaa ääneti mutta voimakkaasti, lähes tukahduttaen rätinän juuriharjaan. Lattia oli kuin leivinlauta. Tuntui hyvältä kieriskellä sillä. Se tuoksui puhtaalta. Se oli viileä kuin ajopuu ja tuoksui Tiszalle. Alhaalla leikkuulaudalla oli mukavampi voihtia kuin ylhäällä sängyssä. Aamunkoitteessa hän pesi lattiaan, eivätkä he muuten juuri tulleetkaan huoneeseen koko päivänä. Äitini istui jakkaralla ovien välissä voidakseen tarkkailla samalla keittiötä ja pihaakin. Hänellä oli kolme harmaankirjavaa kanaa. Margaréta keräsi niille ruohoa ojanreunana kastanjapuiden alta, ja jos vilja-aitan edessä sattui säkki rikkoontumaan, repeämään, hän täytti essunsa taskut vehnänjyvillä. Äiti istui jakkaralla, ja Margaréta seisoి hänen vierellään jäykkänä, tuijottaen eteensä. Salaa he napostelivat jotain. Margaréta varmaan sitä hunajapiparia tai essunsa taskuun jääneitä vehnänjyviä. Äiti mutusteli aina palanutta leivänkuorta. Koko ikänsä vain sitä. En edelleenkään tiedä, pitikö hän siitä todella, söikö hän sitä lääkkeenä, vai oliko hän vain tottunut siihen jatkuvassa puutteessa. Olisin halunnut pyytää heiltä palan palanutta leivänkuorta tai vehnänjyvän, mutta en enää pystynyt kunnolla puhumaan. Avatessani suuni kuului vain huutoa, vaikka halusin vain pyytää Margarétalta vehnänjyvän, joka oli kuin patjani, kuin yhä enemmän avautuva vatsani. Äiti ärähti joskus Margarétalle: kana on muninut, kipaise keräämään vähän ruohoa! Supistukset tulivat ja menivät ohi. Puhuin sinulle yhä enemmän, yhä enemmän vain sinulle, lapseni. Kerroin kaiken. Kerroin kuinka vehnä palaa ulkona, kaikki on tulessa, taivaskin palaa. Kerroin kaupasta. Kerroin että se tuottaa vain vaivaa, aina vain enemmän vaivaa,

ennen pitkää se tuhotaan ja poltetaan maan tasalle. Sanoin että voit vielä muuttaa mielesi. Jotain tämääntapaista selitin, tietenkin voihkimiseen ja rukouksiin sekoittuen. Hourailin kuulemma päiväkausia. Sanoin puhuneeni sinulle. Mutta tietyllä tapaa hekin, äiti ja Margaréta, hekin keskustelivat kanssasi. Hekin ikään kuin puhuivat asian vierestä. En pystynyt keskittymään heidän puheeseensa, mutta jotenkin näin he puhelivat vuorotellen, lähes laulaen: Täytyy tappaa. Se täytyy sitoa. Tappaa täytyy. Tappaa kaikki kärpäset. Se täytyy sitoa. Sita, jos sillä on pili. Kärpäset täytyy tappaa. Pitää tappaa, tai ne likaavat raukan navan. Pitää tappaa. Se pitää sitoa. Sita... Ryömin huoneen korkean seinän luo, kipsikrusifiksin alle. Pyhiinvaelluksella Roomassa itse paavi siunasi sen. Kerrottiin, että ihmiset heiluttivat kalliita värikkäitä kapineita paavin nenän edessä Pirtarinkirkon luona. Isoäidin neitseellinen markkinakrusifiksi (kuulemma hän osti sen kishomokilaiselta mieheltä martonosin toivioiretkellä) pysäytti paavin hetkeksi. Hän otti krusifiksin isoäidin kädestä, suuteli sitä ja siunasi sen. Paavi sanoi jotain violettipukuiselle saattueelleen ja asetti kätensä isoäidin päälle. Yritin kavuta sen luo, mutta vatsani esti minua, se työnsi minut yhä uudestaan pois. Tuntui kuin sinä olisit ponnistanut, kuin sinä olisit potkaissut meidät krusifiksin luota, joka kerran oli riippunut isoäidin huoneessa, ja jonka Margaréta sai äitini kuoleman jälkeen, äiti oli pyytänyt että laittaisin sen hänen arkkuunsa, mutta en ollut laittanut. He odottivat että avautuisin täysin, odottivat että lapsivetenä menisi. Supistukset tulivat, tulivat ja menivät ohi. Työhevostia tuli ja asteli pois - lopulta ajoitin supistuksen yhteen niiden kanssa. Vain lastaamisen ajan tunsin kipua, sitten askelten rytmi sai minut rauhoittumaan, helpotti kipuja, sai supistukset laukeamaan. Orbán T. tuijotti kyynelehtien äitinsä kättä, hänestä näytti siltä, kuin äiti olisi hienontanut sormensakin, ei vain ollut vielä lakaissut niitä punapilkulliseen kattilaan, oli jättänyt vielä kokonaiseksi kuten sipulin. Orbán huomasi äitinsäkin lasien vähitellen huurtuvan. Kuulemma se tekee hyvää silmille - itkeminen, hän sanoi peitelläkseen vaivaantumistaan, mutta minua se ei enää auta. Ne täytyy leikata. En voi lykätä sitä enää, olen sokeutumassa. Siskosi on hoitanut asian, menemme Baján. Olisi hyvä saada kasaan vähän forintteja. Kärpänen musisoi edelleen kupariverkolla, hellittämättä

vähääkään maksimaalisesta intensiteetistään. Se oli vihre, verkkokin oli vihreä, kuten sen takana pihan keskellä seisova kuusikin. Kuusi oli huomaamatta vallannut koko pihan. Valtiollistamisen, tulipalon ja vankilan jälkeen hänen isänsä oli myynyt puolet täältä ostetusta tontista, siksi he olivat joutuneet ahtautumaan tähän piskuiseen pihaan. Ja sitten vielä tämä kuusikin alkoi kasvaa ja tuuhentua. Kaikesta päätellen se on löytänyt hyvää maaperää, hänen isänsä hoki. Kaikesta päätellen. Tuskin jäi enää tilaa koiralle, kamiinalle - jolla isä keitti kalloja, metsäsätysmuistoja - kanoille, lampaille, sillä hän toi metsästysmajalta talveksi kolme lammastakin.

Ottó Tolnai: No politik!

I.

Se tapahtui Margitin saarella, parrakas aloitti tarinansa, mutta kertoi kuin olisi jatkanut jotain. Kevät ei ollut vielä kunnolla räjähtänyt kukkaan, ja sinä päivänä saattoi tuntea selvästi kuinka aika empii ja empii, kaikki, koko maailmankaikkeus, empii - kääntyisikö se takaisin talveen, ikuisiksi ajoiksi, takaisin ikuiseen talveen.. Kuten sanoin, se ei ollut vielä räjähtänyt, tosin luonnon jumalallinen räjähdys ei ole koskaan täysin tavoitettavissa. Näytti jo siltä, että hän sotkeutuu omiin sanoihinsa, hänkin vain empii loputtomiin, eikä tule mitään tarinaa, vain loputtomia muunnelmia kevään puhkeamisesta. Hän nyhti partaansa yhä hermostuneemmin, ja hänen toverinsa, joka oli juuri ompelemassa nappia mustaan samettitakkiinsa, alkoi pelätä tämän riuhtaisevan yhdellä ainoalla liikkeellä irti tuon milloin säkenöivän, milloin liekehtivän kuparisen harjaksen, mutta vielä enemmän hän pelkäsi tämän päätyvän atomisieneen, siihen atomisieneen, josta oli kerran kirjoittanut: kaunis, jumalallisen näyttämön arvoinen, ja toisinaan taas että itse Jumala näyttäytyi siinä pilvessä... Mutta se änkytys - empiminen ja muuntelu - laantui vähitellen. Hänen toverinsa keskeytti ompelemisen, sillä tarina näytti sittenkin lähtevän käyntiin.

Hän kiiruhti niska kyyryssä huomaamatta oliivinvihreäksi muuttuvalla saarella, saadakseen mitä pikimmin suoritetuksi jokapäiväisen lenkkinsä, arkailevan hölkkänsä. Hän oli asunut Budapestissä jo kuukauden ja vielä oli viikko edessä. Hän ajatteli mieluummin lainaavansa Jänisten saaresta kertovan kirjan Linnan kauniista vaaleanpunamarmorisesta kirjastosta, kuin ravaavansa ympäriinsä kotoisen kossava-tuulen mieleen tuovassa viimassa. Ja silloin yhdessä puistokäytävien pienessä, soraisessa suistossa se ilmestyi hänen eteensä, se seiso siinä, tukkien hänen tiensä, raskaassa loistossaan. Magnolia. Puistokäytävän soran narskeen saattoi kuulla kun hän pysähtyi äkisti. Hän halusi sytyttää nopeasti tupakan, mutta tuuli puhalsi tulitikun

sammuksiin kaksikin kertaa. Niin, hän yritti lempikirjailijaansa siteeraten päästä irti sietämättömästä näystä. Itse räjähdyksestä. Onnitteluni, hän sanoi.

(Jaszukicsi sytytti tupakan ja onnitteli erikoista magnoliaa.)

Mutta hymy jäähmettyi hänen kasvoilleen, ja hän tunsi, tiesi tarkkaan ettei tekosyitä enää ole, ettei täältä enää todellakaan ole pakotietä, tämä pieni suisto on itse Pakotie, ja hän tunsi selvästi kuinka hänen täällä vietettyjen viikkojen aikana hatarasti kyhäty, tuettu elämänsä oli nyt sortunut, juuri tällä hetkellä. Hän astui puun luo. Vaikka pelkäsikin sitä. Vaikka hän ajatteli kääntyvänsä, juoksevansa pois, pysähtymättä ennen itäistä rautatieasemaa. Hän astui puun luo. Ja hän tunsi välittömästi että jokin nosti häntä, jokin taivaallinen noste kohotti hänet intensiiviseen lehvästöön. Siitä ei ollut epäilystäkään, lehvästön neitseellinen intensiteetti veti, nosti häntä itseensä. Hän oli puussa. Hän ei ollut kiivennyt puuhun varmastikaan kymmeneen vuoteen. Hän oli jo täysin unohtanut rungon ja oksien kosketuksen; niiden syleilyn. Tärisevien kämmentensä välissä hän piteli yhtä isoa, valko-vaaleanpunaista kukkamaljaa. Kolme päivää sitten ZOO:ssa - sillä jos hän ei kyyhöttänyt kirjastossa (erään vojvodinalaisen tekijän julkaisemattoman kirjoituksen yllä), niin hän kuljeksi Kasvitieteellisessä puutarhassa tai ZOO:ssa - hän tunsi jotain samantapaista flamingon kohdalla. Suurten ruosteturkkisten, raihnaisten villieläinten keskellä flamingojen vaaleanpunaisen lumen ilmestyminen yllätti hänet näin täydellisesti. Tämän linnun edessä hän oli tuntenut itsensä niin suojattomaksi, ikään kuin itsekin vaaleanpunaiseksi nyljettynä. Hänen ensimmäinen ajatuksensa oli ottaa se kämmentensä väliin ja koskettaa sillä kasvojaan - pyyhkiä kasvonsa tuolla värisevällä, hehkuvanpunaisella silkillä. Oikeastaan nyt, pitäen kädessään tuota lihaisaa maljaa - joka vaikka olikin lumenvärinen, silti saattoi nähdä sen olevan verta täynnä, siellä täällä terälehtien reunoissa se hehkui läpi - hänestä tuntui kuin hän pitelisi sitä flamingoa, silittelisi sitä flamingoa, olisi onnistunut tarttumaan, saavuttamaan, saamaan käsiinsä flamingon olemuksen, sen olemuksen ytimen. Mutta silloin puistokäytävillä alkoi kuulua vartioiden ja poliisien saappaiden pauke. Retkeilytandemit muodostivat hetkessä ringin loistonsa huipentumassa, oman

itsensä ydinräjähdyksessä hehkuvan puun ympärille. Eräs tyttö kuiskasi ystävälleen: hullu magnoliassa.

II.

Mielenkiintoista, sanoi toinen jatkaen taas napin ompelemista mustaan samettitakkiin. Kuunnellessani tätä tarinaa Margitin saaresta, mieleeni tuli eräs viimevuotinen matkani viime vuonna. Olin ollut nickelsdorfin jazzfestivaaleilla, ja vietin muutaman päivän Budapestissä. Matkustin sitten itäiseltä rautatieasemalta Szabadkaan keskiyön pikajunalla.

Päädyin täysin vahingossa keskelle suurta turkkilaisten vierastyöläisten joukkoa. Liityin heidän seuraansa. Oliko se pelkkää sattumaa, mietin nyt. Luulen, ettei se ollut sittenkään pelkkää sattumaa. Yksinkertaisesti kaipasin jo niitä toisenlaisia, ihmisiä, joilla on niin sanottu itäinen mentaliteetti, kaipasin kovasti verettömien itävaltalaisten ja budapestiläisten jälkeen. Tunsin itseni heti vapautuneeksi, rauhoituin, nauroin suureen ääneen heidän kanssaan. Osa heistä puhui erinomaisesti serbin kieltä, sillä kuten he kertoivat, 50-luvulla he olivat siirtyneet (tai heidät oli siirretty, en muista - mutta tästä pitää ottaa vielä selvää, emme tiedä, näemmä, paljoakaan toisten ongelmista!) Jugoslaviasta Turkkiin, toiset puolestaan olivat jo oppineet hieman unkaria. Juna ei ollut vielä edes lähtenyt, kun he jo pistivät kunnan kemut pystyyn, kestiten minuakin, syöttäen säälimättömästi, tietenkin. Yhtä erikoisilta ilmestyksiltä kuin he tuntuivat minusta, tunnuin minä heistä serbin -ja unkarinkielentaitoisena yhtä lailla kummajaiselta. Mutta kaikesta tästä huolimatta tunsimme toisemme jotenkin läheisiksi, jopa lähes veljiksi. Oli yllättävää, että vaikka he loistivat hienoissa puvuissa, wieniläisissä luomuksissa, pitivät he kuitenkin passia alushousuissaan. Täytyy varoa, täällä varastetaan, he muistuttivat minuakin huomattavasti ihmettelyni.

Ja silloin, lähdön hetkellä hyttiimme ilmestyi laiha, hattupäinen herrasmies. Tunkeakseen väliimme. Meidän, balkanilaisten väliin.

Jo ensi hetkestä lähtien oli selvää, ettei se tule onnistumaan. Yksinkertaisesti ei. Kaikesta päätellen hän ei vielä tällöin huomannut mitään, hytin valaistus saattoi hämmentää häntä, tai hän ajatteli jotain muuta, oli vielä omissa mietteissään. Hän halusi vain istua paikalleen, istua paikalleen itsepintaisesti. Kun hän huomasi että siinä on jokin ongelma; hän alkoi selittää saksaksi, sitten englanniksi ja ranskaksi, että ikkunapaikka on hänen. Hän oli varmaan jo viikkoa aiemmin varannut ikkunapaikan. Hän näytti, ensin pitäen nenämme edessä lippuaan, sitten tökkäisten penkin yläpuolella olevaa numeroa hienosti viilatulla kynnellään, että kyseessä on sama numero. Siis hänen paikkansa. Hän toisti tämän varmaan kymmenen kertaa, nyt jo joka kerralla kaikilla kolmella kielellä, ilman että kukaan minun lisäkseni olisi huomannut, kukaan olisi kiinnittänyt huomiota häneen. Mutta tämä pieni hahmo osoittautui väsymättömäksi. Hän tökkäisi lippua, sitten metallilaattaa. Aloitti sitten uudestaan, tökkäisi metallilaattaa ja rintaansa. Varmasti oli kulunut jo kovin pitkä aika kun yksi isoviiksisistä turkkilaisista (heillä kaikilla oli pitkät viikset) kääntyi hänen puoleensa. Ja murahti. Täytyy heti huomauttaa, ettei tässä murahduksessa ollut mitään uhkaavaa. Pikemminkin hän saattoi sanoa turkiksi jotain vastaavaa kuin: kas! Murahduksesta hattupäinen pieni herrasmies hypähti yhtäkkiä sulavalla miekkailuliikkeellä hytistä käytävälle. Nostaen kämmenensä ja lippunsa puolustellen eteensä, hän toisteli määkien: No politik! No politik! Turkkilainen jatkoi kanan mutustelua. Hän piti juttua loppuun käsiteltynä. Mutta hahmo ilmestyi samalla hetkellä jälleen keskuuteemme. Ja aivan kuin olisi vasta tullut, aloitti kaiken alusta. Hän selitti, näytti väsymättömästi, että numerot täsmäävät. Jonkin ajan kuluttua toinen isoviiksinen turkkilainen murahti hänelle, sanoen jälleen turkiksi vain: kas! Ja totuushan oli, että pieni hattupäinen herrasmies häittäsi, häiritäsi heidän herkutteluaan/syöminkejään, heidän piti varoa etteivät tahräisi herrasmiehen pukua. Erityisesti hän häiritäsi heidän kurkotellessaan yhteiseen salaattiin. Hän siis murahti. Miekkonen hyppäsi jälleen ulos. Nyt saattoi jo nähdä, että joskus, nuoruudessaan hän oli tainnut käydä muutamilla miekkailutunneilla, oli ehkä miekkaillutkin. No politik! No politik! Silloin minä yritin puhua hänelle, ensin unkariksi, sitten serbiksi, ja lopuksi saksaksi, mutta heti kun avasin suuni sanoakseni

jotain, hän hyppäsi välittömästi ulos. Näin en saanut mitenkään selville, olimmeko tekemisissä unkarilaisen, itävaltalaisen tai kenties ranskalaisen henkilön kanssa. No politik! No politik!

VII.

Näin paljon tiskiä! Mitä täällä oikein tapahtuu? Herran jestas, enpä ole moista ennen nähnyt, jopa pesualtaassa, kukkamaljakossa ja kypärässäkin porisee vanukasta; vadelmaa, toffeeta, punssia. Oletteko menettäneet järkenne? Te, suolaisen ystävät! Lastenkutsutko tulossa, vai mitä ihmettä?

- Ei, lapset ovat valitettavasti lentäneet jo pois: tyttäreemme tanssii Belgradissa, poikamme puolestaan on sotilaana Kosovossa...

- No jopas, olettepa te kunnolla sirotelleet heidät, ja te itse taas, näemmä, ahmitte kuin porsaat tätä uskomatonta määrää värikästä litkua!!! Aiotteko tukehtua vanukkaaseen? En ymmärrä. Oikeasti, kerro mitä ihmettä täällä tapahtuu?

- Orbán on jotenkin pimahtanut.

- Onko tämä makea sateenkaari Orbánin tekosia?

- No, kyllä. Olemme eläneet jo viikon pelkällä vanukkaalla. Hän toistelee päivät pitkät olevansa: marxilainen.

- Marxilainen? Orbán väittää, toistelee olevansa marxilainen? Lasken kohta alleni!

- Kyllä, Orbánista on tullut marxilainen. Marxilainen. Siitä ei ole epäilystäkään.

- Mutta nyt? Hänestä tuli marxilainen nyt, kun Havelista tuli Tshekkoslovakian ja Gönczistä Unkarin presidentti? Nyt? Te olette todellakin tulleet hulluksi.

- Hän vakuuttelee... Olin juuri aikeissa soittaa sinulle, olen nähnyt että sinulla on Pääoma kiinaksikin, kysyäkseni, onko se totta mitä Orbán vakuuttelee.

- Mitä Orbán vakuuttelee?

- Hän vakuuttelee Karl Marxin kirjoittaneen:

The proof of the pudding is in the eating. Syönti on vanukkaan koitos.

Hän kehittelee koko ajan uusia iskulauseita.

- Orbán? Kehittelee iskulauseita?

- Kyllä, hän maalasi eilenkin valtavan banderollin:

dr. Marx & dr. Oetker

- Marx ja dr. Oetker?! Ei voi olla totta! Tosin häntä taisi kiinnostaa dr. Oetker jo aikaisemminkin. Hän matkusti jopa Bielefeldiin, mutta tähän asti olin uskonut hänen menneen dr. Petőfin, kuuluisan kielitieteilijän, eikä vanukastehtailijan, eikä dr. Marxin takia...

Hän aikoo marssia kadulle sen valtavan julisteen kanssa. Hän selittää alinomaa että me kokeilimme sitä: me söimme sen. No, älähän nyt ihmettele noin ystäväsi takinkääntöä, ota mieluummin tämä kypärä. Puolet toffeeta, puolet punssia...

Ottó Tolnai: Jalat

Olin käynyt siinä kaupungissa viimeksi lapsena. Enkä muistanutkaan sieltä muuta kuin sen värikkään tornin, kaupungin pienen museon keltaisen syöksyhampaan ja haisevan kanavan. Kummitätini Margarét, joka oli hieman vinksahtanut, hirveän uskonnollinen, saita ja söi kuin hevonen, asui juuri sen leveän likaojan suulla, ränsistynyttä huvilaa vastapäätä, jossa lihava nainen mustassa ruusukuvioisessa kimonossa manasi henkiä. Kesällä oja kuivui lähes täysin ja ruoho rehotti sen pohjalla. Siellä pääsin katsomnaan ensimmäistä kertaa monilapsisen nuohoojan (joka muuten oli murhannutkin kerran) tyttären alushousuja, siellä lankesin, kuten tapana on sanoa, syntiin. jossain vaiheessa taas pidin tästä kaupungista, koska se pommitettiin viime sodassa. Olin aina jotenkin ajatellut, että vain oikeita, suuria kaupunkeja pommitetaan. Ja pidin siitä myös siksi, koska Margarétin mies, kummisetäni, oli loikannut ulkomaille ja sain laittaa päähäni hänen leveälierisen hattunsa. Isoäitini kertoi, että Margarétin mieskin oli hieman omalaatuinen, mutta hyvä liikemies, ja oli ollut monta kertaa vankilassa. Kummitätini Margarét pyyntäytyi ja asteli ränsistyneeseen huvilaan kuulemaan mustakimonoiselta ennustajalta miehensä, kummisetäni, uusimmista seikkailuista. Sen jälkeen hän oli taas viikon levollinen, eikä kammannut hiuksiaan.

Mutta muuta en tosiaan enää muistanut. Tosin kun talomme paloi, isäni työskenteli siellä läkes vuoden. Ja veljenikin kanssa ajoime sinne sikoja, mutta ne väsyivät niin että ne piti nostaa kärryille; eivätkä ne enää nousseetkaan jaloilleen. Oli kesä, ja sattui niin, että olin juuri liehittelemässä erästä tyttöä siinä pikkukaupungissa. Rahaa minulla ei tietty juurikaan ollut. Olin ajatellut viipyä siellä kaksi tai kolme päivää, tai tarkemmin kunnes tyttö olisi taipunut. Ja muistin kummitätini Margarétin, jota kaikesta huolimatta rakastan, sukupiirteittemme kaipuusta, ja koska häntä voin kiittää nimestäni, joka viehättää minua näin kahdenkymmenenviiden vuoden jälkeenkin. Ajattelin että voin hyvin nukkua hänen luonaan. Margarét iloitsikin tulostani. Nopeasti hän pyyhki violettiraidalliseen alushameeseensa pari omenaa, tomaattia ja kurkkua, ja antoi syödäkseni samalla kysellen vanhemmistani ja koulusta.

Margarét asui pienessä huoneessa. Sen seinillä irtoilleet tapetinpalat roikkuivat kuin syksyiset lehdet. Niiden alla pienet elukat, kuoriaiset juoksentelivay musisoivat, helisivät. Oli kuin jotain salaperäistä olisi tapahtunut seinän sisässä, sen takana. Yhtäkkiä tapetti (johon oli kuvattu tarun hirvi) pullistui jostain ja koko seinä alkoi aaltoilla. Toisinaan taas juuri siitä kohdin missä tapetti oli sileintä ja kiiltävintä työnsi jokin tervanvärinen ötökkä tuntosarvensa esiin.

Margarétin huoneessa oli kaksi sänkyä. Margarét osoitti niistä toista, tulisin nukkumaan siinä. Hän kysyi, olenko tulossa lounaalle ja illalliselle, ja kun ilmoitin etten tulisi, hän ujutti häveliäästi taskuuni sata dinaaria.

Silloin katseeni osui sänkyyni. Tummanharmaalla viltillä peitettyjen tyynyjen, tökkien ja peitteiden alta, sängyn pyydyssä esiinpilkottivat paljaat jalat.

Ne olivat pienet (ehkäpä kokoa kaksikymmentäyhdeksän), aivan kuivat, halkeilleet, mustakyntiset. Ne saattoivat olla jonkun pikkuruisen eukon jalat; pikkuruisen eukon, joka ei ehkä kymmeneen vuoteen ollut pessyt jalkojaan, mutta jonka jalat eivät siltikään olleet oikeastaan likaiset, törkyiset. Enemminkin ne kiilsivät. Liha, ohuet, ruskeat luut, kuivahtaneet suonet näkyivät ohuen, kalvomaisen, suomaiseksi lohkeilleen ihon alta. Mutta sänky oli pedattu, siinä ei näyttänyt olevan ketään. Jalat eivät liikahtaneetkaan, mutta silti saattoi aistia etteivät ne ole täysin elottomat.

Margarét, kummitätini, kuulosteli juuri tapetin alle. Hän jahtasi sirkkaa. Hyvästelin hänet. Piha oli täynnä suuria, mätiä, happamia omenia.

Palasin vasta myöhään yöllä Margarétin luo, sillä olin vienyt tytön kaupungissa vierailevaan sirkukseenkin. Räpsäytin valot päälle. Jokin liikahti ennen kuin valot ehtivät syttyä. Hetkeä myöhemmin en kuitenkaan enää kyennyt näkemään mikä se oli.

Margarét kuorsasi mahallaan sängyssä, hänen ruuduiksi punotusta nutturastaan lankesi valtava varjo taruhirvellä koristellulle tapetille. nostin tummansinistä vilttiä. Sen alla ei ollut ketään. Jalat olivat poissa. Mutta heti sammutettuani valot ja vedettyäni huovan ylleni, tunsin ikään kuin lämpimän kolon, kuin juuri sillä hetkellä joku olisi luikahtanut sängystä. Lähes kuulin pienten jalkojen kuivan suhinan. Seuraavana

päivänä, kun poikkesin lainaamassa Margarétilta toisenkin satasen, sillä iltapäivällä olimme menossa tytön kanssa järven vieressä olevaan eläintarhaan (silloin tyttö tunnusti pitävänsä kettujen hajusta, sanoi voivansa viipyä päiväkausia niiden häkin lähellä), pienet kuihtuneet jalat riippuivat taas siinä. Margarét jahtasi tapetin alla ilkkuvia sirkkoja.

Nutturansa hän oli jo laittanut sillä oli sunnuntai, ja hän valmistautui lähtemään ränsistyneeseen huvilaan kuulemaan mustakimonoiselta ennustajalta miehensä uusimmista seikkailuista. Viimeksi tämä oli kertonut, että mies oli ystäväystynyt joidenkin sisilialaisten kanssa ja se merkitsi hyvää, samoin kuin se että hän oli ajellut hiuksensa ja kasvattanut roikkuvat turkkilaistyyppiset viikset, joita sively hienoilla värikkäillä rasvoilla. Jälleen hän laittoi satasen taskuuni kääntäen päänsä hämillään pois.

Yöllä kisailimme, piehtaroiimme tytön kanssa pitkään järven rannalla. Sytyttäessäni valot jokin liikahti jälleen; ehkä valo vain työnsi pimeyden syrjään, tai vain tapetit heräsivät eloon, tai Margarétin ruuduiksi punottu nuttura hyppäsi taruhirven kuvin koristellulle tapetille, en tiedä.

Pieni kolo, pesä, tuntui nyt vielä lämpimällältä. Olin todella kuulevinani kuivaa kahinaa. Margarét kuorsasi mahallaan. Hän ei varmaankaan nutturansa takia voinut nukkua selin.

Nukuin yhä rauhattomammin. Unessani kahlasin leveään likaojan poikki ja kiiruhdin mustakimonoisen ennustajan luo ränsistyneeseen huvilaan.

Ennustaja tarjosi minulle rommimakeisia. Hän yritti manata pikkuruisten jakojen haltijan henkeä, mutta kerta toisensa jälkeen ilmestyi vain Augusto -niminen jättiläinen, klovni, joka, mustakimonoinen ennustaja tunnusti minulle, oli vuosikaudet ollut hänen rakastajansa, kunnes sirkuksen virtahepo oli purrut hänen jalkansa poikki.

Takaisinpäin tullessa ojan vesi oli jo lähes ehtynyt. Tahmainen lika virtasi siinä raskaasti.

Seuraavina päivinä tämä kaikki toistui. Mutta en mitenkään saanut selville kenen jalat ne saattoivat olla, mitä ne siellä tekivät, miten olivat joutuneet sinne; sillä

neljäntenä päivänä tyttö viimein antautui, ja minä hyvästelin kauniisti Margarétin, tarkastellen vielä kerran hänen valtavilla sammuneilla kasvoillaan sukupiirteitämme, matkustin nopeasti siitä kaupungista tänne veden ääreen, hermafrodiitti -albatrossien ja sairaalloisten paikallisten tyttöjen luo.

Enkä loppujen lopuksi edelleenkään tiedä sen enempää tuosta värikästornisesta, leveäojaisesta pikkukaupungista. En tosin yhtään ihmettelisi, jos joskus siellä käydessäni näkisin sen pienen museon seinällä, keltaisten norsunluiden vieressä, seinälle kiinnitettynä ne pienet sinertävät jalat, joista olen kirjoittanut tämän novellin, vuoden viemissä kuussa, kun ulkona aallot lyövät yhä korkeammalle. Eilenkin ne hakkasivat jo ikkunaani.

Sanovat, ettei kolmeenkymmeneen vuoteen ole ollut näin korkeita aaltoja.

Ottó Tolnai: Kolmastoista kertomus

Aluksi luulin että papukaija ja kili oli syynä kaikkeen. Vaimoni papukaija ja kili kuolivat nimittäin lähes samana päivänä. Hän hautasi ne kaivon taakse puutarhaan: keltaisen papukaijan ja lumivalkoisen kilin. Hän ei tullut ollenkaan sisään. Hän jätti kampaamatta kauniin, mustan harjaksensa. Hän suri koko niitä päivän. Pian yhtenä yönä hän sitten kiljaisi. Riensin hänen vuoteensa luo. Hän piteli päätään ja itki. Valitti kovaa päänsärkyä. Koska talossa ei ollut lääkettä, puin päälleni ja lähdin päivystävään apteekkiin. Koko seuraavan päivän häärin hänen ympärillään. Yritin miellyttää häntä, jotta hän unohtaisi keltaisen papukaijan ja lumivalkoisen kilin. Vieläpä ostin osuuskunnasta hänelle kaksipäisen vasikan. Kaksipäisen, mustavalkoisen vasikan, sellaisen josta saa myöhemmin kahvia. Ajattelin että mustavalkoinen, kaksipäinen vasikka veisi hänen ajatuksen pois keltaisesta papukaijasta ja lumivalkeasta kilistä. Ja niin myös kävikin, koko päivän hän kylvetti, syötti vasikkaa. Ostimme pikkuiselle valtavan sinisen suolakiven. Miten veikeästi se nuolikaan sitä kahdella kielellään! Mutta vaimoni kiljaisi jälleen lounaalla. Valitti hirmuista päänsärkyä. Hän otti koko paketillisen lääkettä. (Se) ei auttanut. Koko yön hänen vartalollaan helmeili jäisiä hikipisaroita. Hän itki. Suukottelin hänen otsaansa. Lausuin hänelle:

"Sinun pääsi kohoaa kuin Karmel, sinun pääsi palmikot ovat kuin purppura; niihin pauloihin on kuningas kiedottu..."

Laitoin kylmähauteen hänen pienelle otsalleen. Menimme lääkäriin. Hän sai kolmea eri lääkettä: valkoista jauhetta (ennen ruokailua otettavaksi), vihreää liuosta (ennen nukkumaanmenoa otettavaksi) , suklaanvärisiä pillereitä (ruokailun jälkeen otettavaksi). Suukottelin jatkuvasti hänen otsaansa. Hän kärsi hirvittävästi. Teatteriliputkin annoin taloudenhoitajalle. Hänellä ei ollut ruokahalua. Kaikki tuli ulos. Aloin jo epäillä että hän kärsii keltaisen papukaijan ja lumivalkean kilin takia. Kaksipäinen mustavalkoinen vasikka kasvoi mukavasti. Aitasin autovajasta sille suojan.

Sen molemmat päät kasvoivat tasaisesti. Sillä oli neljä silmää, neljä korvaa ja kaksi suuta. Meidän piti vain varoa, ettei se tapaisi syödä liikaa. Sillä se söi kummallakin suullaan. Erikseen.

Vaimoni päänsärky yltyi. Se oli jo sietämätöntä. Vein hänet jälleen lääkäriin. Hän ei pystynyt enää kävelemäänkään. Vein hänet selässäni autolle. Hänen päästään otettiin röntgenkuva. Hänen otsaluunsa alla havaittiin epämääräinen, epäselvä varjostuma, himmeä varjostuma. Jälleen hän sai lääkkeitä. Mustaa liuosta, ruiskeita jne. Ei auttanut. Myöhemmin häntä ei päästetty edes pois sairaalasta. Hänet sidottiin sänkyyn. Oli kuin vaimoseni olisi tullut hulluksi. Ylilääkäri pyysi minut puheilleen. Leikkaus on välttämätön. Meillä on kymmenen prosentin mahdollisuus onnistua. Hänen kallonsa täytyy avata. Kaikki oli valkoista. Minutkin puettiin valkoisiin, laitettiin suoja suuni eteen. Hänet tuotiin sisään. Valonheittimet syttyivät. En pystynyt katsomaan. Käännyin pois. Ajattelin, että jos hän kuolee nyt, minulla ei ole enää ketään tässä maailmassa. Vain mustavalkoinen, kaksipäinen vasikka. Yhtäkkiä tuli hiljaista. Laitteetkaan eivät jyskyttäneet. Käännyin. Hänen pikkuruinen kallonsa oli auki. Valkoiset aivopaimut muistuttivat Norjan kauniita vuonoja. Kävimme juuri viime vuonna siellä. Otimme valtavasti kuvia vuonoista, kokonaisen kansiolaisen. Lääkäri ojensi suuret kumihanskaan verhotut kätensä puoleeni. Tuijotin hänen kämmentään. Hänen kämmenellään oli sammakko. Sammakko. Yritin hymyillä. Rupikonna. Sitten hänen kallon suljettiin onnistuneesti. Lääkäri laski kiiltelevälle metallitarjottimelle kostean rupikonnan ja se hyppäsi. Kuukauden kuluttua vaimoni päästettiinkin jo kotiin. Mustavalkoinen, kaksipäinen vasikka tuli portille asti häntä vastaan. Siippani oli jälleen yhtä hurmaava kuin aiemminkin.

"Sinun pääsi kohoaa kuin Karmel, sinun pääsi palmikot ovat kuin purppura; niihin pauloihin on kuningas kiedottu..."

Hän nauroi paljon. Hän telmi kaksipäisen mustavalkoisen vasikan kanssa. Hän unohti täysin keltaisen papukaijan ja lumivalkoisen kilin. Hän alkoi taas lukea satukirjojaan. Kävimme retkellä. Tummansinisillä vuorilla. Aloimme taas käydä

teatterissa. Ylilääkärikin soitti. Sammakko oli tutkittu. Siitä ei löydetty mitään erikoista. Se ei eroa muista rupikonnista millään tavalla. Kylpiessä oli sammakonmuna noussut nenän kautta ylös ja kehittynyt otsaontelossa. Kenen tahansa vaimolle olisi voinut käydä näin jne, jne. Se päästettiin puutarhaojaan. Se kurnuttaa!

"Sammakot katoavat luotasi ja taloistasi... ja niitä jää ainoastaan Niilinvirtaan"

Nimesin sammakkomme Atheneksi. Pöllönkatseinen Pallas hyppäsi esiin näin Zeuksen päästä. Hankin vaimolleni uuden papukaijan. Sinisen. Ja eilen kilin. Mustan. Sinisen papukaijan ja mustan kilin.

Päivät pikku vaimoni telmii mustavalkoisen kaksipäisen vasikan, sinisen papukaijan ja mustan kilin kanssa...